

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
PHRANAKHON SI AYUTTHAYA RAJABHAT UNIVERSITY

ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2564)

Vol.9 No.2 (July - December 2021)

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 [กรกฎาคม – ธันวาคม 2564]

วารสารวิชาการ ราย 6 เดือน

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่งานค้นคว้าวิจัยและองค์ความรู้ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

[กองบรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ]

รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร เต๊ะชันหมาก

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

รองศาสตราจารย์ ดร.ชรินทร์ มั่งคั่ง

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.ปรัชญา ชุ่มนาเสียว

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

รองศาสตราจารย์ ดร.รติชัย รถทอง

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

รองศาสตราจารย์ ดร.วิบูลย์ ตระกูลฮุ้น

มหาวิทยาลัยรังสิต

รองศาสตราจารย์ ดร.ศานติ ภัคดีคำ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กันยารัตน์ เคียวเช่น

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กุลชัย กุลตวนิช

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า

เจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ แก้วบุญมา

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พินดา สมประจบ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลดาวัลย์ แก้วศรีนวล

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรพร ภู่งศ์พันธ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีบริสุทธิ์สกุล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ศรีพันธ์

มหาวิทยาลัยนเรศวร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัญญา พานิช

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

[บรรณาธิการบริหาร]

รองศาสตราจารย์ ดร.วิณัฏฐา แสงสุข

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

[บรรณาธิการประจำฉบับ]

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นราธิป ปิตินนบดี

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

[ประจำกองบรรณาธิการ]

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศุภกานต์ นานรัมย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุกัลยา คงประดิษฐ์
อาจารย์ ดร.ชญานิษฐ์ เลิศอำนาจกิจเสรี
อาจารย์กิตติพิศ วีรอนันต์มิตร
อาจารย์กุลธิร์ บรรจุแก้ว
อาจารย์ภูมินทร์ วาดเขียน
อาจารย์วางคนา ปัญญาณี

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

[พิสูจน์อักษรภาษาอังกฤษ]

อาจารย์ศิริวิมล นกทรัพย์
อาจารย์วรภรณ์ สีบวงศ์สุวรรณ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

[จัดรูปเล่ม]

นางสาวรมย์รวี โพธิ์คำ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

[ออกแบบปก]

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เด่นเดือน เลิศทยากุล ไชยยะ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

[สำนักงานวารสาร]

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
ถนนปรีดีพนมยงค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13000
โทร. 0 3527 6555 ต่อ 4523
โทรสาร. 0 3524 5400
E-mail: husoarujournal@aru.ac.th

[สถานที่พิมพ์]

บริษัท เดแน็กซ์ อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น จำกัด
เลขที่ 99/164 หมู่ 2 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่
กรุงเทพมหานคร 10210
โทรศัพท์ 0 2575 1791 3
โทรสาร 0 2575 1791 3 ต่อ 16
Email: protexts@hotmail.com

เนื้อหาของบทความหรือข้อคิดเห็นใด ๆ ที่ตีพิมพ์ในวารสารนี้ เป็นความคิดเห็นของผู้เขียน
กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

[บทบรรณาธิการ]

ปี พ.ศ. 2564 เป็นปีที่วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาจัดพิมพ์เป็นปีที่ 9 โดยในช่วงปลายปีกองบรรณาธิการได้นำวารสารวิชาการฉบับนี้เข้าสู่ระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย (Thai Journals Online: ThaiJO) สำหรับวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2564 ประกอบด้วย บทความวิชาการ จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ 1) ไทลื้อ: อัตลักษณ์ การโยกย้ายถิ่นฐาน และนโยบายรัฐไทยสมัยใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สูฐานานุรูปแห่งพลเมืองไทย (พ.ศ. 2488 - 2558) และ 2) การก่อตัวของการเมืองมวลชนอนุรักษ์นิยมไทยยุคทักษิณ ชินวัตร บทความวิจัย จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ 1) แนวทางการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) ความรู้ด้านจิตรกรรมฝาผนังวัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 3) กลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา และ 4) แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

กองบรรณาธิการวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้่านทุกท่าน หากท่านมีข้อเสนอแนะสามารถติชมวารสารหรือติดต่อเผยแพร่งานวิชาการได้ที่ <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/husoarujournal>

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นราธิป ปิติธนบดี
บรรณาธิการ

[สารบัญ]

บทความวิชาการ

ทิลื้อ: อัตลักษณ์ การโยกย้ายถิ่นฐาน และนโยบายรัฐไทยสมัยใหม่หลังสงครามโลก
ครั้งที่ 2 สูฐานานุรูปแห่งพลเมืองไทย (พ.ศ. 2488-2558)
ชัยวัฒน์ ปะสุนะ

1

การก่อตัวของการเมืองมวลชนอนุรักษ์นิยมไทยยุคทักษิณ ชินวัตร
ภาคิไนย์ ชมสินทรัพย์มัน

31

บทความวิจัย

แนวทางการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ชลพงษ์ ทองอุดม --- อีระวัฒน์ มอนไธสง

55

ความรู้ด้านจิตรกรรมฝาผนังวัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด
จังหวัดนนทบุรี
ขวัญฤทัย เวณโกเศศ --- อูสา สุทธิสาคร

83

กลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขต
อำเภอพระนครศรีอยุธยา
สุพจน์ ถนอมวราภรณ์ --- ภัทรนันท์ สุรชาติรี

103

แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนในสังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1
จินตนา วงษ์นาค --- อีระวัฒน์ มอนไธสง

123

หลักเกณฑ์การส่งบทความตีพิมพ์ในวารสาร

143

ไทลื้อ: อัตลักษณ์ การโยกย้ายถิ่นฐาน
และนโยบายรัฐไทยสมัยใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2
สู่ฐานารูปแห่งพลเมืองไทย (พ.ศ. 2488-2558)

The Tai Lue People: Identity, Migration,
and the Modern Thai Government Policies after
the Period of World War II and the Living
as a Thai Citizen, 1945-2015

ชัยวัฒน์ ปะสุนะ^{1*} | Chaiwat Pasuna

Abstract

This article studies the role of the Thai government on the Tai Lue people after World War II. The article carried out a series of primary and secondary sources along with historical research. The results of the study show that the political and social status of the Tai Lue immigrants were opposite because of their social and cultural similarities. Therefore, The Tai Lue immigrants in Northern Thai society is not different from Northern Thai people and they live normally in the community. However, the turning

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย;

Master student, Program in History, Chulalongkorn University

*Corresponding author email: chaiwatpasuna@gmail.com

point was occurred after immigration after World War II. The Tai Lue immigrants who entered Thailand were bonded as citizenship of the nation state. Therefore, the status of “outsider” is inherent to them. This study has brought to an understanding of the law and obtaining Thai citizenship. Moreover, the government must find the way to include the Tai Lue immigrants as a part of Thai society by granting them the citizenship under the conditions of Thai government.

Keywords: Government Policy, Thai Government, Nationality, Tai Lue, Lanna

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาบทบาทของรัฐบาลไทยที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ “ไทลื้อ” หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยใช้วิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์ ศึกษาผ่านหลักฐานชั้นปฐมภูมิจากเอกสารราชการและประมวลความรู้จากงานวิจัยชั้นทุติยภูมิ ผลการศึกษาพบว่าสถานะชาวไทลื้อที่อพยพในทางการเมืองและทางสังคมเป็นพื้นที่ตรงกันข้ามกัน เนื่องจากความคล้ายคลึงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลให้ชาวไทลื้อในสังคมภาคเหนือ มีสถานะที่ไม่แตกต่างจากกลุ่มคนทั่วไป สามารถดำเนินชีวิตในชุมชนได้โดยปกติ แต่ทว่าจุดเปลี่ยนสำคัญเกิดขึ้นหลังจากการอพยพเข้ามาหลังเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ไทลื้อที่เข้ามาในประเทศไทยติดพันระของความเป็นพลเมืองของรัฐชาติ สถานะความเป็น “คนนอก” จึงเกิดขึ้นกับผู้อพยพเหล่านี้ บทความนี้นำไปสู่ความเข้าใจด้านกฎหมายและการขอสัญชาติไทย และรัฐบาลไทยต้องหาวิธีเพื่อประสานชาวไทลื้อให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย โดยการให้สัญชาติแก่ชาวไทลื้อในฐานะพลเมืองภายใต้เงื่อนไขที่รัฐบาลไทยกำหนด

คำสำคัญ: นโยบายรัฐ, รัฐบาลไทย, สัญชาติ, ไทลื้อ, ล้านนา

บทนำ

“ลื้อ” หรือ “ไทลื้อ” เป็นชาติพันธุ์ที่มีลักษณะทางวัฒนธรรม ภาษา รวมไปถึง ลักษณะกายภาพที่ใกล้เคียงกับไทวนหรือชาวไทยภาคเหนือ ไทลื้อในประเทศไทยมีถิ่นอาศัยบริเวณภาคเหนือเป็นส่วนใหญ่ โดยเรียกตนเองว่า “ลื้อ” เดิมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณสิบสองปันนาทางตอนใต้ของจีน แล้วอพยพลงมายังบริเวณพม่า ไทย ลาว และ เวียดนาม นับว่ามีจำนวนประชากรค่อนข้างมาก ทำให้บางส่วนกระจายไปสร้างเมืองใหม่ แล้วเรียกขานกลุ่มของตนเองใหม่ เช่น กลุ่มไทยอง ดังงานศึกษาของวสันต์ ปัญญาแก้ว ระบุว่า “...เมืองยอง เดิมคือ หัวเมืองลื้อของสมาพันธรัฐศักดินาไท...” (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2555: 25) เป็นการเรียกขานตามแนวคิดของคนในรัฐจารีต เรียกชื่อผูกโยงกับชื่อเมืองที่อาศัย มีการสร้างประวัติศาสตร์เฉพาะกลุ่มขึ้นใหม่ ดังนั้นไทลื้อที่นำเสนอในบทความนี้คือ ชาติพันธุ์ที่เรียกตนเองว่า “ลื้อ” เช่นเดียวกับ ไสว เชื้อสะอาด (2538: 16) กล่าวถึงลื้อว่ามีบรรพบุรุษอาศัยและย้ายถิ่นฐานมาจากบริเวณสิบสองปันนาในมณฑลยูนนานของจีน บางส่วนอยู่ในรัฐฉาน บางส่วนอยู่ทางตอนเหนือของลาว และลุ่มน้ำดำของเวียดนาม

การอพยพของไทลื้อมีทิศทางเคลื่อนลงสู่ทางทิศใต้ เคลื่อนย้ายจากสิบสองปันนา เคลื่อนลงมายังดินแดนทางตอนใต้ ดังจะพบการกระจายอยู่บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปตอนบน จากการศึกษาของโครงการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2551: 39) ได้แบ่งเส้นทางการอพยพออกเป็น 4 เส้นทาง ได้แก่

- 1) อพยพเข้าสู่พม่าแถบเมืองยอง เมืองยู้ เมืองหลวย เชียงลาบ เมืองไล เมืองพยาก เมืองโก เมืองโตน เมืองเถิน และเชียงตุง

- 2) อพยพเข้าสู่ประเทศเวียดนาม แถบเมืองบินลูห์ เมืองเถน และตะวันตกของแม่น้ำดำตติพรมแดนประเทศจีน

3) อพยพเข้าสู่ประเทศลาว แถบเมืองสิง เมืองหลวงภูคา เมืองลอง เมืองอุเหนือ-อุใต้ เมืองงายเหนือ-งายใต้ เมืองบุนเหนือ เมืองไซ เมืองแบง เมืองฮุก เมืองหงสา เมืองเงิน เชียงฮ่อน เชียงลม และเมืองบ่อแก้ว

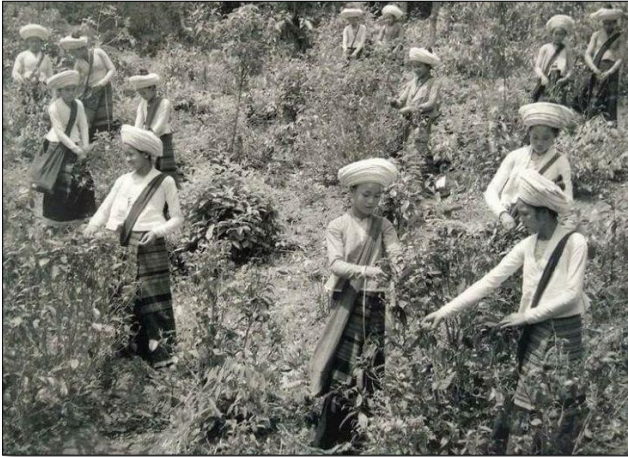
4) อพยพเข้าสู่ประเทศไทย แถบภาคเหนือ เช่น จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา ทั้งถูกกวาดต้อนจากอดีต และอพยพเข้ามาค้าขาย แต่งงาน แสวงหาแหล่งประกอบเลี้ยงชีพ หรือแม้กระทั่งหนีภัยสงคราม

โดยเบื้องต้นผู้เขียนบทความจะจำแนกไหล่อ้อที่อาศัยอยู่ในเขตแดนประเทศไทย เป็นกลุ่มใหญ่ 2 กลุ่ม ตามการโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยในประเทศไทย ดังนี้

กลุ่มแรก “กลุ่มลื้อเดิม” เป็นกลุ่มที่ได้อพยพโยกย้ายเข้ามาอาศัยในประเทศไทย ตั้งแต่อดีต ดังการศึกษาของสมเจตน์ วิลเกษม ระบุสาเหตุการอพยพเพื่อแสวงหาพื้นที่ทำกิน การค้าขาย การอพยพตามเครือญาติ และการกวาดต้อนผู้คน เช่น ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ “ยุคเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง” (สมเจตน์ วิลเกษม, 2535: 4) โดยการนำของพระเจ้ากาวิละ (ครองราชย์ พ.ศ. 2317-2325) ได้ทำการกวาดต้อนชาติพันธุ์ไทลื้อจากสิบสองปันนามายังล้านนา แล้วให้ตั้งถิ่นฐานอาศัยในล้านนากระทั่งเป็นที่รับรู้การมีตัวตนเชิงประจักษ์ ซึ่งกลุ่มนี้ได้รับการยอมรับให้มีสถานะเป็นพลเมืองไทยที่มีกฎหมายรับรองสิทธิ อนึ่งตั้งข้อสังเกตว่าการเข้ามาของ “กลุ่มลื้อเดิม” ได้ปรับสถานะให้เป็นคนพื้นเมืองในภาคเหนือและเป็นฐานสำคัญในการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ “กลุ่มลื้อใหม่” ที่จะอพยพตามเข้ามาในระลอกถัดไป

กลุ่มที่สอง “กลุ่มลื้อใหม่” เป็นกลุ่มที่อพยพจากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงเข้ามาเพิ่มเติมหลังช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังทรงสนะของสมใจ แซ่โจ้ว ระบุว่ามิสาเหตุจากการลี้ภัยการเมืองและสงคราม ซึ่งปัจจัยเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้ลื้อในสิบสองปันนาอพยพเข้าสู่ประเทศไทย (สมใจ แซ่โจ้ว, 2541: 7) รวมไปถึงไทลื้อในลาวที่อพยพเข้ามาในช่วงสงครามเย็น เนื่องจากประเทศลาวได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองแบบคอมมิวนิสต์ และก่อนหน้านั้นบางส่วนได้อพยพหนีการคุกคามของฝรั่งเศสเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณจังหวัดน่าน พะเยา และเชียงราย ซึ่งเป็นกลุ่มที่รัฐบาลไทยรับรู้

สถานะของพวกเขาในฐานะพลเมืองต่างชาติ (ชาวลาว) โดยอาศัยหลักเกณฑ์ของความ
เป็นรัฐชาติสมัยใหม่และอธิปไตยของรัฐเป็นหลักปฏิบัติสำคัญในการจำแนกสถานะ

ภาพที่ 1 บรรดาหญิงสาวไทลื้อแต่งกายด้วยชุดประจำชาติพันธุ์ ทำงานเก็บผลผลิตพืชไร่ในจังหวัดเชียงราย
ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2465 (Siam, Thailand & Bangkok old photo thread, n.d.)

ภูมิหลัง: ความเข้าใจในวัฒนธรรมไทลื้อ

ไทลื้อ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาในตระกูลไท มีถ้อยคำพ้องคำพูดที่แตกต่าง
กันไปบ้างตามแต่ละท้องถิ่น ความหมายของคำว่า “ลื้อ” ยังไม่แน่ชัดว่าหมายความว่า
อย่างไร อาจหมายถึงชื่อของสถานที่หรือชื่อของแม่น้ำหนึ่ง ๆ ตามแนวคิดของคนโบราณ
นิยมยึดโยงชื่อเรียกไปตามสถานที่อยู่ ในตำนานปรัมภะภูมิประเพณีสร้างโลก ได้อ้างถึง
ถิ่นเดิมของลื้ออยู่ที่เมืองลื้อหลวง ก่อนที่จะอพยพมายังสิบสองปันนา ซึ่งยังไม่มีหลักฐาน
ชี้ชัดตำแหน่งของเมืองตามตำนานดังกล่าว (ไสว เชื้อสะอาด, 2538: 18, 32)

ข้อเสนอหนึ่งของมอร์แมนกล่าวถึงคำว่า “ลื้อ” คือคำที่ชาวไทยใช้เรียกหรือ
เพื่อบ่งบอกพื้นเพทางการเมืองการปกครอง ซึ่งเป็นการระบุสถานภาพของรัฐทาง
ประวัติศาสตร์ ซึ่งไม่หลงเหลือร่องรอยแล้วในปัจจุบัน เป็นคำที่มีความหมายมากกว่า
การจัดประเภทของภาษา (สมพร วาร์นาโด, 2537: 1) ลื้อกระจายตัวอยู่บริเวณทางตอนใต้

ของจีน มีประชากรหนาแน่นบริเวณดินแดนสิบสองปันนา รวมไปถึงทางตอนเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป มีระบบการปกครอง อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา และมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเช่นเดียวกับคนไทย โดยมีแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายหลักที่ใช้สำหรับสาธารณูปโภค

นอกจากนี้การแต่งกายเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของลื้อ โดยผู้ชายจะนุ่งกางเกงขาก๊วยหรือกางเกงสะดอ เดิมทีไม่สวมเสื้อ ต่อมานิยมสวมเสื้อแขนยาวคล้ายเสื้อม่อฮ่อมแขนยาว ในฤดูหนาวจะมีเสื้อคลุมแขนสั้นทับอยู่ด้านนอกอีกชั้น คอเสื้อมีขอบคล้ายเสื้อคอตั้ง ใช้เชือกผูกมัดหรือติดกระดุม ทั้งกางเกงและเสื้อนิยมใช้ฝ้ายเป็นวัสดุ ย้อมสีด้วยครามหรือย้อมดำ เมื่อไปวัดจะมีผ้าเช็ดหน้าและถือถุงย่าม ส่วนผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นทอเป็นทางขวาง นิยมทอลายน้ำไหลและลายผักแว่น สวมเสื้อผ่าอกรัดรูปเรียกว่า “เสื้อปิด” เป็นลักษณะการพาดเสื้อเข้าหากันแล้วผูกด้วยเชือก นิยมนุ่งซิ่นตามแนวเดียวกับสวมเสื้อปิด ทั้งผ้าซิ่นและเสื้อปิดนิยมใช้ฝ้ายเป็นวัสดุทอขึ้นพื้นด้วยสีครามเข้ม และเกล้าผมเป็นเกลียว (สมใจ แซ่โจ้ว, 2541: 11-12) ลักษณะที่โดดเด่นของเครื่องแต่งลื้อทั้งชายและหญิง คือ ผ้าโพกศีรษะสีขาว ถือเป็นสิ่งสำคัญที่บ่งบอกตัวตนของลื้อ แต่ปัจจุบันแต่งกายตามสมัยนิยมและจะแต่งกายชุดลื้อในช่วงประเพณีสำคัญ และพิธีกรรมของหมู่บ้าน เช่น ประเพณีปีใหม่ ไหว้ผีบรรพบุรุษ เป็นต้น

ความเชื่อเรื่องผีถือว่าเป็นความเชื่อดั้งเดิมของสังคมลื้อ ความเชื่อมีบทบาทอย่างมากในการกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตร่วมกับนับถือพุทธศาสนาเป็นความเชื่อหลัก ชาวไทลื้อยึดมั่นในพุทธศาสนาและเคร่งครัดทำบุญตามความเชื่อเรื่องผลกรรมในชาติหน้า ความเชื่อทางพุทธศาสนายังเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดประเพณีสำคัญที่เป็นมรดกสืบทอดกันมาช้านาน เช่น ประเพณีขึ้นพระธาตุ ประเพณีตั้งธรรมหลวง รวมไปถึงประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น ส่วนความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เป็นพื้นฐานสำคัญซึ่งมีอยู่หลากหลายสิ่งที่ถูกให้ความเคารพ เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีเรือน ผีเมือง ผีอารักษ์ที่คุ้มครองที่ต่าง ๆ เป็นต้นว่าไรนา ปาเขา เมื่อจะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งจะต้องทำบตรพลีบอกกล่าว (สมใจ แซ่โจ้ว, 2541: 17) จะสังเกตได้ว่าผีมีบทบาทสำคัญอย่างมาก ทั้งในด้านการกำหนดจารีตของท้องถิ่นและการสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนภายในชุมชนให้แน่นแฟ้น

ผีและวิญญาณมีอิทธิพลใกล้ชิดกับลือมากกว่าพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งได้หยั่งรากลึกลงไปในการคิดและกิจกรรมของชุมชน (โครงการพิพิธภัณฑวัตถุวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา, 2551: 3) ความเชื่อพุทธศาสนาจะมีพื้นที่เฉพาะในเขตวัด ส่วนความเชื่อเรื่องผีจะปรากฏในพื้นที่ของชุมชน มักไม่นิยมนำพระพุทธรูปมาประดิษฐานที่บ้าน ภายในบ้านจะมีหิ้งเล็ก ๆ สำหรับบูชาผีเพียงเท่านั้น ภายในเมืองแต่ละหมู่บ้านจะมีผีประจำแต่ละหมู่บ้านแยกออกจากกัน เมื่อรวมกันเป็นระดับเมืองก็จะนับถือผีเมืองเดียวกัน ในช่วงเวลาประกอบพิธีเลี้ยงผี ที่เรียกว่า “เข้ากรรม” แต่ละหมู่บ้านจะไม่อนุญาตให้คนนอกหมู่บ้านเพราะไม่ได้นับถือผีหมู่บ้านสายเดียวกัน การร่วมพิธีเลี้ยงผีถือว่าเป็นหน้าที่ของชาวลือเพราะทุกคนครัวเรือนจะต้องมีส่วนร่วมในการเลี้ยงผีของหมู่บ้าน โดยเข้าร่วมทั้งแรงงานและค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธี หากพิธีกรรมใดห้ามผู้หญิงเข้าร่วมก็ต้องฝากไก่และสุราไปร่วมเช่นไหว้ผีหมู่บ้านอีกด้วย นอกจากนี้ภายในหมู่บ้านลือยังมีเครื่องบ่งชี้ทางความเชื่อ อันประกอบด้วย เสาใจบ้าน คือ จุดศูนย์กลางของหมู่บ้าน เหมียนขวัญของหมู่บ้าน ช่วงบ้าน คือ ลานเอนกประสงค์กลางหมู่บ้าน หอเสื่อบ้าน คือ สถานที่ที่เชื่อว่าเป็นแหล่งสถิตของดวงวิญญาณของหมู่บ้าน และบ่อน้ำประจำหมู่บ้านเพื่อใช้อุปโภคบริโภคทั้งบริโภคน (โครงการพิพิธภัณฑวัตถุวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา, 2551: 57-58)

ลักษณะของเรือนไถลื้อ คล้ายคลึงกับบ้านของกลุ่มไททั่วไป มีลักษณะเฉพาะคือ ปลุกเรือนใต้ถุนสูง เนื่องจากให้เหมาะสมกับสภาพอากาศ ลักษณะเป็นเรือนขนาดใหญ่มีชาน ลักษณะหลังคาจะไม่คลุมทับเท่าเรือนไถลื้อในสิบสองปันนาเนื่องจากความต่างทางภูมิอากาศ จึงต้องใช้ประโยชน์จากแสงแดดเพื่อลดความอับชื้นภายในเรือน (โครงการพิพิธภัณฑวัตถุวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา, 2551: 63) พื้นที่ใช้สอยเพื่อนอนหลับจะเป็นเพียงห้องโถงมีผ้าม่านกันเท่านั้น ส่วนห้องนอนเพื่อรองรับแขกจะแบ่งกันผาอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีห้องครัวอยู่บนเรือน ส่วนยุ้งฉางจะแยกจากเรือนตั้งบริเวณใกล้เคียงกับเรือน (ไสว เชื้อสะอาด, 2538: 34-35)

การดำรงชีวิตท่ามกลางธรรมชาติส่งผลให้อาหารการกินของไทยคือ เป็นอาหารชนิดที่เรียบง่ายถูกรังสรรค์จากวัตถุดิบธรรมชาติ เช่น น้ำปู น้ำพริก เป็นต้น อาหารส่วนใหญ่ล้วนมีส่วนประกอบของผักตามฤดูกาล เช่น ชำผักกาด ชำมะเขือ น้ำผัก ยาหน่อไม้ แกงขนุน เป็นต้น ทานข้าวเหนียวเป็นหลัก (ไสว เชื้อสะอาด, 2538: 35) นอกจากนี้ยังประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ส่วนการทำเกษตรกรรมจะเป็นเพียงขนาดเล็กเพื่อใช้แลกเปลี่ยนระหว่างกันไม่ได้มีจุดประสงค์เพื่อทำการค้าขายอย่างจริงจัง เพราะเนื่องจากส่วนใหญ่จะทำนาเป็นหลัก ส่วนอาชีพของผู้หญิงหลังจากว่างเว้นฤดูทำนา ก็จะใช้พื้นที่บริเวณใต้ถุนบ้านทอผ้าเพื่อใช้นุ่งห่มในครัวเรือน (สมใจ แซ่โจ้ว, 2541: 18-19) ลักษณะลวดลายล้วนได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ เช่น ลายน้ำไหล ลายพฤษชา เป็นต้น รวมไปถึงเทคนิคเฉพาะของชาวไทลื้อในการทอแบบยกดอก ทอแบบขีด ทอแบบจก และทอแบบเกาะ (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และแพทรีเซีย ซีสแมน แน่นหนา, 2537: 2)

หากพิจารณาจากลักษณะพื้นฐานทั้งหลายที่กล่าวไปแล้วข้างต้น กลับพบความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ไทลื้อที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ไทยวนหรือคนไทยภาคเหนือ ทั้งภาษา การแต่งกาย อาหาร รวมไปถึงความเชื่อทั้งพุทธและผี ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากการติดต่อปฏิสัมพันธ์ภายในทั้งเพื่อการค้าขายและการติดต่อกับเครือญาติ การอพยพเข้ามาในดินแดนภาคเหนือของประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชนให้กลายเป็นวัฒนธรรมที่เฉพาะตัว หากพิจารณาสถานะของไทลื้อและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่เข้ามาในแถบภาคเหนือตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านนากระทั่งปัจจุบัน พบว่าทุกชาติพันธุ์มีสถานะพลเมืองเท่าเทียมกันในทางสังคมของล้านนา รวมไปถึง “กลุ่มลื้อเดิม” ที่เข้ามาในภาคเหนือก็ด้วยเช่นกันที่ไม่มีการแบ่งแยกให้เป็นอื่น และได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกันในสังคมวัฒนธรรมไทลื้อได้แทรกซึมลงไปยังวัฒนธรรมไทยถิ่นเหนือ และวัฒนธรรมของคนไทยถิ่นเหนือก็มีอิทธิพลต่อไทลื้อเช่นกัน กระทั่งเกิดเป็นวัฒนธรรมภาคเหนือที่หลอมรวมจากความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อกับ “พลเมืองไทย”

ภาคเหนือของประเทศไทยประกอบด้วยชาติพันธุ์ที่หลากหลายทั้งไทยอง ไทเขิน ไทใหญ่ ฯลฯ รวมไปถึงไทลื้อ ได้อาศัยร่วมกันกับชาติพันธุ์ไทยวน มีจำนวนประชากรมาก จึงถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลัก กลุ่มชนเหล่านี้ถือเป็นชาวพื้นถิ่นดั้งเดิม ทั้งไทยวนและไทลื้อค่อนข้างที่จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ทั้งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยและอพยพไปมา เนื่องจากไม่มีการปักปันเขตแดนที่แน่นอนตามรัฐชาติสมัยใหม่ จึงพลัดเปลี่ยนกันครอบครองพื้นที่ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ตลอดมา (จารุวรรณ พรหมวัง, 2537: 1) แม้กระนั้นเขตแดนก็ไม่ใช่อุปสรรคในการขวางกั้นกับการติดต่อกันของกลุ่มสายตระกูลบรรพบุรุษ นั้นหมายความว่า การมีปฏิสัมพันธ์ไม่ได้จำกัดด้วยเรื่องเขตแดน ยังมีการเคลื่อนย้ายและติดต่อกับกลุ่มเครือญาติ

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ไทลื้อกับชาวไทยวนนั้น สามารถจำแนกลักษณะความสัมพันธ์ออกเป็น 2 ด้าน คือ ความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ด้านการเมือง

1) ความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรม

ภาษาไทลื้อสามารถสื่อสารกันได้อย่างเข้าใจกับคนไทยถิ่นเหนือ (ไทยวน) แม้ว่า จะสำเนียงเพี้ยนกันไปบ้าง เนื่องจากจัดอยู่ในกลุ่มภาษาตระกูลไทเขินเดียวกัน นอกจากนี้ ภาษาพูดแล้วยังมีภาษาเขียนเป็นของตนเอง มีลักษณะเป็นอักขระแบบโบราณคล้ายคลึงกับอักขระของล้านนา ไทใหญ่ และไทเขิน ซึ่งพัฒนามาจากรากของอักษรมอญโบราณ ทั้งสิ้น (ไสว เชื้อสะอาด, 2538: 24) ภาษาของไทลื้อได้รับอิทธิพลการเรียกชื่อหรือ สำเนียงผันแปรไปกับไทยวน ซึ่งมีจำนวนประชากรมากกว่าทางภาคเหนือ มากไปกว่านั้น ภาษาไทลื้อเป็นการรับอิทธิพลจากไทยวนทั้งอักขรวิธี อักษร โดยสามารถอ่านและสื่อความได้ตรงกันระหว่างอักษรไทลื้อและไทยวน ซึ่งได้เผยแผ่เข้าสู่วัฒนธรรมของไทลื้อ พร้อมกับพุทธศาสนาเพื่อใช้บันทึกคัมภีร์เรื่องราวทางศาสนาพุทธ โดยแตกต่างกันบ้างใน รูปทรงอักษร แต่มีเค้าสัณฐานอักษรและไวยากรณ์ลักษณะเดียวกัน

ความสัมพันธ์ทางความเชื่อมีบันทึกเป็นลายลักษณ์ในสมัยของพระเจ้าโกณา (ครองราชย์ พ.ศ. 1898-1928) กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 6 พระองค์ได้นำพุทธศาสนิกาย สวนดอกและป่าแดง ไปเผยแพร่ยังเชียงรุ่งและเชียงตุง ก่อนหน้านั้นสิบสองปันนาได้รับ อิทธิพลพุทธศาสนิกายมหายานจากจีนอยู่บ้างแล้ว จากเส้นทางการค้าสายใหม่ (โครงการ พิพิธภัณฑสถานธรรมชาติและชาติพันธุ์ล้านนา, 2551: 90) จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็น การเข้ามาของพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับอำนาจการปกครองตั้งแต่สมัยรัฐจาริต ไทลื้อได้รับ อิทธิพลทางความเชื่อให้นับถือพุทธศาสนาซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในหมู่ชาวไทยวน เนื่องจาก อำนาจการปกครองของล้านนามีอิทธิพลเหนือดินแดนสิบสองปันนาอันมีลักษณะ เป็นรัฐสามฝ่ายฟ้า แต่ด้วยความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่ใกล้ชิดได้รับเอาอักษรและ พุทธศาสนาจากกลุ่มคนไทยวน โดยจะแตกต่างกันบ้างในรูปทรงอักษรแต่มีเค้าโครงและ วิธีการทางไวยากรณ์เดียวกัน

อาหารจานหลักของไทลื้อมีส่วนผสมของผักเป็นส่วนใหญ่ เช่น น้ำพริกหน่อไม้ น้ำพริกน้ำผัก น้ำพริกมะเขือเทศ เป็นต้น ซึ่งอาจจะปรากฏตามท้องถิ่นอื่นบ้างแต่ไม่นิยม รับประทานเป็นอาหารหลัก เมื่อเทียบกับพบเห็นอาหารจำพวกข้างต้นของชาติพันธุ์ไทลื้อ ส่วนของหวานจะมีส่วนประกอบของข้าวเหนียวเป็นหลักไม่นิยมปรุงรสให้ซับซ้อน เช่น ขนมเกลือก๋อใบตอง ขนมลิ้นหมา เป็นต้น ซึ่งจะเป็นอาหารที่นิยมอย่างมากในชุมชน ไทลื้อทางภาคเหนือ (ไสว เชื้อสะอาด, 2538: 24) จะสังเกตว่าไทลื้อเป็นฝ่ายรับเอา วัฒนธรรม ซึ่งไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไป ผู้เขียนบทความพบว่าวัฒนธรรมอาหารของไทลื้อ ได้ส่งมายังอาหารการกินของคนไทยถิ่นเหนือ แล้วทรงอิทธิพลขึ้นถูกยอมรับและเรียก ใหม่ว่าเป็นอาหารของชาวไทยล้านนา

อิทธิพลทางวัฒนธรรมข้างต้นแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ในทางสังคม ยังสามารถ บ่งชี้ถึงปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยน รับเอาวัฒนธรรมระหว่างคนไทยภาคเหนือกับ ชาติพันธุ์ไทลื้อ กระทั่งก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมผสมที่ลงตัว (Hybrid culture) รูปแบบ การดำเนินชีวิตส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับคนไทยถิ่นเหนือ ทั้งรูปแบบโครงสร้างทางสังคม โดยเฉพาะทางวัฒนธรรมได้รับอิทธิพลจากล้านนาอย่างมาก กระทั่งแทบจะไม่สามารถ แยกความแตกต่างออกจากกันได้ว่า สิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมเฉพาะของกลุ่มใด หากแต่

เป็นการร่วมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นเอกลักษณ์อันทรงคุณค่า โดยเฉพาะวัฒนธรรมของภาคเหนือ จึงเป็นการยากที่จะบอกแก่นแท้ (Perfection) ในการดำรงชีวิตที่ลือแบบดั้งเดิม

2) ความสัมพันธ์ด้านการเมือง

กลุ่มที่ลือดำรงสถานะเป็นรัฐสามฝ่ายฟ้า คือ ส่งบรรณาการให้แก่ล้านนา พม่า และจีน (ไสว เชื้อสะอาด, 2538: 23) ที่ลือในสิบสองปันนามีความใกล้ชิดกับล้านนา มาตั้งแต่สมัยอดีต และมักจะถูกอ้างถึงตามเอกสารโบราณเกี่ยวกับพระราชอาณาเขตของ กษัตริย์ล้านนา เช่น พระเจ้าติโลกราช (ครองราชย์ พ.ศ. 1985-2030) พระองค์ได้กวาดต้อนครัวเงี้ยวเข้ามาไว้ในล้านนา ด้านเหนือได้เมืองเชียงรุ่ง เมืองยอง และได้กวาดต้อนชาวลื้อลงมาด้วยบางส่วน แต่จะเป็นการเคลื่อนย้ายผู้คนเป็นกลุ่มไม่ใหญ่มากนัก ทั้งนี้ไม่ถึงกับเทครัวอพยพแต่จะเหลือไว้ตามเมืองนั้น ๆ บ้าง ซึ่งจะแตกต่างไปจากบริบทช่วงต้นรัตนโกสินทร์ที่เทครัวที่ลือโดยพระเจ้ากาวิละ

ความใกล้ชิดทางเชื้อสายและภาษาพูดของที่ลือกับคนไทยถิ่นเหนือค่อนข้างมีอดีตร่วมกันมาอย่างยาวนาน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันของที่ลือสิบสองปันนา และล้านนา (ไสว เชื้อสะอาด, 2538: 21) ความผูกพันฉันพี่น้องกับกลุ่มคนไทยมีมาตั้งแต่เริ่มสร้างบ้านแปงเมือง แต่ที่เป็นทางการมากที่สุดจะปรากฏในช่วงสมัยของพระเจ้ากาวิละ (จารุวรรณ พรหมวัง, 2537: 1) เนื่องจากไม่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์ที่ร่วมสมัยหรือมีน้ำหนักให้คล้อยตามเพียงพอ ฉะนั้นการได้กำลังพลหรืออพยพลงมาคราวละมาก ๆ เป็นผลมาจากการกวาดต้อนผู้คนทั้งเกณฑ์ที่ลือ เทครัวที่ลือ จากถิ่นเดิมแถบสิบสองปันนาลงมาอยู่ที่บริเวณภาคเหนือของประเทศไทย

ที่ลือที่อพยพมาอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ทางภาคเหนือของไทย เป็นไปตามเหตุผลทางการเมือง ในช่วงสมัยพระเจ้ากาวิละดำเนินนโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” หมายถึง การสร้างบ้านแปงเมืองอีกครั้งใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (สมใจ แซ่โจ้ว, 2541: 6) เนื่องจากในขณะนั้นล้านนามีหลายเมืองที่ทิ้งร้าง ผลจากการทำศึกสงครามกับพม่าทำให้ผู้คนได้แตกพลัดกระจัดกระจายออกไปหลบอาศัยตามป่าเขา (สมโชติ อ่องสกุล, 2559: 76) กระทั่งถึงขั้นมีการออกป่าวประกาศให้ราษฎรกลับมาอาศัยในเมืองดั้งเดิม

กระนั้นก็ยังมีความไม่เพียงพอที่จะช่วยเป็นกำลังสำคัญในการขับไล่พม่า รวมไปถึงร่วมบูรณะซ่อมแซมเมืองเชียงใหม่ให้คงสภาพดั้งเดิม พระเจ้ากาวิละจึงยกทัพออกไปกวาดต้อนผู้คนแถบหัวเมืองไทใหญ่และไทลื้อ เนื่องจากมีพื้นฐานทางภาษาและวัฒนธรรมใกล้เคียงกันกับชาวไทยวน ดำเนินการกวาดต้อนผู้คนหลายที่ เช่น เมืองน่าน เมืองสาตเมืองกาย เมืองเลน เมืองวะ เมืองซอน ทั้งหลายเหล่านี้ในเขตสิบสองปันนาให้เข้ามาเป็นกำลังหลักกระจายไปตามเมืองเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน น่าน พะเยา และลำปาง (จารุวรรณพรมวัง, 2537: 1)

ในขณะเดียวกันนั้นไม่เพียงแต่เชียงใหม่เท่านั้นที่ดำเนินนโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” แต่เมืองน่านก็ได้ทำด้วยเช่นเดียวกัน คือ การกวาดต้อนไทลื้อจากสิบสองปันนาอีกสายหนึ่งให้ไปอยู่ทางเมืองน่านและพะเยา ตามพงศาวดารเมืองน่าน กล่าวถึงในสมัยของเจ้าหลวงอัตถวรปัญโญ (ครองราชย์ พ.ศ. 2329-2353) เจ้าผู้ปกครองเมืองน่านลำดับที่ 2 ใน พ.ศ. 2331 พระองค์ใช้ทั้งสันติวิธีและใช้กำลังในการกวาดต้อนกลุ่มไทลื้อจากสิบสองปันนา หลังจากนั้นใน พ.ศ. 2333 พระองค์ได้กวาดต้อนผู้คนจากเมืองยองทั้งไทลื้อและไทยองจำนวน 585 ครอบครัว พ.ศ. 2334 พระยาเชียงของนำครอบครัวไทลื้อมาไว้ที่เมืองน่านทางใต้ ปี พ.ศ. 2348 พระองค์ได้ออกกวาดต้อนไทลื้อจากเมืองเชียงรุ่งและเชียงแขง ถัดมาในสมัยของเจ้าหลวงสุมนเทวราช (ครองราชย์ พ.ศ. 2353-2368) เจ้าผู้ปกครองเมืองน่านลำดับที่ 3 ได้ยกทัพไปกวาดต้อนไทลื้อในปี พ.ศ. 2355 จากเมืองลา เมืองพง เชียงแขง เมืองหลวงภูคา จำนวน 6,000 ครอบครัว (สมใจ แซ่โง้ว, 2541: 6)

นอกจากนี้ในสมัยเจ้าหลวงสุริยพงษ์ผริตเดช (ครองราชย์ พ.ศ. 2436-2461) เจ้าผู้ปกครองเมืองน่านลำดับที่ 6 ได้ยกทัพมากวาดต้อนไทลื้อและผู้คนแถบเมืองพงในสิบสองปันนา ซึ่งในเวลานั้นอยู่ในบังคับของฮ่อ (จีน) นับเป็นยุคสุดท้ายของการกวาดต้อนผู้คนเข้ามายังประเทศไทยผ่านการยกทัพแบบวิถีรัฐจารีต เนื่องจากการเข้ามาของอำนาจตะวันตกทำให้มีการสร้างเขตแดนสมมติขึ้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับอำนาจและระบบกรรมสิทธิ์ (ไสว เชื้อสะอาด, 2538: 22) การกวาดต้อนทศวรรษข้างต้นแสดงให้เห็นถึงวาทะประชากรชาวไทลื้อได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นและกระจายอยู่ตามเมืองน่าน เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ลำพูน ฯลฯ จึงไม่แปลกที่จะมีการอพยพเข้ามาเพิ่มเติม หลังจากนั้นแม้จะ

ไม่มีการทำสงครามกวาดต้อนรวมไปถึงในช่วงที่มีการล่าอาณานิคมยังคงพบหลักฐานว่า ชาวไทลื้ออพยพเข้ามาจากหลากหลายสาเหตุหลายระลอก พวกเขาเข้ามาอาศัยใน บริเวณเดียวกับกลุ่มลื้อดั้งเดิมที่ถูกกวาดต้อนมา กระทั่งขยายความมั่นคงทางพื้นที่ทำกิน อย่างมั่นคง

ตามสนธิสัญญาระหว่างเจ้าอาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศส พ.ศ. 2439 ได้ แบ่งแยกภาคใต้สุดของเมืองลื้อ คือ เมืองเชียงแขง ซึ่งมีเมืองสิงห์เป็นเมืองหลวงทาง ตะวันออกของแม่น้ำโขง บริเวณตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศลาวปัจจุบัน และส่วน หนึ่งอยู่ในอาณาเขตของประเทศพม่า ไทลื้อที่อาศัยในเขตแดนสยามเหล่านี้มี ความสัมพันธ์ในรูปแบบของการส่งบรรณาการให้แก่เจ้าหลวงเมืองน่าน กระทั่งหัวเมือง ประเทศราชล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม (สมพร วารินาโด, 2537: 5)

นอกจากนี้ในงานของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เรื่อง 30 ชาตินในเชียงราย ได้กล่าวถึง สาเหตุที่หลากหลายของการอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยของชาติพันธุ์ไทลื้อ พบว่านอกเหนือจากการถูกกวาดต้อนแล้ว ยังมีการอพยพโยกย้ายหนีความทุกข์ทรมาน การมีพื้นที่ไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกทำมาหากิน ถูกรบกวนจากโจรปล้นสะดม ได้รับ การข่มเหงจากกลุ่มอื่น นอกจากนี้ยังมีการหนีภัยทางการเมืองจากจีนแดงหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 อีกด้วย (ไสว เชื้อสะอาด, 2538: 22)

วิกฤตการณ์: สาเหตุ และความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญสำหรับชาติพันธุ์ไทลื้อ

1) วิกฤตการณ์เผชิญระบอบอาณานิคมของฝรั่งเศส

ดินแดนไทลื้อถูกแบ่งออกไปขึ้นกับรัฐต่าง ๆ ตามการปักปันเขตแดนแบบ ตะวันตกกระจายอยู่ 4 ประเทศ ตามสนธิสัญญาระหว่างเจ้าอาณานิคมอังกฤษและ ฝรั่งเศส พ.ศ. 2439 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศสยาม เผชิญกับการคุกคามของการล่าอาณานิคมจากประเทศตะวันตก เมืองประเทศราชหลาย เมืองตกเป็นเมืองขึ้นของตะวันตก เช่น ดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ได้แก่ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ ให้กับฝรั่งเศสอันเป็นผลจากสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2436 ต่อมาปี พ.ศ. 2447 เจ้าหลวงสุริยพงษ์ผริตเดช ได้รับการสถาปนาให้เป็นเจ้าหลวงเมือง

นานได้เพียงหนึ่งปีเสียอิธิปไตยแขวงไชยบุรีให้แก่ฝรั่งเศส ซึ่งดินแดนส่วนนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทวนเมืองน่านและไทลื้อที่ถูกกวาดต้อนอพยพเป็นส่วนหนึ่งภายใต้อำนาจการปกครองของเมืองน่านตั้งแต่ยุครัฐจาริต กระทั่งต้องมาเสียกรรมสิทธิ์ในดินแดนส่วนนี้ให้แก่อาณานิคมฝรั่งเศสไป ไทลื้อบางกลุ่มจากไชยบุรีจึงอพยพย้ายมาในอาณาเขตประเทศไทย แต่ส่วนใหญ่ยังคงอาศัยอยู่ ณ บริเวณแขวงไชยบุรีเช่นเดิม และยังติดต่อกันระหว่างสายเครือญาติไทลื้ออยู่อย่างต่อเนื่อง

ผลของการเสียอิธิปไตยแขวงไชยบุรีให้แก่ฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2447 ทำให้ประชากรไทลื้อและกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งเคยอยู่ภายใต้อำนาจของเมืองน่าน อพยพเข้ามาในอาณาเขตของประเทศไทยอยู่เรื่อยมา ไม่ใช่เพียงช่วงเวลานี้เท่านั้น แต่ย้อนกลับไปได้ประมาณ 10 ปี เนื่องจากฝรั่งเศสได้แผ่อิทธิพลมาในลาว แล้วผนวกให้เป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอินโดจีน ใน พ.ศ. 2436 ซึ่งการประกาศอำนาจครั้งนั้นสร้างความสั่นคลอนแก่คนพื้นเมืองรวมถึงไทลื้อด้วย ส่งผลให้บางส่วนตัดสินใจย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศไทยทางฝั่งจังหวัดน่านและพะเยา นอกจากนี้กลุ่มคนที่เข้ามาช่วงเสียดินแดนไชยบุรีมีโอกาสนี้จะได้รับสถานะพลเมืองไทยในอนาคต ซึ่งจะแตกต่างจาก “กลุ่มลื้อใหม่” ที่ย้ายเข้ามาภายหลัง เพราะรัฐไทยเริ่มมีการสำมะโนประชากรหลังจากเสียดินแดนไชยบุรีในปีถัดไปคือปี พ.ศ. 2448 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ม.ป.ป.) หมายความว่าต่อมาเมื่อมีผู้อพยพชาวกลุ่มไทลื้อจากฝั่งลาวเข้ามาเรื่อย ๆ ส่งผลให้ส่วนหนึ่งตกสำรวจ แต่ก็ยังไม่เป็นปัญหาร้ายแรง เพราะในที่สุดจะถูกกลืนให้กลายเป็นพลเมืองไทยตามกฎหมายและการแต่งงานเปลี่ยนสัญชาติให้เป็นสัญชาติไทย

2) วิฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศลาว

ภายหลังสงครามโลกสิ้นสุดลง (พ.ศ. 2488) หลังจากนั้นตกอยู่ในภาวะของสงครามเย็น ซึ่งเป็นการแก่งแย่งกันเป็นเจ้าของอุดมการณ์ที่ยิ่งใหญ่ของโลก ซึ่งแบ่งอุดมการณ์เป็น 2 ประเภท ได้แก่ อุดมการณ์เสรีประชาธิปไตยและอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ช่วงหลังสงครามโลกทำให้เกิดแรงกระตุ้นในการย้ายถิ่นฐานอย่างฉับพลันของไทลื้อในลาว เข้ามาพร้อมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นด้วย เช่น ม้ง และขมุ ปัญหาใหญ่ของไทลื้อในประเทศไทยเริ่มเกิดขึ้นจากห้วงเวลาของสงครามเย็น ซึ่งถือเป็นปัจจัยผลักดันให้ไทลื้อ

เข้ามาลี้ภัยทางการเมืองในประเทศไทยมากขึ้น และได้กระจายตัวในบริเวณอำเภอภูคา อำเภอท่าวังผา อำเภอปัว จังหวัดน่าน และอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ผู้เขียนบทความมีทรรศนะว่าเป็นการกระจายตัวเข้าหากลุ่มเครือญาติเดิม

แรงผลักดันที่เอื้อต่อชัยชนะของลาวในการเปลี่ยนอุดมการณ์ทางการเมือง คงหนีไม่พ้นอิทธิพลจากจีนคอมมิวนิสต์ เดิมทีจีนเคยมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยช่วงสั้น ๆ หลังจากนั้นเหมาเจ๋อตงได้สถาปนาอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในประเทศจีนแทนและสัมฤทธิ์ผลอย่างมาก ส่งผลให้จีนเป็นชาติคอมมิวนิสต์ หรือ “จีนแดง” ใน พ.ศ. 2492 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังมีชาวไทลื้ออพยพเข้ามาเพิ่มเติมเนื่องจากหนีภัยจีนคอมมิวนิสต์จำนวนหลักร้อย (สมใจ แซ่โจ้ว, 2541: 7) เดินทางผ่านเข้ามาจากฝั่งประเทศลาวจากไชยบุรี เนื่องจากการเดินทางที่สะดวกและไม่ต้องข้ามแม่น้ำใหญ่ หรือแม่น้ำโขง

ในขณะเดียวกันประเทศลาวหลังจากประกาศอิสรภาพจากฝรั่งเศส ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ฝ่ายซ้าย ซึ่งสืบทอดเจตนารมณ์มาจากขบวนการคอมมิวนิสต์ ตั้งแต่เมื่อยังอยู่ภายใต้จักรวรรดิอินโดจีนตอนปลาย ภายใต้การขึ้นนำของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนของโฮจิมินห์ ดำเนินการปลุกระดมประชาชนให้มีใจรักชาติ ใน พ.ศ. 2488 โดยอาศัยโอกาสสิ้นสุดช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ประชาชนเวียดนามพร้อมใจกันลุกฮือขึ้นทั่วประเทศในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2488 นอกจากนี้ประชาชนลาวภายใต้การนำพาของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนก็ได้ดำเนินการลุกฮือขึ้นยึดอำนาจการปกครองในทั่วประเทศ โดยได้รับชัยชนะ ประกาศความเป็นเอกราชของชาติเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของชาตินาวเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2488 ภายใต้การเคลื่อนไหวต่อสู้กับฝรั่งเศสอย่างต่อเนื่องด้วยการช่งสู้มกำลังพลโจมตีแบบกองโจร

ในระยะเวลาของสงครามเย็น (พ.ศ. 2488-2534) เป็นช่วงที่สมาชิกในอินโดจีนเดิมที่เคยอยู่ภายใต้กำกับฝรั่งเศส ได้เริ่มต่อสู้จากการก่อตั้งกลุ่มคอมมิวนิสต์แห่งอินโดจีนที่ได้กล่าวไปข้างต้น ทั้งเหตุการณ์ที่จีนเปลี่ยนระบอบการปกครองก็ยังมีส่วนเร่งเร้าให้ลาวทำการปฏิวัติการปกครอง เป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอันมีระบบ

การปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ เมื่อ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2518 รัฐบาลมีนโยบายแบบสังคมนิยม คือ ต้องการให้ทุกคนเท่าเทียมกัน

ความพยายามในการเข้ามาแทรกแซงการเมืองลาวจากโลกเสรีของอเมริกา ซึ่งพยายามจะล้มล้างแนวคิดฝ่ายซ้าย โดยการใช้ชนพื้นเมืองของประเทศนั้น (ลาว) ต่อสู้ระหว่างกันเอง หน่วยสืบราชการลับกลางแห่งสหรัฐอเมริกาที่ต้องการจะรบกวนปฏิบัติการในลาวโดยไม่ใช้กำลังทหาร ตอบโต้เวียดนามเหนือด้วยการฝึกกองโจรที่ประกอบด้วยชาวเขานบคอยลาวประมาณ 30,000 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวเมือง ชาวเมียนกับชาวเผ่าชนอีกบางส่วน เป็นฐานกำลังในการต่อสู้กับรัฐบาลลาวฝ่ายซ้าย ในช่วงนี้เกิดการแทรกแซงไม่เพียงเฉพาะทางการทหาร แต่ยังหมายรวมถึงระบบการสื่อสารมวลชน นั่นคือการตอบโต้และให้ข้อมูลข่าวสารผ่านทางวิทยุ ด้านสหรัฐอเมริกาได้ก่อตั้งสถานีวิทยุเสียงจากอเมริกาขึ้น (Voice of America) ส่วนด้านของจีนที่เป็นผู้นำอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายได้ก่อตั้งสถานีวิทยุตอบโต้เช่นกันคือสถานีวิทยุเสียงจากปักกิ่ง (Peking Radio) โดยมีจุดประสงค์ในการโน้มน้าว โฆษณาชวนเชื่อ กระจายข่าวให้แก่ประเทศสมาชิกในเครืออินโดจีนเดิม

ภายหลังอุดมการณ์สังคมนิยมมีชัยชนะในประเทศลาว ส่งผลให้กองกำลังคนพื้นเมืองที่สนับสนุนโลกเสรีจำต้องขอลี้ภัยเข้ามาอยู่ในประเทศไทย เนื่องจากประเทศไทยเป็นพันธมิตรของโลกเสรีซึ่งให้การสนับสนุนสหรัฐอเมริกาอยู่เนือง ๆ ราว พ.ศ. 2510-2520 ทั้งกองทัพคนพื้นเมืองอันประกอบด้วยชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้อพยพลี้ภัยมายังดินแดนที่อยู่ใกล้ที่สุด คือ บริเวณตอนเหนือของลาว แล้วเดินทางพรมแดนจากแขวงไชยบุรีเข้ามายังจังหวัดน่าน เชียงราย และพะเยา

ผลจากการไล่ล่าและผลักดันจากกองกำลังสังคมนิยมของลาวและกองทัพพันธมิตรเวียดนามเหนือที่เข้ามาช่วยขับไล่ฐานกำลังโลกเสรี จากการถอยร่นได้มีการรุดล่าเข้ามายังถิ่นอาศัยของประชาชน ทั้งกองกำลังของลาวและเวียดนามมีอาวุธครบมือ สร้างความแตกตื่นให้กับผู้คนที่อยู่อาศัยในบริเวณแขวงไชยบุรี ชาติพันธุ์ไทลื้อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการทำสงครามภายในเพื่อผลักดันฐานกำลังโลกเสรีในครั้งนี้ด้วย จึงมีบางส่วนได้ย้ายเข้ามาขอลี้ภัยทางการเมืองด้วย และบางส่วนถูกจัดจำแนกเป็น

ผู้อพยพเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย เนื่องด้วยเหตุผลจากการจำแนกและระบุตัวตนของพลเมืองในบังคับประเทศไทยโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งถูกส่งไปยังชายแดนเพื่อขึ้นทะเบียนผู้อพยพเข้าเมือง ฉะนั้นในภายหลังจึงได้กลายสถานะเป็นพลเมืองไทยตามกฎหมาย

รัฐชาติกับการระบุสถานะความเป็นไทยและการสร้างความเป็นอื่นแก่กลุ่มชาติพันธุ์ “ไทลื้อ”

ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติระบุว่าประเทศไทยเริ่มดำเนินการนับจำนวนประชากรเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2448 ครอบคลุมพื้นที่ 12 มณฑลจาก 17 มณฑลในสังกัดกระทรวงมหาดไทย โดยสำรวจจำแนกเรียกว่า “บัญชีพลเมือง” ระบุเพศชายและหญิง อายุ และชาติพันธุ์ ต่อมาได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประชากรของประเทศในรูปแบบของการทำสำมะโนประชากรโดยกระทรวงมหาดไทยครั้งแรกใน พ.ศ. 2452 และปฏิบัติอีกหลายครั้ง เช่น พ.ศ. 2462, 2472, 2480 และ 2490 (ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง กำหนดวันสำมะโนประชากร พุทธศักราช 2503, 2503: 22) หลังจากนั้นเว้นการสำรวจข้อมูลถึง 12 ปี สำนักงานสถิติแห่งชาติจึงได้รับผิดชอบและดำเนินการจัดทำสำมะโนประชากร ครั้งแรกวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2503 (ประกาศสำนักงานสถิติกลาง เรื่อง คำเรียกร้องของผู้อำนวยการสถิติ ในการจัดทำสำมะโนประชากร พ.ศ. 2503, 2503: 571-572) ต่อมาดำเนินการทุก 10 ปี เช่น พ.ศ. 2513, 2523, 2533, 2543 และนับตั้งแต่ พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา สำนักงานสถิติแห่งชาติได้มีการจัดทำสำมะโนเคหะไปพร้อมกับการทำสำมะโนประชากรอีกด้วย และใน พ.ศ. 2553 จะเป็นการทำสำมะโนเคหะครั้งที่ 5 และเป็นการทำสำมะโนประชากรครั้งที่ 11 ซึ่งเป็นวาระครบรอบ 100 ปี สำมะโนประชากรประเทศไทย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

ช่วงที่มีการสำมะโนประชากรช่วงแรกในประเทศ ยังมีการใช้คำแบ่งแยกพลเมืองที่อาศัยในภาคเหนือว่าเป็นพวก “ลาว”² แต่ในครั้งต่อมาไม่ปรากฏชื่อเหล่านี้ และการทำสำมะโนครั้งหลังได้เปลี่ยนไปใช้คำเรียกว่า “ไทย” แทน ดังความตอนหนึ่งของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาธรรมราชานุภาพ ได้กล่าวถึงกลุ่มคนที่เรียกว่าเป็น “ลาว” นั้นแท้จริงก็เป็นไทย ต่อมาช่วงสมัยที่ยกเลิกระบบบรรณาการรวมอำนาจศูนย์การปกครอง จึงเริ่มเรียกคนที่อาศัยอยู่ภาคเหนือว่าเป็น “ชาวเหนือ” เพราะพูดภาษาไทยเหมือนกัน ซึ่งเกิดขึ้นจากการนิยามว่าเป็น “คนไทย” ผ่านภาษาและศาสนาพุทธ (สมพร วรนาโธ, 2537: 5)

เมื่อพิจารณาถึงหลักพื้นฐานทางรัฐศาสตร์เกี่ยวกับรัฐสมัยใหม่ ซึ่งให้ความสำคัญกับการกำหนดแนวเขตแดน คนในบังคับหรือพลเมืองของประเทศ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานแบบจารีต ซึ่งไม่สามารถกระทำได้อย่างสะดวกเนื่องจากมีเรื่องกฎระเบียบ ข้อบังคับ เข้ามาเป็นเกราะกำบังแยกเขตแดนออกจากกัน โดยเฉพาะได้แยกไทลื้อออกตามเขตแดนรัฐ ซึ่งถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับประชากรพื้นเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้สภาพภูมิประเทศที่ใกล้เคียงสะดวกต่อการลี้ภัย จึงทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายเพื่อแสวงหาความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิต โดยเฉพาะเส้นทางอพยพบริเวณตอนเหนือของประเทศลาว³ สามารถเดินทางผ่านพรมแดนจากแขวงไชยบุรี

² “ลาว” คือ คำเรียกชนประชากรหลักที่อาศัยอยู่ในวัฒนธรรมไท-ลาว อาศัยอยู่ตอนเหนือที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาหรืออาศัยอยู่เหนือต้นแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นไป โดยเฉพาะประชากรในภาคเหนือ หรือมณฑลพายัพ (ล้านนา) ที่สืบทอดวัฒนธรรมล้านนาเดิม นอกจากนี้ยังจะพบเอกสารและหลักฐานหลายยุคสมัยที่ชาวสยามเรียกว่าเป็น “พวกลาว” ผู้เขียนบทความจึงขอสาธกไว้เบื้องต้น เช่น นางลาวทอง ในบทขับเสภาขุนช้างขุนแผน, การถวายบรรณาการของเจ้านายท้าวพระยาลาว ในราชกิจจานุเบกษา, ชื่อเรียกคณะทำงานของมิชชันนารีอเมริกันว่า “คณะมิชชันลาว” นอกจากนี้ ผู้เขียนบทความยังพบการเรียกชนตนเองของชนพื้นเมือง เช่น ใบบอของศรีโหม้ เรียกภูมิลำเนาของตน (เชียงใหม่) ว่า “เมืองลาว” ฯลฯ (ศึกษาเพิ่มเติม: ชัยวัฒน์ ปะสุนะ, 2563)

³ “ลาว” ที่จะได้กล่าวถึงในบทความนี้ ส่วนใหญ่หมายถึง ประเทศลาว ซึ่งมีแม่น้ำโขงเป็นแนวอาณาเขตรัฐชาติทางธรรมชาติ ในบทความนี้ใช้คำว่า “ไทลื้อกลุ่มใหม่” จึงมุ่งสื่อความถึงการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

เข้ามายังนาน เชียงราย และพะเยา เป็นผลจากการไล่ล่าและผลักดันจากกองกำลังสังคมนิยมของลาว

ผู้เขียนบทความตั้งข้อสังเกตว่าการทำสำมะโนประชากรในช่วง พ.ศ. 2448 เกิดขึ้นหลังจากเสียดินแดนไชยบุรีได้เพียงปีเศษ ประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 5 ตื่นตัวทั้งการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยและเกิดการสำมะโนประชากร ซึ่งได้ให้ความสำคัญทุกส่วนภายในราชอาณาจักรมากขึ้นโดยเฉพาะการทำความเข้าใจกลุ่มชาติพันธุ์ กระทั่งถัดมาอีก 7 ปี ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6 มีการระบุสัญชาติของชนภายในราชอาณาจักรสยาม ตามพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2456 (พระราชบัญญัติสัญชาติ พุทธศักราช 2456, 2456: 279) เป็นหลักฐานที่สะท้อนการกำหนดลักษณะของพลเมือง ให้เป็นประชากรของรัฐอย่างเต็มรูปแบบ นั่นหมายความว่าหลังจากพระราชบัญญัติสัญชาติฉบับนี้ เป็นข้อบ่งชี้ว่าผู้ที่อาศัยในดินแดนอื่นนอกพระราชอำนาจ คือ คนได้บังคับของชาติอื่น กระทั่งถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีผลทำให้ไทลื้อที่ได้อพยพเข้ามาในสายตาของรัฐไทย จึงจำแนกตามมุมมองว่าคนกลุ่มนี้ไม่ใช่พลเมืองไทย โดยระบุสถานะให้พวกเขาเหล่านี้เป็นเพียงผู้เข้ามาลี้ภัยทางการเมืองหรือเป็นผู้เข้าเมืองที่ผิดกฎหมาย

การรับรู้จากมุมมองของรัฐไม่ได้อยู่ในวิถีความเข้าใจระดับท้องถิ่นของชาติพันธุ์ไทลื้อ ซึ่งได้ติดต่อกันอยู่อาศัยเกื้อกูลกันเป็นปกติ โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงเรื่องอำนาจเขตแดนความเป็นคนไทย (ไทลื้อในบังคับไทย) หรือความเป็นคนลาว (ไทลื้อในบังคับลาว) อีกทั้งไทลื้อสองกลุ่มรับรู้ได้เพียงเป็นกลุ่มเดียวกันที่มีสายเครือญาติเดียวกัน ตั้งแต่ช่วงการกวาดต้อนกลุ่มไทลื้อลงมากระจายอยู่ตามลาวตอนบนและบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย ไทลื้อที่เคลื่อนลงมาทั้งหนีการคุกคาม รวมไปถึงกลุ่มที่มาโดยสมัครใจ ทั้งจากหนีภัยแล้งและต้องการแสวงหาที่ทำกินใหม่ นอกจากนี้พบว่ามีความสนใจสำคัญ คือ เรื่องของสายเครือญาติล้วนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจโยกย้ายถิ่นอย่างมาก ดังที่สมเจตน์ วิมลเกษม (2535: 4) ตั้งข้อสังเกตว่าก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ประชากรไทลื้อที่ถูกกวาดต้อนมาก็ตั้งบ้านเรือนเหล่านั้น มีการอพยพย้ายถิ่นฐานตามเครือญาติและติดต่อกันเป็นเรื่องปกติ

ผู้เขียนบทความขอยกตัวอย่างที่แสดงความขัดแย้งสถานะความเป็นอื่นทางกฎหมายแต่กลับเป็นที่ยอมรับในระดับสังคม ผ่านรูปแบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่แน่นแฟ้น จากงานวิจัยของโครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2551: 57) ระบุว่าความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษมีความสำคัญและมีความหมายสำหรับชาติพันธุ์ไทลื้อ ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติที่อยู่ห่างไกล ทำให้รู้สึกถึงความเป็นพวกพ้อง เช่น การตั้งชื่อถิ่นฐานใหม่เชื่อมโยงไปกับสถานที่เดิมจากการย้ายถิ่นฐานที่สิบสองปันนา นั้นหมายความว่าไม่ว่าจะอยู่สถานที่แห่งใดทำให้ชาติพันธุ์ไทลื้อจดจำกันได้อยู่เสมอถึงถิ่นฐานเดิมของพวกเขาตน จะเห็นได้ว่าความเข้มข้นในสายเครือญาติไทลื้อยังคงมีความเหนียวแน่นมากกว่าสิ่งอื่นใด ถึงแม้ว่าแยกกันอยู่อย่างกระจัดกระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ และจุดเปลี่ยนสำคัญ คือ เจื่อนไซจากสงครามอันเป็นปัจจัยเร่งสำคัญในการผลักดันชาติพันธุ์ไทลื้อให้อพยพลงมา อนึ่งผู้เขียนบทความได้หยิบยกประเด็นความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เพื่อชี้ให้เห็นการติดต่อระหว่างไทลื้อผ่านสำนึกพวกพ้อง เป็นสิ่งที่เชื่อมพื้นที่ทางสังคมระหว่างไทลื้ออพยพ (กลุ่มลื้อใหม่) กับชาติพันธุ์ไทลื้อในประเทศไทย (กลุ่มลื้อเดิม) ซึ่งมีสถานะพลเมืองไทยแล้ว ผ่านสำนึกความเป็นพวกพ้องที่สะท้อนผ่านการยอมรับ และเกื้อหนุนให้เกิดการช่วยเหลือแก่กลุ่มลื้อใหม่ที่อพยพมาสู่ประเทศไทย

ดังนั้นชาติพันธุ์ไทลื้อได้ให้การยอมรับระหว่างกันไม่มีการแสดงถึงความเป็นอื่นในทางสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในช่วงเวลาใดก็ยังเป็นไทลื้อกลุ่มเดียวกัน เนื่องด้วยมุมมองในระดับสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เอื้อให้ไทลื้อสามารถมีจุดยืนในภาพความทรงจำต่อสังคมไทยได้อย่างเท่าเทียมกับชาติพันธุ์อื่น ผ่านการหลอมรวมจากสังคมพหุวัฒนธรรมที่ยอมรับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แต่ทว่ากลับแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับมุมมองของรัฐที่ได้จำแนกไทลื้อที่เข้ามาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือช่วงสงครามเย็นว่าเป็นพลเมืองสัญชาติลาว ดังนั้นรัฐไทยจึงดำเนินนโยบายแกไทลื้อกลุ่มใหม่นี้ ตามลักษณะการเข้าเมืองของต่างด้าว หรือตามสถานะผู้ลี้ภัยทางการเมือง นอกจากนี้สถานการณ์ปัจจุบันยังคงพบความพยายามของประเทศไทยที่จะกลืนชาติพันธุ์ไทลื้อ ให้เป็นพลเมืองไทยตามหลักกีดกันโดยเร็วตามนโยบายของรัฐ

กฎหมายของรัฐไทย: นโยบายและข้อบังคับ

รัฐไทยเริ่มดำเนินนโยบายในการสำรวจพลเมืองไทย ดังข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติยึดจากการประมวลผลสำมะโนครั้งแรกของไทยใน พ.ศ. 2495 ณ พระที่นั่งนงคราญสโมสร (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ม.ป.ป.) และงานศึกษาของกฤตยา อาชวนิจกุล กล่าวว่าใน พ.ศ. 2526 นโยบายของรัฐไทยได้ดำเนินโครงการจัดทำเลขประจำตัวประชาชนเป็นเลข 13 หลัก สำหรับคนไทยทุกคนและบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย โดยคัดลอกจากทะเบียนราษฎรฉบับ พ.ศ. 2515 และเพิ่มเลขประจำตัว 13 หลัก ด้วยการออกบัตรประจำตัวให้กับคนไร้สัญชาติที่มีอายุ 12 ปีขึ้นไป เป็นบัตรหลากหลายสีพร้อมให้เลข 13 หลัก โดยเลขหลักแรกขึ้นต้นด้วยเลข “6” และบุตรหลานที่เกิดในประเทศไทยจะได้รับเลข 13 หลักขึ้นด้วยเลข “7” ดำเนินการครั้งแรกแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2531 ขณะเดียวกันทางกระทรวงมหาดไทยได้จัดระเบียบของชนกลุ่มน้อย โดยให้กรมการปกครองออกบัตรสีต่าง ๆ เพื่อจำแนกประชากรกลุ่มนี้เป็น 19 กลุ่ม 19 บัตรสี แต่ละกลุ่มจะได้รับสถานะบุคคลแตกต่างกันไป และได้สิทธิทำงานและเดินทางออกนอกพื้นที่อาศัยต่างกันไป (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554: 109)

กฎหมายการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจัดทำทะเบียนประวัติ และการจัดทำบัตรประจำตัวคนไม่มีสัญชาติไทยตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องด้วยสัญชาติ จึงเป็นที่มาของการออกระเบียบ ข้อกำหนดเกี่ยวกับบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย พ.ศ. 2547 ให้นิยามว่าหมายถึง คนต่างด้าวซึ่งได้รับอนุญาตให้อยู่ในประเทศเป็นกรณีพิเศษ ตามอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย โดยการอนุมัติของคณะรัฐมนตรีตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง รัฐไทยรับรองไว้ 3 กลุ่ม ดังนี้ (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554: 108)

- 1) กลุ่มคนที่เคยมีรัฐ แต่อพยพเข้ามาอยู่ประเทศไทย โดยส่วนใหญ่จากสาเหตุลี้ภัยสงคราม ซึ่งชาติพันธุ์ไทยลี้ภัยจากแขวงไซบุรีจัดรวมอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย
- 2) กลุ่มคนที่ไม่ได้สังกัดรัฐ คือ ชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคมานานแล้ว ก่อนการเกิดของรัฐชาติ

3) กลุ่มคนที่บรรพบุรุษเคยมีสัญชาติไทยมาก่อน

ผู้เขียนบทความตั้งข้อสังเกตว่ารัฐไทยจัดจำแนกกลุ่มไทลื้อ รุ่นบิดามารดาให้ใบสำคัญถิ่นที่อยู่โดยมอบเป็นบัตรสีส้ม ส่วนรุ่นลูกและหลานที่เกิดในประเทศไทยให้สัญชาติไทยกระจายอยู่ตาม 3 จังหวัด

การกำหนดสถานะพลเมืองมีหลักพื้นฐานว่า ผู้ที่จะได้รับการพิจารณาให้สถานะบุคคลต้องมีความประพฤติดี ประกอบอาชีพสุจริต และไม่มีพฤติกรรมที่เป็นภัยต่อความมั่นคง โดยใช้เป็นแนวทางการให้สถานะก่อน หากภายหลังพบว่ามีความผิดเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติตามกฎหมายกรมปกครองจะถอนสถานะ ซึ่งได้กำหนดแยกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้ (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554: 119-120)

1) บุคคลที่อพยพเข้ามาในประเทศ ดำเนินการแปลงสัญชาติเป็นไทยให้แก่บุคคลที่มีเชื้อสายไทยที่มีชื่ออยู่ในระบบทะเบียน

2) เด็กและบุคคลที่เรียนอยู่ในสถานศึกษาของประเทศไทย แต่ยังไม่มีสถานะที่ถูกต้องตามกฎหมาย

3) บุคคลที่ไร้รากเหง้า ให้บุคคลที่ขาดบุพการีหรือบุพการีทอดทิ้งตั้งแต่วัยเยาว์ได้รับสัญชาติไทย เมื่อมีชื่ออยู่ในระบบทะเบียน 10 ปีขึ้นไป

4) บุคคลที่ทำคุณประโยชน์แก่ประเทศ

5) แรงงานต่างด้าวสัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชาที่ประเทศต้นทางไม่ยอมรับ

6) คนต่างด้าวอื่นๆ ที่ไม่สามารถเดินทางกลับประเทศต้นทาง ให้สิทธิการอาศัยอยู่ชั่วคราวแก่กลุ่มคนต่างด้าวทั้งในส่วนที่ได้รับการจดทะเบียนไว้แล้ว และที่จะมีการสำรวจจดทะเบียนเพิ่มเติม

ชาติพันธุ์ไทลื้อได้รับการระบุสถานะผ่านเลขหมาย 13 หลักจากรัฐแบ่งเลขหลักแรกที่ระบุบนบัตรประจำตัว จำแนกได้เป็น 5 หมายเลข ดังนี้ (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554: 116)

“6” คือ ผู้ที่เข้าเมืองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย และผู้ที่เข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายแต่อยู่ในลักษณะชั่วคราว กล่าวคือ คนที่มาอาศัยอยู่ในประเทศไทยแต่ยังไม่ได้สัญชาติไทยเพราะทางการยังไม่รับรองทางกฎหมาย

“7” คือ บุคคลของบุคคลประเภทที่ 6 ซึ่งเกิดในประเทศไทย คนกลุ่มนี้ในทะเบียนประวัติจะมีเลขประจำตัวขึ้นต้นด้วยเลข

“8” คือ คนต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยถูกต้องตามกฎหมาย คือผู้ที่ได้รับใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวหรือคนที่ได้รับการแปลงสัญชาติเป็นสัญชาติไทย

“0” คือ บุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎร ไม่มีสัญชาติและยังไม่ได้รับการให้สัญชาติไทย ได้รับการผ่อนผันให้อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้ชั่วคราว อนึ่งบุคคลประเภทที่ 6, 7 และ 8 จะมีเพียงทะเบียนประวัติเล่มสีเหลืองเท่านั้น

“00” คือ แรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน 3 ประเทศที่ได้ขึ้นทะเบียนรับเลขประจำตัว 13 หลักขึ้นต้นเลข

ผลจากการระบุตัวตนให้มีสถานะเป็นพลเมืองไทยที่ต้องถือสัญชาติไทย ได้สร้างพื้นที่ความแตกต่างมิติด้านกฎหมายขึ้น ทำให้ชาติพันธุ์ไทลื้อกลุ่มที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนไม่ต้องการให้ใครเรียกตนเองว่าเป็นไทลื้อ เพราะเสี่ยงต่อการถูกจับจ้องและติดตามจากเจ้าหน้าที่รัฐ แม้จะได้รับผลจากการระบุตัวตนล่าช้าหรือบางส่วนยังไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎร แต่ทว่ากลับยังคงมีพื้นที่ที่ให้การยอมรับจากมิติของสังคม ด้งานศึกษาของทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนกุล และแพทรีเซีย ชีสแมน แนนหนา (2537: 3) เสนอผลดีในเชิงวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทลื้อที่อาศัยในประเทศไทย คือ ลักษณะวิถีชีวิตรูปลักษณ์ที่คล้ายคลึงกับผู้ถือสัญชาติไทย จึงไม่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตอย่างเปิดเผยของชาวไทลื้อ

งานศึกษาของกฤตยา อาชวนิจกุล แสดงรายละเอียดข้อมูลการเดินทางและใช้ชีวิตของกลุ่มคนเหล่านี้ว่า รัฐไทยมีการห้ามเดินทางออกนอกพื้นที่ควบคุม ทำให้คนไร้รัฐมีข้อจำกัดในการเดินทางออกนอกพื้นที่ควบคุม ซึ่งหมายถึงเขตอำเภอ หรือจังหวัดที่อยู่หมายความว่าพวกเขาไม่สามารถมีอิสระในการเดินทาง หากต้องการเดินทางออกนอกพื้นที่ด้วยเหตุผลความจำเป็นจะต้องยื่นขออนุญาตต่อผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งก็ใช้เวลาค่อนข้างนานกว่าจะรู้ว่าได้รับอนุญาตหรือไม่อย่างไร ในทางปฏิบัติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ถึง 3 หน่วยงาน คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงาน หรือกรณีเด็กกระทรวงศึกษาธิการจะรับผิดชอบ และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งแต่ละหน่วยงาน

ล้วนตีความตามดุลพินิจของตนเอง จึงกลายเป็นช่องทางที่เจ้าหน้าที่รัฐแสวงหาผลประโยชน์จากการเรียกร้องเงินจากคนไร้รัฐเหล่านี้ โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีความจำเป็นต้องเดินทาง (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554: 118) ซึ่งเป็นผลเสียและกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาติพันธุ์ไทลื้อมากขึ้น เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนไปในช่วงทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา การติดต่อกับผู้คนภายนอกเป็นสิ่งจำเป็นมากและจะเป็นผลเสียหากขาดอิสระในการเดินทาง ซ้ำยังเป็นการเพิ่มข้อเสียเปรียบสถานภาพทางสังคมให้กลายเป็น “คนอื่น” ที่แตกต่างจากคนไทยภาคเหนือ

กระทั่งทศวรรษ 2550 ท่าทีของประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนไปให้ทันสมัย และตรงต่อความต้องการของหลายกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น ทั้งในด้านกฎหมายก็ได้เปิดโอกาสและทำความเข้าใจกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น จากการเรียกร้องเพื่อแสดงสิทธิพลเมืองและความต้องการสัญชาติไทยในช่วงทศวรรษ 2550 เป็นต้นมา ทำให้ภาครัฐหันกลับมาทบทวนข้อเรียกร้องและออกเป็นกฎหมายเชิงลายลักษณ์อักษรให้แก่ชาติพันธุ์ หนึ่งในนั้นมีการระบุถึงชาติพันธุ์ไทลื้อไว้ด้วย ดังหลักฐานที่นำเสนอต่อไปนี้

1) ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การสั่งให้บุคคลซึ่งไม่มีสัญชาติไทยที่เกิดในราชอาณาจักรไทยโดยบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าวได้สัญชาติไทยเป็นการทั่วไปและการให้สัญชาติไทยเป็นการเฉพาะราย (2555: 51) ระบุไว้ว่า บุตรของบุคคลที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยและอาศัยอยู่ยาวนานที่ได้มีเชื้อสายไทยและเกิดในประเทศไทย ครอบครัวกลุ่มเป้าหมายเฉพาะชนกลุ่มน้อยและกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติรับรองสถานะให้อาศัยอยู่ถาวรในประเทศไทยไว้แล้ว รวม 14 กลุ่ม หนึ่งในนั้นประกอบด้วยกลุ่มไทยลื้อ ทั้งนี้สงวนสิทธิ์เฉพาะผู้ที่ได้รับการสำรวจเพื่อจัดทำทะเบียนประวัติและมีเอกสารแสดงตนว่าเข้ามาถึงวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2538

2) พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2555 (2555: 1) ให้เพิ่มบทนิยามคำว่า “คนไทยพลัดถิ่น” ระหว่างบทนิยามคำว่า “คนต่างด้าว” และบทนิยามคำว่า “คณะกรรมการ” ในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 “คนไทยพลัดถิ่น” หมายความว่า ผู้ซึ่งมีเชื้อสายไทยที่ต้องกลายเป็นคนในบังคับของประเทศอื่น โดยเหตุอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอาณาเขตของราชอาณาจักรไทยในอดีต ซึ่งปัจจุบันผู้นั้นมิได้

ถือสัญชาติของประเทศอื่น และได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยเป็นระยะเวลาหนึ่งและมีวิถีชีวิตเป็นคนไทย โดยได้รับการสำรวจทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรภายใต้หลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด หรือเป็นผู้ซึ่งมีลักษณะอื่นทำนองเดียวกันตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

3) ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การสั่งให้บุคคลซึ่งไม่มีสัญชาติไทยที่เกิดในราชอาณาจักรไทยโดยบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าวได้สัญชาติไทยเป็นการทั่วไปและการให้สัญชาติไทยเป็นการเฉพาะราย ลงวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2555 กำหนดเงื่อนไขการได้สัญชาติ 7 ข้อ โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เงื่อนไขการขอสัญชาติไทยตามประกาศกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2555

ข้อ	รายละเอียดเงื่อนไขการได้รับสัญชาติไทย
1	ไม่ปรากฏหลักฐานการมีและใช้สัญชาติอื่น
2	เกิดและมีภูมิลำเนาในราชอาณาจักรไทยต่อเนื่อง โดยต้องมีชื่ออยู่ในระบบทะเบียนราษฎร หรือมีเอกสารทางราชการที่แสดงว่าเกิดในราชอาณาจักรไทย
3	สามารถพูดและฟังภาษาไทยเข้าใจได้ ยกเว้นกรณีเด็กอายุต่ำกว่า 7 ปี
4	ต้องมีความจงรักภักดีต่อประเทศไทย และเลื่อมใสการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5	มีความประพฤติดี ไม่เคยได้รับโทษคดีอาญา เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาทหรือลหุโทษ กรณีได้รับโทษในคดีอาญาต้องพ้นโทษมาแล้วอย่างน้อยห้าปีนับถึงวันที่ยื่นคำร้อง
6	ประกอบอาชีพสุจริต ยกเว้นพระภิกษุ สามเณร และนักบวชในศาสนาอื่น ๆ ซึ่งต้องปฏิบัติกิจไม่น้อยกว่า 5 ปี หรือผู้ยื่นคำร้องที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ คนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ และไม่ได้ประกอบอาชีพ
7	ไม่มีพฤติกรรมที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ

จะเห็นได้ว่านโยบายของรัฐบาลไทยจากที่มีการแบ่งแยกชาติพันธุ์ให้ลื้อตามมุมมองของรัฐบาล นโยบายเดิมเป็นการแบ่งแยกและสร้างความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ อันจะส่งผลเสี่ยงต่อความรุนแรงในสังคมไทย แต่ท่าทีของรัฐบาลในทศวรรษ 2550 เริ่มจริงจังต่อการจัดระเบียบขึ้นทะเบียนบุคคลที่ไม่สามารถกลับไปยังประเทศเดิมของตนได้ และดำเนินการมอบสถานะพลเมืองไทยแก่ผู้ที่ผ่านการพิสูจน์สัญชาติ ขณะเดียวกันชาติพันธุ์ไทลื้อที่ยังรอรับการพิจารณาสัญชาติ พวกเขาเหล่านี้ก็ได้ออกมาแสดงบทบาททางสังคมเพื่อสร้างพื้นที่กระจายข่าวให้คนทั่วไปได้รับรู้และตระหนักถึงปัญหา โดยทำประโยชน์ต่อสังคม “แสดงความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” ซึ่งเป็นสิ่งที่จะสามารถบ่งชี้ถึงความพร้อมที่จะเป็นคนไทยตามเงื่อนไขการขอสัญชาติ เพื่อที่จะพอสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐไทยได้

ช่วงหลังทศวรรษ 2550 เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่านโยบายของรัฐที่มีต่อไทลื้อและกลุ่มอื่น ๆ พยายามผนวกรวมคนเหล่านี้ให้กลายเป็นคนไทยและให้สัญชาติไทย เป็นการง่ายด้วยซ้ำต่อกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ซึ่งจากที่ผู้เขียนบทความได้กล่าวถึงพื้นฐานทางสังคม ประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ไทลื้อ ค่อนข้างมีความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคเหนือเป็นอย่างมาก ประกอบกับสภาพทางสังคมของไทลื้อในภาคเหนือจึงไม่ใช่อุปสรรคในการดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางคนละแวกชุมชนระหว่างชาติพันธุ์ไทลื้อและไทยวน หากแต่ความรู้สึกเป็นอุปสรรคจะเกิดก็ต่อเมื่อจำเป็นต้องติดต่อกับทางราชการหรือออกเดินทางไปตามสถานที่ต่าง ๆ ฉะนั้นสภาพความทรงจำของภาคเหนือที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในระดับหนึ่ง เข้ามาบดบังความแตกต่างระหว่างชาติพันธุ์ไทลื้อ หากมองในภาพเหมารวมขนาดใหญ่แทบจะไม่มีใครรู้สึกว่าชาติพันธุ์ไทลื้อบางส่วนของประเทศยังคงมีสถานะกฎหมายเป็นคนต่างด้าว เพราะพวกเขาไม่ได้สร้างปัญหา หรือมีลักษณะบางประการผิดแผกไปจากคนไทยทางภาคเหนือ

บทสรุป

การปรากฏตัวของกลุ่มไทลื้อในสังคมภาคเหนือตั้งแต่ยุคจารีตกระทั่งถึงปัจจุบัน ส่งผลต่อความสัมพันธ์มิติทางสังคมระหว่างไทลื้อกับไทยวน (คนไทยภาคเหนือ) ดำเนินไปอย่างราบรื่น การรับรู้ภาพของไทลื้อไม่ได้จัดอยู่เพียงลักษณะของพลเมืองชายขอบ เนื่องจากมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตคล้ายคลึงกับคนไทยถิ่นเหนือ จากการศึกษาพบว่า ปฏิสัมพันธ์ที่มาจากทางภาครัฐ (กฎหมาย) ไม่ได้ส่งผลต่อไทลื้อกลุ่มที่อยู่อาศัยมาก่อน สงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ทว่าสำหรับไทลื้อกลุ่มที่อพยพเข้ามาหลังจากนั้น กลับมีสถานะเป็นไทลื้อพลัดถิ่นจากลาวตามบทบัญญัติกฎหมายแห่งราชอาณาจักรไทย จากการที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยเนื่องจากหนีภัยสงครามและการรุกรานจากอุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ รัฐบาลไทยจึงต้องมีนโยบายเพื่อจัดการกับกลุ่มไทลื้อกลุ่มใหม่นี้แตกต่างออกไป

เนื่องจากทหรณะของรัฐไทยมองว่าไทลื้อกลุ่มใหม่นี้เป็นพลเมืองลาว (ถือสัญชาติลาว) ดังนั้นจำเป็นจะต้องตกอยู่ในสภาวะของผู้อพยพ หรือผู้ลี้ภัยที่รัฐไทยสามารถช่วยเหลือโดยให้อาศัยชั่วคราวเท่านั้น ความแตกต่างที่รัฐได้มุ่งแสดงการจำแนกประชากรผ่านสัญชาติเป็นไปตามข้อปฏิบัติทางกฎหมายแบบสากล การให้ความสำคัญกับสถานะพลเมืองผ่านการกำหนดเลขประจำตัวประชาชน หรือแม้แต่การถือครองกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายของรัฐ เป็นสิ่งผลักดันให้เกิดความแตกต่างทางสถานะพลเมืองของไทลื้อที่อพยพเข้ามาหลังช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในขณะเดียวกันคนในท้องถิ่นในละแวกที่พักของไทลื้ออพยพเหล่านี้กลับไม่ได้มีความรู้สึกถึง “ความเป็นคนอื่น” หรือตัดสินให้ค่าว่ามีสถานะที่ด้อยกว่าแต่อย่างใด พวกเขาสามารถดำเนินชีวิตประจำวันร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติ และค่อนข้างกลมกลืนอย่างแยกไม่ออกเชิงกายภาพว่าเป็นกลุ่มคนที่ยังไม่มีสัญชาติไทย โดยพบว่าประเด็นการตระหนักในการศึกษาถึงปัญหาสัญชาติของกลุ่มไทลื้อใหม่ที่เข้ามาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นสิ่งที่ฟังได้ไม่นาน

การต่อสู้ของไทลื้อที่ร่วมกันแสดงจุดยืนเรียกร้องต่ออำนาจของภาครัฐ เพื่อให้ได้สถานะพลเมืองไทย จากการทำกิจกรรมแสดงตัวตนและทำประโยชน์ต่อสังคม

เนื่องจากความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ไทยเพื่อสิทธิประโยชน์ในการเดินทางออกนอกพื้นที่โดยอิสระ และสิทธิของการรักษาพยาบาลเป็นหลัก อีกทั้งท่าทีของฝ่ายรัฐไทยก็ได้มีการดำเนินนโยบายเพื่อเอื้อให้เกิด “ความเป็นเนื้อเดียวกันของพลเมืองไทย” เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยการออกประกาศทางการและเร่งสำรวจ เพื่อให้สัญชาติแก่ชาวไทลื้ออพยพรวมไปถึงชาติพันธุ์อื่นๆ ซึ่งจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์พื้นฐานและเท่าที่เป็นไปได้ในทางกฎหมาย

กรณีข้อจำกัดของการศึกษาเรื่องชาติพันธุ์ไทลื้ออพยพเหล่านี้ ค่อนข้างที่จะมีการศึกษาไว้ในวงจำกัด อีกทั้งยังไม่แพร่หลายเท่าชาติพันธุ์อื่นๆ ข้อมูลที่ผู้เขียนบทความได้หยิบยกมาเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงการปรากฏตัวและความสัมพันธ์ของไทลื้อในภาคเหนือที่ต่อเนื่อง กระทั่งเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสาเหตุที่ไทลื้อกลุ่มใหม่ที่อพยพเข้ามาหลังช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่ได้เป็นพลเมืองชั้นสองและไม่มีปัญหาทางสังคมต่อคนไทยในภาคเหนือ ขณะเดียวกันทางภาครัฐเริ่มเข้าไปติดต่อกับกลุ่มไทลื้ออพยพมากขึ้นเพื่อดำเนินการให้และแปลงสัญชาติ เพื่อความสะดวกในการดำเนินชีวิตในประเทศไทย ในฐานะพลเมืองไทย ทั้งนี้ยังสอดคล้องประเด็นด้านการตระหนักถึงคุณค่าของเพื่อนมนุษย์เป็นไปตามปณิธานว่าด้วยสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยร่วมเป็นภาคีในระดับนานาชาติ กระทั่งปัจจุบันกระบวนการขอสัญชาติในกลุ่มไทลื้ออพยพยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับการปรับตำแหน่งแห่งที่ของไทลื้ออพยพในฐานานุกรมแห่งความเป็นพลเมืองไทยอย่างภาคภูมิใจ ดังปรากฏได้จากช่องทางสื่อและข่าวสารที่แพร่กระจายไปตามสื่อสาธารณะ

เอกสารอ้างอิง

- กฤตยา อาชวนิจกุล. (2554). **การจัดระบบคนไร้รัฐในบริบทประเทศไทย**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- โครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา. (2551). **ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จารุวรรณ พรหมวัง. (2537). การปรับตัวของวัฒนธรรมไทลื้อในเชียงใหม่. ใน **วัฒนธรรมไทลื้อกับการปรับตัวในกระแสของการเปลี่ยนแปลง**. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชัยวัฒน์ ปะสุนะ. (2563). พลวัตล้านนา: ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงภาษาในมณฑลพายัพ ภายใต้อิทธิพลสยาม จากเอกสารมิชชันนารี ค.ศ. 1893-1926.

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 8(2), 1-19.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และแพทรีเซีย ซีสแมน แน่นหนา. (2537). ผ้าไทลื้อ: การผลิตข้าทางวัฒนธรรม. ใน **วัฒนธรรมไทลื้อกับการปรับตัวในกระแสของการเปลี่ยนแปลง**. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การสั่งให้บุคคลซึ่งไม่มีสัญชาติไทยที่เกิดในราชอาณาจักรไทยโดยบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าวได้สัญชาติไทยเป็นการทั่วไปและการให้สัญชาติไทยเป็นการเฉพาะราย. (2555). **ราชกิจจานุเบกษา**, 129(ตอนพิเศษ 177 ง), 50-53.

ประกาศสำนักงานสถิติกลาง เรื่อง คำเรียกร้องของผู้อำนวยการสถิติในการจัดทำสำมะโนประชากร พ.ศ. 2503. (2503). **ราชกิจจานุเบกษา**, 77(ตอน 16ง), 571-572
ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง กำหนดวันสำมะโนประชากร พุทธศักราช 2503. (2503). **ราชกิจจานุเบกษา**, 77(ตอน 4 ง), 21-23.

พระราชบัญญัติสัญชาติ พุทธศักราช 2456. (2456). **ราชกิจจานุเบกษา**, 29, 279-282.

พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2555. (2555). **ราชกิจจานุเบกษา**, 129(ตอน 28 ก), 1-4.

วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2555). ลื้อข้ามแดน การเดินทางของหนุ่มสาวชาวลื้อ เมืองยองรัฐฉาน ประเทศพม่า. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมเจตน์ วิมลเกษม. (2535). **ไทลื้อเมืองน่าน**. น่าน: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดน่าน.

สมใจ แซ่โจ้ว. (2541). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ. นครปฐม: สำนักงานวิจัย
ภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อ
พัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมโชติ อ๋องสกุล. (2559). เชียงใหม่ 60 รอบนักษัตร: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต.
เชียงใหม่ : สำนักงานพัฒนาพิงคนคร (องค์การมหาชน).

สมพร วาร์นาโด. (2537). ชาวลื้อคือใคร ย้อนอดีตชาวลื้อในประเทศลาว ไทย และจีน.
ใน วัฒนธรรมไทลื้อกับการปรับตัวในกระแสของการเปลี่ยนแปลง. เชียงใหม่:
สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). ประวัติความเป็นมาการทำสำมะโนประเทศไทย.
สืบค้น 1 มิถุนายน 2564, จาก <http://www.popcensus.nso.go.th/history.php>
ไสว เชื้อสะอาด. (2538). ไทลื้อ-ล้านนาถึงสิบสองปันนา. พะเยา: สำนักงาน
ศึกษาธิการเชียงคำ.

Siam, Thailand & Bangkok old photo thread. (n.d.). Retrieved June 1,
2021, from <https://www.pinterest.com/pin/864268984715520402/>

การก่อตัวของการเมืองมวลชนอนุรักษ์นิยมไทย

ยุคทักษิณ ชินวัตร

The Emergence of Thai Conservative Mass Politics during Thaksin Shinawatra's Era

ภาติไนย์ ชมสินทรัพย์มัน^{1*} | Pakinai Chomsinsubmun

Abstract

This article aimed to study the emergence of Thai conservative mass politics from 2005 to 2006, formed on the conditions of a representative political institutions' crisis during Thaksin Shinawatra's era. The study method is based on documents and Ernesto Laclau's theory of mass politics as an explanatory framework. The findings are in the following order; 1) Representative Institutions were unable to thoroughly meet with political needs of various political groups and classes, 2) As a result, those groups joined to fight against the government, and 3) The People's Alliance for Democracy (PAD), the lead political group, was able to hegemonize and lead cross-class mass politics by utilizing an ideology of nation, religion, and monarchy. Consequently, Thai conservative mass politics successfully emerged.

¹นักวิชาการอิสระ; Independent academic

*Corresponding author email: philosomatika5721@gmail.com

Keyword: Mass Politics, Nation Religion Monarchy, Representative Institutions

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการก่อตัวของการเมืองมวลชนอนุรักษนิยมไทยในช่วงปี พ.ศ. 2548 ถึง พ.ศ. 2549 จากเงื่อนไขสภาวะวิกฤติสถาบันการเมืองตัวแทนในยุคทักษิณ ชินวัตร โดยใช้วิธีศึกษาจากเอกสารเป็นหลัก ใช้ทฤษฎีการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นของ Ernesto Laclau เป็นกรอบอธิบาย พบว่า 1) สถาบันการเมืองตัวแทนยุคทักษิณ ชินวัตร เกิดสภาวะวิกฤติ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางการเมืองให้แก่กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ขนชั้นต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง ส่งผลให้ 2) กลุ่มการเมืองเหล่านั้นเข้ามาร่วมสัมพันธ์แบบข้ามชนชั้นเพื่อเคลื่อนไหวต่อสู้กับรัฐบาล ในที่สุด 3) กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในฐานะกลุ่มผู้นำการเมือง สามารถช่วงชิงการครองอำนาจนำด้วยอุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทำให้การเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นกลายเป็นการเมืองมวลชนอนุรักษนิยมไทยได้สำเร็จ

คำสำคัญ: การเมืองมวลชน, ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, สถาบันการเมืองตัวแทน

บทนำ

การเมืองมวลชนอนุรักษนิยมไทยถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของระบอบอำนาจนิยม-จารีตไทยนับตั้งแต่เกิดความขัดแย้งทางการเมือง พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา เหตุผลคือชนชั้นนำอนุรักษนิยมไทยใช้การเมืองมวลชนอนุรักษนิยมไทยเป็นฐานความชอบธรรมในการกลับเข้ามาแทรกแซงประชาธิปไตย ส่งผลให้ระบอบอำนาจนิยม-จารีตไทยฟื้นตัวกลับมาได้ มีพลังต่อต้านและท้าทายระบอบประชาธิปไตยได้อย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรมตลอดเกือบสองทศวรรษที่ผ่านมา (Kongkirati, 2019: 31-37) ดังนั้นการเมืองมวลชนอนุรักษนิยมไทย จึงเป็นองค์ประกอบของระบอบอำนาจนิยม-จารีตไทยที่ขาดไม่ได้นับตั้งแต่รัฐประหาร พ.ศ. 2549 หากไม่ทำความเข้าใจการเมืองมวลชนอนุรักษนิยมไทยที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2548 ถึง พ.ศ. 2549 ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของ “ฝ่ายขวา” ก็อาจจะไม่เข้าใจระบอบอำนาจนิยม-จารีตไทยในระยะต่อมาได้อย่างรอบด้าน

วิกฤติสถาบันการเมืองตัวแทน (Representative institutions) เป็นเงื่อนไขสำคัญของการเมืองมวลชนอนุรักษ์นิยมไทย กล่าวคือ สถาบันการเมืองตัวแทนประสบปัญหาไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางการเมืองให้แก่กลุ่มต่าง ๆ ชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมได้อย่างทั่วถึง ทำให้กลุ่มการเมืองที่มีได้รับการตอบสนองก่อตัวเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้องทางการเมือง เป็นการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้น จากเงื่อนไขเช่นนี้จึงทำให้การเมืองมวลชนอนุรักษ์นิยมไทยก่อตัวขึ้นมาได้ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจประเด็นปัญหาของสถาบันการเมืองตัวแทนในฐานะตัวแปร (Variable) ที่ส่งผลต่อการก่อตัวของการเมืองมวลชนอนุรักษ์นิยมไทย และต้องอธิบายกลไกที่เกี่ยวข้องกับการช่วงชิงการครองอำนาจนำ (Hegemony) ทางอุดมการณ์ เพื่อให้เข้าใจสาเหตุของการก่อตัวของการเมืองมวลชนอนุรักษ์นิยมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวมากยิ่งขึ้น

สำหรับบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนนำทฤษฎีการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นของ Ernesto Laclau มาประยุกต์ใช้อธิบาย เนื่องจากเป็นทฤษฎีที่ให้ชุดวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับพลวัตการก่อตัวการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นที่เกี่ยวข้องกับวิกฤติสถาบันการเมืองตัวแทน ให้ความสำคัญกับมิติวาทกรรมและมิตีอุดมการณ์ รวมถึงกลไกการช่วงชิงการครองอำนาจนำทางอุดมการณ์ ผู้เขียนจะขอเริ่มจากการอธิบายหลักการทางทฤษฎีก่อน หลังจากนั้นจะนำทฤษฎีไปประยุกต์อธิบายประเด็นหลักของงานต่อไป

ทฤษฎีการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้น Ernesto Laclau

Laclau เสนอทฤษฎีการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้น (Cross-class) (Acaroglu, 2020: 61) โดยนำแนวคิดการต่อสู้ทางชนชั้นแบบมาร์กซิสต์ดั้งเดิม (Orthodox marxism) มาผสมผสานกับแนวคิดสกุหลังโครงสร้างนิยม (Post-structuralism) ที่ให้ความสำคัญกับมิติวาทกรรมและมิตีอุดมการณ์ ทำให้ทฤษฎีการต่อสู้ทางชนชั้นของ Laclau สามารถขยายการสร้างคำอธิบายแบบข้ามชนชั้นได้ นอกจากนี้ Laclau ยังให้ความสำคัญต่อผู้นำ (Leader) ในฐานะผู้มีบทบาทกำหนดยุทธศาสตร์ช่วงชิงการครองอำนาจนำทางอุดมการณ์ และมีบทบาทต่อสู้เชิงวาทกรรม เพื่อสร้างเอกภาพแก่การเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้น (Barr, 2019: 44-54; Laclau, 1990: 198-199, 1996: 87-104)

Laclau อธิบายว่าวิกฤติสถาบันการเมืองตัวแทน (Representative institutions) จัดเป็นเงื่อนไขสำคัญในทางทฤษฎี กล่าวคือ หากไม่เกิดวิกฤติสถาบันการเมืองตัวแทนขึ้นก่อน การเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นก็จะเป็นไปไม่ได้ (Laclau, 2005a: 117; Peruzzotti, 2019: 37) กล่าวอีกนัยหนึ่ง หากสถาบันการเมืองตัวแทนไม่สามารถตอบสนองความต้องการให้แก่กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ขนชั้นต่าง ๆ ในสังคมอย่างทั่วถึง จะส่งผลให้เกิดการสั่งสมปัญหาแก่สถาบันการเมืองตัวแทน กระทั่งสถาบันการเมืองตัวแทนเกิดสภาวะวิกฤติ ซึ่งเป็นมูลเหตุนำไปสู่สถานการณ์พิเศษ (Extraordinary situations) (Peruzzotti, 2019: 36) เปิดโอกาสให้มวลชนจากกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ขนชั้นต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน เข้ามามีความสัมพันธ์ทางการเมืองต่อกันในแนวราบ (Equivalent relation) (Laclau, 2005a: 73-74) เพื่อร่วมกันกำหนดเป้าหมายหรือคุณลักษณะทางการเมืองแบบข้ามชนชั้น (Laclau, 1977: 145) แล้วร่วมกันต่อสู้ทางการเมืองไปในทิศทางเดียวกัน (Popular demands) (Laclau, 2005: 74) โดยกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ขนชั้นต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ทางการเมืองแบบแนวราบดังกล่าวนี้ ยังคงดำรงไว้ซึ่งเป้าหมายและอัตลักษณ์ทางการเมืองของตนเองเช่นเดิม (Internal frontiers) (Laclau, 2005a: 117)

นอกจากนี้ Laclau ยังเพิ่มมิติความสำคัญของผู้นำ (Leader) ผู้นำมีบทบาทกำหนดยุทธศาสตร์ช่วงชิงการครองอำนาจนำทางอุดมการณ์และมีบทบาทต่อสู้เชิงวาทกรรม เพื่อสร้างเอกภาพทางอุดมการณ์ของการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นให้เป็นไปในทิศทางที่ตนเองต้องการ (Peruzzotti, 2019: 38) ทั้งนี้ ผู้นำมีแนวโน้มคัดเลือกอุดมการณ์ที่มีรากฐานทางความคิดมาอย่างยาวนานในสังคม อาทิ อุดมการณ์แบบอนุรักษนิยมหรือแบบเสรีนิยม เพื่อกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ทางการเมือง (Laclau & Mouffe, 1987: 171-175)

ผู้นำจะทำหน้าที่ 2 ประการเพื่อสร้างเอกภาพแก่การเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้น คือ 1) การสร้างประชาชน (The construction of the people) หรือการสร้าง “เรา” และ 2) การสร้าง “ศัตรู” (The construction of the enemy) ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองประการนี้สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้น

จำเป็นต้องมีเป้าหมายร่วมกัน คือ “ศัตรู” (The enemy) ศัตรูถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเป้าหมายที่ยึดถือร่วมกัน และจำเป็นต้องมีการสร้าง “เรา” ในฐานะประชาชน (The people) คำว่า “เรา” จึงหมายถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นประชาชนผู้ที่ร่วมต่อสู้กับศัตรูเดียวกัน ดังนั้น การเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นจำเป็นต้องมีการแบ่งขั้วแยกข้างระหว่าง “เรา” และ “ศัตรู” ให้ชัดเจน หากไม่ทำเช่นนี้ก็จะไม่สามารถสร้างเอกภาพมวลชนขึ้นมาได้ (Bickerton & Accetti, 2017: 194; Peruzzotti, 2019: 37-38) ผู้นำจะเป็นผู้ใช้วาทกรรม (Discourse) ใช้สัญลักษณ์ (Symbol) และใช้วาทศิลป์ (Rhetoric) เพื่อประกอบสร้างความหมายของ “เรา” และ “ศัตรู” ให้เป็นจิตสำนึกรวมหมู่ (Collective consciousness) ตามที่ตนต้องการ (Drew, 1999; Laclau, 2005b: 39-40; Peruzzotti, 2019: 38)

สรุปตัวแปรวิเคราะห์ทางทฤษฎี

เมื่อพิจารณาสาระสำคัญทางทฤษฎีการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นของ Ernesto Laclau ตามที่อภิปรายข้างต้น สามารถกำหนดเป็นตัวแปรวิเคราะห์ทางทฤษฎีได้ดังนี้ 1) ตัวแปรสถาบันการเมืองตัวแทน (Representative institutions) ในฐานะเงื่อนไขของการก่อตัวการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้น ทั้งนี้ต้องชี้ให้เห็นว่าปัญหาการไม่ตอบสนองความต้องการทางการเมืองของสถาบันการเมืองตัวแทนเกิดขึ้นในลักษณะสะสม นำไปสู่สถานการณ์พิเศษ (Extraordinary situations) จึงเปิดโอกาสให้ 2) ตัวแปรกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ชนชั้นต่าง ๆ (Political groups and classes) ที่มีได้รับการตอบสนองความต้องการเข้ามาร่วมสัมพันธ์กันเพื่อร่วมต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองในทิศทางเดียวกัน เป็นการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้น โดยมี 3) ตัวแปรผู้นำ (Leader) เป็นผู้มีบทบาทของเชิงการครองอำนาจนำทางอุดมการณ์ กำหนดอุดมการณ์เพื่อสร้างเอกภาพให้แก่การเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้น โดยผู้นำทำหน้าที่ประกอบสร้างความหมาย “เรา” และ “ศัตรู” ด้วยวิธีการปฏิบัติการเนื้อหาวาทกรรม (Discourse) สัญลักษณ์ (Symbol) และวาทศิลป์ (Rhetoric) เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายทางการเมืองร่วมกัน

ทฤษฎีการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นของ Ernesto Laclau กับการวิเคราะห์การก่อตัวของการเมืองมวลชนอนุรักษนิยมไทยยุคทักษิณ ชินวัตร

เมื่อนำคำอธิบายทฤษฎีการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นของ Laclau มาประยุกต์เป็นกรอบอธิบายการก่อตัวของการเมืองมวลชนอนุรักษนิยมไทยในช่วงปี พ.ศ. 2548-2549 จะได้คำอธิบายตามลำดับดังนี้ 1) ตัวแปรสถาบันการเมืองตัวแทน (Representative institutions) ในยุคทักษิณ ชินวัตร พ.ศ. 2544 ถึง พ.ศ. 2548 ประสบปัญหาไม่ตอบสนองความต้องการทางการเมืองให้แก่กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ขนชั้นต่าง ๆ ในสังคมอย่างทั่วถึงเกิดปัญหาสะสมในสถาบันการเมืองตัวแทน ส่งผลให้ 2) ตัวแปรกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ขนชั้นต่าง ๆ (Political groups and classes) ที่มิได้รับการตอบสนองความต้องการจากสถาบันการเมืองตัวแทนดังกล่าว เข้ามาสัมพันธ์กันเพื่อร่วมต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองในทิศทางเดียวกัน และ 3) ตัวแปรผู้นำ (Leader) ในช่วงเวลาการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นก่อตัวขึ้น เคลื่อนเข้าสู่สถานการณ์พิเศษ (Extraordinary situations) กลุ่มผู้นำ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พรม.) สามารถใช้อุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เข้าช่วงชิงการครองอำนาจนำทางอุดมการณ์ ด้วยปฏิบัติการเนื้อหาวาทกรรม (Discourse) สัญลักษณ์ (Symbol) และวาทศิลป์ (Rhetoric) เพื่อประกอบสร้างความหมาย “เรา” และ “ศัตรู” จนสามารถสร้างเอกภาพให้แก่การเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้น ทำให้การเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นกลายเป็นการเมืองมวลชนอนุรักษนิยมไทยได้สำเร็จในช่วงปี พ.ศ. 2548 ถึง พ.ศ. 2549

รายละเอียดการวิเคราะห์แต่ละตัวแปรมีดังต่อไปนี้

(1) ตัวแปรสถาบันการเมืองตัวแทน (Representative institutions)

ทักษิณ ชินวัตร ใช้อำนาจและอิทธิพลทางการเมืองของตนเอง รวมถึงใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อสร้างความได้เปรียบจากช่องโหว่ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เพื่อแทรกแซงองค์การอิสระ มีการรวมศูนย์อำนาจในรัฐสภา ควบรวมพรรคการเมืองต่าง ๆ เข้าสู่พรรคไทยรักไทย ส่งผลให้เสียงฝ่ายรัฐบาลในรัฐสภาเกินครึ่งไปมากจนฝ่ายค้านไม่สามารถทำหน้าที่ตรวจสอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ การกระทำดังกล่าวส่งผลให้

สถาบันการเมืองตัวแทนในช่วงปี พ.ศ. 2544 ถึง พ.ศ. 2548 ตกอยู่ในสภาพเป็นเครื่องมืออำนาจของฝ่ายรัฐบาล เมื่อกลไกการตรวจสอบไม่สามารถทำหน้าที่ได้ รัฐบาลจึงสามารถใช้อำนาจได้ล้นเกินจนไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางการเมืองแก่กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ในสังคมนอกจากกลุ่มฐานเสียงของรัฐบาล เกิดสภาวะสะสมปัญหาความชอบธรรมทางการเมือง

องค์กรอิสระ

องค์กรอิสระหลายแห่งเกิดปัญหาถูกรวบงำโดยอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองจากการที่รัฐบาล ทักษิณ ชินวัตร ใช้อำนาจและอิทธิพลของฝ่ายบริหารลดทอนการทำหน้าที่ตรวจสอบถ่วงดุลขององค์กรอิสระ ตัวอย่างเช่น กรณีปัญหาผู้ว่าการสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินในสมัยคุณหญิงจารุวรรณ เมณฑกา ถูกมองว่าเครือข่ายอำนาจของทักษิณ ชินวัตร มีความพยายามแทรกแซงการทำงาน ส่งผลลบต่อความเป็นอิสระขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ กรณีปัญหาคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ถูกอิทธิพลของทักษิณ ชินวัตร เข้าไปแทรกแซงการทำงาน แทรกแซงคดีความ รวมถึงแทรกแซงการตัดสินใจของคณะกรรมการ บุคคลผู้ใกล้ชิดกับพรรคไทยรักไทยสามารถเข้าไปดำรงตำแหน่งกรรมการได้เกินครึ่งจากจำนวนคณะกรรมการทั้งหมด ทำให้ ป.ป.ช. ถูกสังคมวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากว่าปฏิบัติหน้าที่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของรัฐบาลมากกว่าผลประโยชน์ของสาธารณะ กรณีเข้าแทรกแซงกลไกควบคุมสื่อของรัฐ กดดันสื่อมวลชนภาคเอกชน มุ่งเป้าให้กลไกด้านสื่อกลายเป็นกระบอกเสียงของฝ่ายรัฐบาล (Mutebi, 2006) กรณีคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ถูกสังคมตั้งข้อสงสัยเรื่องความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่จนส่งผลเสียต่อความน่าเชื่อถือ เนื่องจากการส่งบุคคลใกล้ชิดรัฐบาลเข้าไปดำรงตำแหน่งคณะกรรมการ (McCargo, 2011: 302) เสนาะ เทียนทอง นักการเมืองฝ่ายรัฐบาลเคยกล่าวว่า “กกต. ก็ของเรา” จึงเป็นการสะท้อนสภาพปัญหาได้อย่างชัดเจน กรณีโด่งดังมากที่สุดคือ พลตำรวจเอกวาสนา เพิ่มลาภ อดีตประธานคณะกรรมการการเลือกตั้งต้องคำพิพากษาว่าจัดการเลือกตั้งโดยมิชอบ มีผลต้องโทษจำคุก (อัสม่า หวังกุลหล้า, 2553: 87) รวมถึงกรณีศาลรัฐธรรมนูญถูกวิจารณ์ว่า

อยู่ใต้อำนาจและอิทธิพลการเมืองของทักษิณ ชินวัตร (Connors, 2005: 374-375) เป็นต้น

โดยหลักการแล้วรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มีเจตนารมณ์เพื่อต้องการให้การเมืองไทยปราศจากการทุจริต ต้องการให้ฝ่ายบริหารเข้มแข็ง ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ส่งเสริมสิทธิเสรีภาพประชาชน เมืองค์กรอิสระเพื่อตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐอย่างรอบด้าน สถาบันการเมืองตัวแทนต้องสะท้อนความต้องการของประชาชนทุกกลุ่ม (Ferrara, 2013: 163-164) องค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างอิสระ ต้องปราศจากอำนาจอิทธิพลจากภายนอกเข้าไปแทรกแซง ดังนั้น กรณีการแทรกแซงองค์การอิสระต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้รัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ในช่วงปี พ.ศ. 2544 - 2548 จึงขัดแย้งต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ก่อให้เกิดสภาพสะสมปัญหาและมีปัญหาเรื่องความชอบธรรมตามรัฐธรรมนูญตามมา

รัฐสภา

ทักษิณ ชินวัตร ใช้กลไกรัฐสภาเพื่อสร้างความได้เปรียบทางการเมืองแก่ตนเอง กล่าวคือ มีการใช้อำนาจทางการเมืองกดดันให้พรรคการเมืองขนาดเล็กและพรรคการเมืองคู่แข่งรัฐบาลยุบพรรค เพื่อให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ในพรรคต่าง ๆ เหล่านั้นย้ายมาสังกัดพรรคไทยรักไทย ตัวอย่างสำคัญในกรณีดังกล่าวเกิดในช่วงปี พ.ศ. 2544 ถึง พ.ศ. 2548 ทักษิณ ชินวัตร เสนอแรงจูงใจต่าง ๆ แก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายกลุ่ม เช่น ให้สิทธิพิเศษเพื่อดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีประจำกระทรวงหรือให้สิ่งตอบแทนรูปแบบอื่น (Connors, 2005: 370-373) จากวิธีการดังกล่าวสามารถดึงดูดสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วประเทศเข้ามาอยู่ในพรรคไทยรักไทยได้เป็นจำนวนมาก ทำให้ทักษิณ ชินวัตร มีอำนาจควบคุมการเมืองทุกกลุ่มในพรรคได้ (Chambers & Croissant, 2010: 7) การใช้อำนาจและอิทธิพลดังกล่าวส่งผลให้จำนวนเสียงในรัฐสภาของฝ่ายรัฐบาลเพิ่มเกินครึ่งไปมาก ทำให้พรรคไทยรักไทยกลายเป็นพรรครัฐบาลขนาดใหญ่ที่มีอำนาจทางการเมืองเหนือกว่าพรรคอื่น เพราะเสียงตรวจสอบรัฐบาลมีน้อยกว่าเสียงสนับสนุนรัฐบาล วิธีการเช่นนี้นำไปสู่ประเด็นปัญหาเรื่องพรรคการเมืองขนาดใหญ่

เพียงพรรคเดียวครอบงำระบบการเมือง ทำให้ระบบพรรคการเมืองโดยรวมอ่อนแอลง (Ganesan, 2006: 164)

นอกจากนี้ ยังมีการผลักดันให้สุชน ชาลีเครือ สมาชิกวุฒิสภาผู้มีความใกล้ชิดกับรัฐบาล ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานวุฒิสภา หลังจากนั้นวุฒิสภาจึงดำเนินการภารกิจต่าง ๆ เป็นไปตามทิศทางที่รัฐบาลต้องการเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อำนาจวุฒิสภาเพื่อรับรองคณะกรรมการองค์กรอิสระต่าง ๆ รวมถึงสกัดกั้นไม่ให้บุคคลนอกเครือข่ายอำนาจทักษิณ ชินวัตร เข้าสู่กระบวนการสรรหาคณะกรรมการองค์กรอิสระได้โดยง่าย (อัสมา หวังกุหลาบ, 2553: 86)

การกระทำดังกล่าวละเลยเจตนารมณ์การตรวจสอบถ่วงดุลอย่างชัดเจน เนื่องจากฝ่ายค้านในรัฐสภาไม่สามารถทำหน้าที่ตรวจสอบตามระบบปกติได้ เมื่อกลไกการตรวจสอบถูกแทรกแซงจึงทำให้รัฐบาลสามารถใช้อำนาจได้อย่างล้นเกิน นำไปสู่การละเมิดสิทธิเสรีภาพและละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น กรณีฆ่าตัดตอนยาเสพติด กรณีความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมถึงการข่มขู่กดดันนักกิจกรรมทางสังคม (Hewison, 2005: 321) เกิดสภาพปัญหาประชาธิปไตยคุณภาพต่ำ (Case, 2009: 259) รวมทั้งไม่สามารถสะท้อนความต้องการในมิติต่าง ๆ เพราะรัฐบาลละเลยไม่ให้ความสำคัญแก่สถาบันการเมืองตัวแทนในการตอบสนองความต้องการอย่างทั่วถึง (Case, 2015: 251)

สภาพปัญหาสะสมในสถาบันการเมืองตัวแทนตามที่อภิปรายมาข้างต้นทำให้กลุ่มการเมืองหลายกลุ่มที่ไม่ใช่ฐานเสียงของรัฐบาลไม่สามารถใช้พื้นที่สถาบันการเมืองตัวแทนในการตอบสนองความต้องการด้านต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะด้านการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจฝ่ายรัฐบาล ด้านสิทธิมนุษยชน ด้านสิทธิเสรีภาพของประชาชน ก่อเกิดกระแสเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง เกิดสภาวะสะสมปัญหาวิกฤติสถาบันการเมืองตัวแทน รอเวลาเข้าสู่สถานการณ์พิเศษ (Extraordinary situations)

(2) ตัวแปรกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ชนชั้นต่าง ๆ (Political groups and classes)

ปี พ.ศ. 2544 ถึง พ.ศ. 2548 เกิดกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ชนชั้นต่าง ๆ ที่มีได้รับการตอบสนองความต้องการจากสถาบันการเมืองตัวแทน ได้สัมพันธ์กันเพื่อร่วมต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองในทิศทางเดียวกัน คือ ต้องการโค่นล้มรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร

ข้อเรียกร้องความต้องการของกลุ่มการเมืองเหล่านั้นมาจากเหตุผลด้านความต้องการตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจอันล้นเกินของรัฐบาล เรียกร้องด้านสิทธิมนุษยชน รวมถึงเรียกร้องด้านสิทธิเสรีภาพของประชาชน สามารถแบ่งเป็นกลุ่มหลักได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มการเมืองภาคประชาชน

กลุ่มการเมืองภาคประชาชนประกอบไปด้วยกลุ่มประเด็นต่าง ๆ หลากหลาย ถือได้ว่าเป็นกลุ่มการเมืองที่ได้รับการตอบสนองจากสถาบันการเมืองตัวแทนในสมัยทักษิณ ชินวัตร มากที่สุดกลุ่มหนึ่ง ตัวอย่างเช่น เกิดปัญหาโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลย์ ปัญหาโครงการโรงไฟฟ้าบ่อนอก-หินกรูด สร้างความไม่พอใจให้แก่ประชาชนในพื้นที่ มีกลุ่มการเมืองภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องออกมาเคลื่อนไหวประท้วงรัฐบาล เกิดกรณีการรวมกลุ่มเครือข่ายภาคประชาชนเข้าด้วยกันในนาม “เครือข่ายปกป้องไฟฟ้า ประชาเพื่อชาติและประชาชน” เคลื่อนไหวระดมมวลชนต่อต้านการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เกิดกรณีกลุ่ม “FTA Watch” มีเครือข่ายทางสังคมจำนวนมากเข้าร่วมเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลในกรณีเจรจาข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างไทย-สหรัฐฯ ที่เชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2549 ทำให้รัฐบาลต้องชะลอนโยบายการแปรรูปการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) และเลื่อนเซ็นลงนามข้อตกลงกับสหรัฐฯ ออกไป และเกิดกรณีกรือเซะ-ตากใบ ละเมิดสิทธิมนุษยชนขั้นร้ายแรง เป็นต้น

นอกจากรัฐบาลมิได้ตอบสนองข้อเรียกร้องต่าง ๆ จากภาคประชาชนมากเท่าใดแล้ว โดยกลับกันรัฐบาลกลับใช้อำนาจรัฐละเมิดสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ ของประชาชน และแกนนำภาคประชาชนที่ออกมาเคลื่อนไหว มีการสั่งตรวจสอบทรัพย์สินของนักกิจกรรมภาคประชาชน อีกทั้งยังมีประเด็นปัญหาความขัดแย้งกับเครือข่ายภาคประชาสังคมอย่างชัดเจน (เก้งกิจ กิติเรียงลาภ และเควิน ฮิววิสัน, 2552: 127-132; Connors, 2005: 376)

กลุ่มการเมืองด้านศาสนา

กลุ่มการเมืองด้านศาสนาที่มีบทบาทต่อต้านรัฐบาลอย่างชัดเจน คือ กลุ่มหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน อดีตเจ้าอาวาสวัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี กลุ่มนี้มี

เครือข่ายมวลชนจำนวนมากหลายหมื่นคน หลงตามหาบัวเคยเคลื่อนไหวสนับสนุนทักษิณ ชินวัตร เมื่อครั้งเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2544 เพียงไม่กี่ปีต่อมาหลงตามหาบัวกลับวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างเข้มข้น โจมตีรัฐบาลว่าทุจริต ไม่มีธรรมะ ส่งเสริมลัทธิบริโภคนิยม ทำให้ดังกล่าวส่งผลให้เครือข่ายมวลชนหลงตามหาบัวเกือบทั้งหมดแสดงท่าทีต่อต้านรัฐบาลตามไปด้วย (Connors, 2005: 376) กลุ่มด้านศาสนาที่มีบทบาทโดดเด่นอีกกลุ่ม คือ กลุ่มสันติอโศก-กองทัพธรรม มีพลตรีจำลอง ศรีเมืองเป็นสมาชิก ซึ่งเขาเป็นหนึ่งในแกนนำพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย สันติอโศกมีบทบาทเข้าร่วมเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร เพราะเห็นว่ารัฐบาลไม่มีคุณธรรม จริยธรรม (ภูมินทร์ วาดเขียน, จำเนียร ชุณหโสภาค และ โยธิน แสงวงศ์, 2564: 443-447)

กลุ่มการเมืองนักวิชาการ-ปัญญาชน

กลุ่มการเมืองนักวิชาการ-ปัญญาชนมีบทบาทผลิตเนื้อหาความคิดวิจารณ์รัฐบาลเผยแพร่สู่สาธารณะและเคลื่อนไหววิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลทักษิณ ชินวัตร มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 นักวิชาการที่มีบทบาทแสดงทัศนะวิจารณ์รัฐบาลเป็นประจำ คือ อธิยุทธ บุญมี จนได้รับฉายานามจากทักษิณ ชินวัตร ว่า “นักวิชาการขาประจำ” การวิจารณ์ของ อธิยุทธ บุญมี มุ่งเป้าไปยังตัวทักษิณ ชินวัตร ว่าเป็นนายทุน-นักการเมืองผู้นิยมการใช้อำนาจรวมศูนย์ทรัพยากรและอำนาจต่าง ๆ ให้แก่พวกพ้องทางการเมือง ลดทอนพลังทางสังคมให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐบาล วิจารณ์ว่ารัฐบาลละเมิดสิทธิมนุษยชนทำลายสิทธิเสรีภาพของประชาชน นอกจากนี้ นักวิชาการ-ปัญญาชนท่านอื่นที่มีชื่อเสียงมีความน่าเชื่อถือ เข้าร่วมเคลื่อนไหววิจารณ์รัฐบาลทักษิณ ชินวัตรอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็น นิธิ เอียวศรีวงศ์, อัมมาร สยามวาลา, वासुดี พงษ์ไพบูลย์, คริส เบเกอร์, ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, เกษียร เตชะพีระ, ฉันทนา บรรพศิริโชติ, แล ดิลกวิทยรัตน์, ประภาส ปิ่นตบแต่ง, พิษณุ พงษ์สวัสดิ์, รัชสรรค์ ธนะพรพันธุ์, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, สังคีต พิริยะรังสรรค์, ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ และสมเกียรติ ตั้งนโม เป็นต้น

ประเด็นร่วมของกลุ่มการเมืองนักวิชาการ-ปัญญาชน คือ รัฐบาลประสบปัญหาวิกฤติด้านความชอบธรรมทางการเมือง กลุ่มการเมืองทักษิณ ชินวัตร ครอบงำทั้งการเมือง

เศรษฐกิจ และทุจริตอย่างกว้างขวาง นโยบายแนวประชานิยมนำไปสู่ผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม (วรวรรณ อินทะรังษี, 2561: 59-63; วัชรพล พุทธรักษา, 2549: 116-120) ข้อวิจารณ์ต่าง ๆ มีผลทำให้สาธารณชนรับทราบถึงปัญหาทางการเมืองที่เกิดจากรัฐบาล ก่อให้เกิดเนื้อหาต่อต้านรัฐบาลขึ้นในสังคม และกลายมาเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของการเมืองมวลชนอนุรักษ์นิยมไทยในเวลาต่อมา

กลุ่มการเมืองสื่อมวลชน

กลุ่มการเมืองสื่อมวลชนมีบทบาทในการนำเสนอเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ทักษิณ ชินวัตร สร้างการรับรู้ทางการเมืองให้แก่สาธารณชน กลุ่มที่มีความโดดเด่น ได้แก่ เครือเนชั่น เครือไทยโพสต์ และเครือผู้จัดการ เครือเนชั่นและเครือไทยโพสต์นับว่าเป็นสื่อมวลชนกลุ่มแรก ๆ ที่ทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร อยู่เป็นประจำ แต่กลุ่มสื่อมวลชนที่มีบทบาทเด่นชัดที่สุด คือ สื่อในเครือผู้จัดการ ซึ่งเป็นที่รับทราบกันดีว่าสื่อมวลชนเครือผู้จัดการมีบทบาทเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองกับรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร โดยมีสนธิ ลิ้มทองกุล เป็นทั้งเจ้าของสื่อเครือผู้จัดการและเป็นแกนนำมวลชนคนสำคัญ (วัชรพล พุทธรักษา, 2549: 120-122)

กลุ่มการเมืองราชินิกุล-ชนชั้นสูง

กลุ่มการเมืองราชินิกุล-ชนชั้นสูง มีจำนวนสมาชิกกลุ่มมากกว่า 100 คน ประกอบไปด้วยชนชั้นสูงต่าง ๆ ในสังคม ได้แก่ บุคคลระดับอธิการบดีมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อดีตคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) อดีตเอกอัครราชทูต รวมถึงบุคคลระดับราชินิกุล เป็นต้น กลุ่มนี้มีบทบาทเข้าร่วมการต่อต้านรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ในช่วงปี พ.ศ. 2548 ถึง พ.ศ. 2549 มีการเคลื่อนไหวถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เสนอให้พระองค์มีพระราชวินิจฉัยปลดทักษิณ ชินวัตร ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พระราชทานรัฐบาลชั่วคราวเพื่อแก้ไขวิกฤติการเมือง ทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ จัดการเลือกตั้งใหม่ ด้วยเหตุผลรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร หมดความชอบธรรม ทำให้สถานการณ์ทุกด้านเลวร้ายลง (เอกพล ญัฐพัชโรจน์, 2556: 206)

กลุ่มการเมืองชนชั้นกลางและมวลชนทั่วไป

กลุ่มการเมืองนี้ไม่ได้สังกัดกลุ่มเคลื่อนไหวใดเป็นพิเศษ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตเมืองหลวงและตามหัวเมืองขนาดใหญ่ มวลชนกลุ่มนี้ประกอบไปด้วยพ่อค้า นักธุรกิจ รายย่อย ข้าราชการทั่วไป พนักงานเอกชน พนักงานรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น (สุรศักดิ์ ศรีธรรมกุล, 2560: 56) มีบทบาทเข้าร่วมเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ช่วงปี พ.ศ. 2548 ถึง พ.ศ. 2549 มวลชนกลุ่มนี้เข้าร่วมอย่างมากมาย มีปริมาณมากที่สุด

กล่าวโดยสรุป กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ชนชั้นต่าง ๆ ที่ผู้เขียนได้กล่าวมา เป็นกลุ่มที่มีความแตกต่างหลากหลายทางชนชั้นและหลากหลายอัตลักษณ์ทางการเมือง เข้าร่วมสัมพันธ์กันในทางการเมือง มีเป้าหมายต่อสู้กับรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ไปในทิศทางเดียวกัน เกิดการไม่ยอมรับสถาบันการเมืองตัวแทนได้อำนาจของทักษิณ ชินวัตร ส่งผลให้เกิดสภาพปัญหาวิกฤติของสถาบันการเมืองตัวแทน จากวิกฤติการณ์ดังกล่าวมีผลให้การเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นก่อตัวขึ้น พางเส้นสุดท้ายทางการเมืองขาดลงไปจากกรณีรายการเมืองไทยรายสัปดาห์ของสนธิ ลิ้มทองกุล ถูกถอดออกจากผังรายการช่อง 9 อสมท. เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2548 ทำให้กลุ่มการเมืองสนธิ ลิ้มทองกุล เคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองกับรัฐบาลอย่างเต็มที่ การสื่อสารมีความชัดเจน เข้าถึงมวลชนได้ในวงกว้าง เนื่องจากกลุ่มการเมืองสนธิมีสื่อในมือ สามารถใช้เป็นเครื่องมือสร้างสภาวะสถานการณ์พิเศษ (Extraordinary situations) ขึ้นมาได้สำเร็จ โดยมีกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ชนชั้นต่าง ๆ เคลื่อนไหวก่อนหน้านั้นต่างเข้าร่วมการต่อสู้กับกลุ่มสนธิ ลิ้มทองกุลอย่างรวดเร็ว มีเป้าหมายเดียวกันคือต้องการโค่นล้มรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร

ต่อมากลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) โดยมีสนธิ ลิ้มทองกุล หนึ่งในแกนนำคนสำคัญ ได้กลายมาเป็นกลุ่มผู้นำ (Leader) สามารถเข้าช่วงชิงการครองอำนาจนำทางอุดมการณ์ในช่วงเวลาที่การเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นก่อตัวขึ้น ด้วยการใช้อุดมการณ์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ในฐานะอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยมไทยมาเป็นยุทธศาสตร์การเมือง จนสามารถสร้างเอกภาพให้แก่การเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นได้สำเร็จ เพราะกลุ่มผู้นำมีศักยภาพในการใช้วาทกรรม (Discourse) ใช้สัญลักษณ์ (Symbol)

เพื่อประกอบสร้างความหมายทางการเมืองตามที่ต้องการ รวมถึงความสามารถใช้วาทศิลป์ (Rethoric) ขึ้นามวลชน โดยจะอธิบายในลำดับถัดไป

(3) ตัวแปรผู้นำ (Leader)

“พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พธม.) เปิดตัวเป็นทางการเมืองครั้งแรก วันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 ชื่อองค์กรยืมมาจากชื่อกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองที่รวมตัวกันเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2547 ประกอบไปด้วยกลุ่มประชาชนพิทักษ์ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และกลุ่มคณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) (ธนศักดิ์ สายจำปา, 2557: 209) กล่าวได้ว่าก่อนพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยประกาศ เปิดตัวเคลื่อนไหวทางการเมืองในวงกว้าง ได้เกิดกระแสเคลื่อนไหวต่อต้านทักษิณ ชินวัตร ในลักษณะคล้ายคลึงกันมาก่อนหน้านี้แล้ว (อัสมา หวังกุลลา, 2553: 107) สนิธิ ลิ้มทองกุล หนึ่งในแกนนำหลักมีความพยายามเร่งขยายฐานมวลชนเพื่อให้เข้าร่วม การต่อสู้ เปิดรับกลุ่มแนวร่วมทุกแบบ ทุกชนชั้น ให้เข้าร่วม (เอกพลณัฐ ญัฐพัชรัตน์, 2556: 198) ในช่วงเวลาที่มีการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นก่อตัวขึ้น กลุ่มพันธมิตร ประชาชนเพื่อประชาธิปไตยใช้อุดมการณ์ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” เป็นอุดมการณ์ หลักในการเข้าช่วงชิงการครองอำนาจนำทางอุดมการณ์ เพื่อประกอบสร้าง “เรา” จากกลุ่มการเมืองหลากหลายและชนชั้นหลากหลายที่มาเข้าร่วม ทำให้การเมืองมวลชน แบบข้ามชนชั้นมีความเป็นเอกภาพภายใต้อุดมการณ์อนุรักษ์นิยมไทย กลุ่มผู้นำประกอบ สร้างกลุ่มการเมืองทักษิณ ชินวัตร ให้เป็น “ศัตรู” กำหนดเป็นเป้าหมายทางการเมืองที่ “เรา” ต้องต่อต้านโค่นล้ม กลุ่มผู้นำใช้ปฏิบัติการเนื้อหาวาทกรรม (Discourse) ใช้สัญลักษณ์ (Symbol) และใช้วาทศิลป์ (Rhetoric) เป็นวิธีการหลักในการประกอบสร้างความหมายทางการเมือง

อนึ่ง ขอขยายความเพิ่มเติมโดยสังเขปถึงเหตุผลที่อุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประสบความสำเร็จในการช่วงชิงการครองอำนาจนำเป็นอุดมการณ์หลัก ของการเมืองมวลชนอนุรักษ์นิยมไทยช่วงปี พ.ศ. 2548 ถึง พ.ศ. 2549 เนื่องจากกลุ่ม การเมืองต่าง ๆ ที่มาเข้าร่วมต่างต้องการอำนาจ ทรัพยากรและเครือข่ายทางการเมืองที่ กลุ่มอนุรักษ์นิยมไทยมีอยู่ในมือ เพื่อนำไปใช้ในการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลทักษิณ

ชินวัตร นอกจากนี้ยังเป็นลักษณะปัญหาเฉพาะหน้าว่าด้วยต้องเร่งทำลายรัฐบาลก่อนที่ประเทศชาติจะเข้าสู่วิกฤตครั้งใหญ่ จำเป็นต้องยอมรับการขึ้นทางอุดมการณ์อนุรักษนิยมไทย จากเหตุผลดังกล่าวทำให้กลุ่มการเมืองส่วนใหญ่ยินยอมและยอมรับอุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการต่อสู้ทางการเมือง นอกจากนี้การตัดสินใจใช้อุดมการณ์นี้มาเป็นยุทธศาสตร์เคลื่อนไหวทางการเมืองเกิดขึ้นได้ง่ายเนื่องจากเป็นอุดมการณ์ที่สังคมไทยคุ้นชินกันดีอยู่แล้ว (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2560: 104-106) ทำให้อุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ กลายเป็นตัวแปรเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญ มีพลิง (ชนศักดิ์ สายจำปา, 2557: 225) เป็นเหตุให้การเมืองมวลชนอนุรักษนิยมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวก่อตัวขึ้นมาได้อย่างรวดเร็ว

วาทกรรม (Discourse)

เนื้อหาวาทกรรม (Discourse) ที่กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยใช้ทำงานความคิดทางการเมือง คือ อุดมการณ์อนุรักษนิยมไทย “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” อันมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมยึดโยงทางอุดมการณ์ ทั้งนี้ เป็นการใช้นิเวศวาทกรรมเพื่อกำหนดความหมายทางการเมืองให้แก่การเมืองมวลชนอนุรักษนิยมไทย 2 ส่วน คือ ความหมายของคำว่า “ศัตรู” และความหมายของคำว่า “เรา” เพื่อสร้างเอกภาพให้แก่ขบวนการต่อสู้

เนื้อหาวาทกรรมในการกำหนด “ศัตรู” คือ วาทกรรม “ระบอบทักษิณ” เนื้อหาดังกล่าวถูกใช้อธิบายทางการเมืองในช่วงเวลาเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย โดยเฉพาะสนธิ ลิ้มทองกุล แกนนำผู้ที่มีบทบาทโดดเด่นในการนำเสนอเนื้อหา สร้างความหมายว่าระบอบทักษิณ คือชุดความหมายเกี่ยวกับความเป็นเผด็จการรัฐสภา โดยนักการเมืองและกลุ่มการเมืองทักษิณ ชินวัตร ใช้เงินซื้อเสียงจากประชาชนเพื่อเข้ามาแสวงหาอำนาจส่วนตน มีภาพเป็นกลุ่มทุนนิยมสามัญ ทักษิณ กำลังล้มล้างรัฐธรรมนูญ ใช้อำนาจที่ได้มาจากการเลือกตั้งไปในทางมิชอบ ใช้ประดานิยมมอมเมาประชาชน ทำลายหลักการนิติรัฐที่ต้องการจำกัดอำนาจผู้มีอำนาจรัฐ เนื้อหาโดยรวมคือระบอบการเมืองที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของทักษิณ ชินวัตรและพวกพ้อง

นอกจากนี้ วาทกรรมระบอบทักษิณยังถูกสร้างให้เป็น “ปฏิปักษ์” ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในความหมายประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ระบอบทักษิณ คือ การ “คุกคาม” พระมหากษัตริย์ (อิทธิพล โคตะมี, 2560: 80-89) วาทกรรมระบอบทักษิณถูกผลิตขึ้นจากกลุ่มการเมืองนักวิชาการ-ปัญญาชนที่เคลื่อนไหวก่อนหน้านี้แล้ว ต่อมากลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยจึงหยิบยืมวาทกรรมนี้มาผสมผสานกับอุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพื่อขับเน้นให้รัฐบาลทักษิณมีความเป็น “ศัตรู” เด่นชัดขึ้น

เนื้อหาวาทกรรมในการกำหนด “เรา” คือวาทกรรมเรื่อง “เราจะสู้เพื่อในหลวง” และ “ต่อสู้เพื่อชาติ” ความหมายของวาทกรรมนี้คือการตอกย้ำการประกอบสร้างตัวตนทางการเมืองของผู้เข้าร่วมเคลื่อนไหวว่าเปรียบเสมือนผู้ที่ออกมาปกป้องในหลวงจากภัยคุกคามของระบอบทักษิณ ออกมาเคลื่อนไหวปกป้องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมกันโค่นล้มรัฐบาลทักษิณขายชาติ เสียสละท่อนหนึ่งจากมวลชนผู้เข้าร่วม ตอกย้ำตัวตนร่วมกันของมวลชนว่า *“ภาพรวมที่มองคือเป็นองค์กรภาคประชาชน (หมายถึงกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย - ผู้เขียน) ที่ห่วงใยประเทศชาติและเปื้อนภัยกับระบบทักษิณ จึงเกิดการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีเป้าหมายเดียว ในการล้มล้างระบบทักษิณให้หมดไป และปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์”* (กุลวิทย์ วิริยทัตย์, 2552: 73) การประกอบสร้างความเป็น “เรา” จึงหมายถึงการมองระบอบทักษิณ ว่าเป็นศัตรู ขายชาติ ทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้น “เรา” จึงต้องออกมาโค่นล้มรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ร่วมปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ ร่วมกู้ชาติ อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สัญลักษณ์ (Symbol)

วิธีการหนึ่งที่พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยใช้ในการสร้างเอกภาพเดียวกันในการต่อสู้ คือ การใช้รูปแบบสัญลักษณ์ทางการเมืองประเภทต่าง ๆ สัญลักษณ์การเมืองมีสถานะเป็นตัวแทนความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ เพื่อสื่อความหมายให้ผู้รับสารเกิดการรับรู้ทางความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ เช่น ใช้ผ้าโพกหัวกู้ชาติ เสื้อยืด

สี่เหลืงเรารักในหลวง ฝ้าพันคอ หมวก พัด เหรียญตราต่าง ๆ แผ่นป้ายที่มีข้อความ โปสเตอร์ล้อเลียนการเมืองที่สื่อความหมายทางการเมืองแบบอนุรักษ์นิยมไทย ปกป้องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จัดวางให้ระบอบทักษิณเป็นศัตรูของประชาชน มีการประดิษฐ์คำขวัญทางการเมือง เพลง บทกลอน ละเล่นจิ้วการเมือง เพื่อเผยแพร่ผ่านช่องทางต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นพวกเดียวกัน เช่นคำขวัญว่า “เอาประเทศไทยของเรา คืนมา” เพลง “ไอ้หน้าเหลี่ยม” เพลง “เทียนแห่งธรรม” บทกลอนต่าง ๆ ที่กวีนาม่าอ่าน บนเวทีปราศรัย เป็นต้น มีการใช้วิธีการเปรียบเทียบแสดงให้เห็นความแตกต่างและความเหมือนกัน เพื่อขั้บเน้นให้เกิดการรับรู้ทางการเมืองแยกขั้วแบ่งขั้วระหว่าง “เรา” และ “ศัตรู” ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการสร้างพิธีกรรมความเชื่อเชิงสัญลักษณ์ เช่น ทำพิธีสาปแช่งทักษิณ ใช้รูปแบบประกอบพิธีทางศาสนาบางอย่างมาเสริมการเคลื่อนไหว ใช้รูปแบบการจุดเทียน หรือการอัญเชิญรูปปั้นบุคคลที่ได้รับความเคารพนับถือทางความเชื่อไทยมาสู่พื้นที่ชุมนุม ใช้ตัวเลขมงคลเลข 9 นิมิตพระสงฆ์มาให้คำโอวาทเป็นสิริมงคล เชิญบุคคลผู้มีชื่อเสียงด้านศาสนามาร่วมเวทีเพื่อให้เกิดการรับรู้เชิงสัญลักษณ์ว่า การเคลื่อนไหวต่อสู้ของประชาชน ได้รับการสนับสนุนจากบุคคลกลุ่มดังกล่าวเป็นอย่างดี (ปณิธาน พิชาลัย, 2555: 197-260)

กล่าวโดยสรุป พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยมีการประดิษฐ์สัญลักษณ์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือสนับสนุนการขับเคลื่อนเนื้อหาวาทกรรมการต่อสู้ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีเอกภาพ หลอมรวมขบวนการด้วยอัตลักษณ์เดียวกัน รับรู้ความหมายเดียวกันผ่านสิ่งประดิษฐ์เชิงสัญลักษณ์ที่แพร่หลายทั่วไปเวลานั้น (ศุจิกันต์ วาทิยาภรณ์, 2553: 146-149)

วาทศิลป์ (Rethoric)

ผู้นำที่มีบทบาทโดดเด่นที่สุดในการใช้วาทศิลป์ คือ สนิธ ลิ้มทองกุล บทบาทของเขาเด่นชัดที่สุดในช่วงที่มีการเคลื่อนไหวในนามรายการเมืองไทยรายสัปดาห์และรายการเมืองไทยรายสัปดาห์สัญญาณ ความเป็นนักสื่อสารมวลชนของสนิธ ลิ้มทองกุล ทำให้เขามีวิธีการในการสื่อสารกับมวลชนอย่างน่าสนใจ เช่น เทคนิคการใช้ภาษาและ

การเล่าเรื่องเพื่อประกอบสร้าง “ความจริง” ทางการเมือง กล่าวได้ว่าเขาเป็นผู้มีอำนาจเชิงวาทศิลป์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2548 สนธิ ลิ้มทองกุล เริ่มต้นโจมตีรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร อย่างชัดเจนว่ากำลังละเมิดพระราชอำนาจของในหลวง ตัวอย่างเช่น “...รัฐบาลชุดไหน ผู้ปกครองคนไหน ไม่ให้ความสำคัญกับพระราชอำนาจ ก็เปรียบเสมือนคนพวกนั้นมีเจตนาจะลบหลู่เบื้องสูง...” และ “...บางครั้งมีการกระทำอะไรบางอย่าง บางอย่าง แสดงออกในทางสาธารณะเหมือนกับว่าจะไปปีบพระองค์ท่านให้ต้องลงพระปรมาภิไธย อันนี้เป็นเรื่องไม่บังควรอย่างยิ่ง...” (ธิดารัตน์ อเนกะเวียง, 2548: 104)

นอกจากนี้ สนธิ ลิ้มทองกุล ให้เหตุผลเชิงวาทศิลป์เพื่อสื่อว่าสถาบันพระมหากษัตริย์กำลังถูกล่วงละเมิดจากทักษิณ ชินวัตร “...จริง ๆ แล้วพระองค์ท่านมีพระราชอำนาจมาก เพียงแต่พระองค์ท่านไม่ใช้เท่านั้นเอง แล้วช่วงหลังมีการเบียดบังเอาพระราชอำนาจของพระองค์ท่านไป โดยอ้างคำว่ากฎหมาย...” (ธิดารัตน์ อเนกะเวียง, 2548: 114) การใช้วาทศิลป์อีกกรณีหนึ่งที่สามารถสร้างกระแสวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างมากมายคือ กรณีสนธิ ลิ้มทองกุล นำบทความที่ชื่อว่า “ลูกแกะหลงทาง” นำมาอ่านออกอากาศเมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2548 หลังจากอ่านบทความจบลง เขาใช้ข้ออ้างเหตุผลเพื่อเชื่อมโยงกับบทความว่า ทักษิณ ชินวัตร กำลังทำร้ายในหลวงเพราะเป็น “ลูกแกะคนโต” ที่ “ยังหลงทางต่อไป” ประชาชนทุกคนต้องตาสว่างได้แล้ว เพราะ “...ชีวิตนี้ของพวกท่านเป็นของพ่อโดยที่ไม่ต้องมีกฎใด ๆ รองรับ” (บุญเลิศ ช่างใหญ่, 2550: 275) จนนำไปสู่การถูกถอดรายการเมืองไทยรายสัปดาห์ออกจากผังรายการช่อง 9 อสมท. เป็นจุดเริ่มต้นการเคลื่อนไหวทางการเมืองของสนธิ ลิ้มทองกุล อย่างเป็นทางการ

เมื่อสถานการณ์เคลื่อนไหวต่อสู้กับรัฐบาลเข้มข้นขึ้น เขาใช้คำวาระบอบทักษิณในการต่อสู้บ่อยครั้ง ตัวอย่างเช่น เวทีวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2549 มีการใช้ถ้อยคำทางวาทศิลป์ว่า “ระบอบทักษิณ อันตราย !” (บุญเลิศ ช่างใหญ่, 2550: 21) เป็นการใช้เทคนิคการเล่นของคำให้ดูน่าตื่นเต้น เพื่อเชิญชวนมวลชนมาเข้าร่วมและต้องการสร้างการรับรู้ให้แก่มวลชนว่ารัฐบาลทักษิณ ชินวัตร และระบอบทักษิณคือ “ศัตรู” สำคัญ หลังจากเข้าร่วมเป็นแกนนำกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย สนธิ ลิ้มทองกุล ยังคงมีความโดดเด่นด้านวาทศิลป์อย่างต่อเนื่อง สามารถใช้เทคนิคทางวาทศิลป์ปราศรัย

บนเวทีได้อย่างแผ่ดราม่า สื่อนัยยะตลอดว่าระบอบทักษิณคือชั่วตรงข้ามกับอำนาจจารีตประเพณี (อิทธิพล โคตะมีย์, 2560: 332) จนกระทั่งเกิดรัฐประหาร พ.ศ. 2549 เขาจึงลดบทบาทการเคลื่อนไหวลงประยะหนึ่ง

บทสรุป

การก่อตัวของการเมืองมวลชนอนุรักษนิยมไทยยุคทักษิณ เป็นผลมาจากปัญหาของ 1) สถาบันการเมืองตัวแทน (Representative institutions) โดยสภาวะปัญหาดังกล่าวเกิดจากรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ใช้อำนาจอิทธิพลและเทคนิควิธีการทางการเมืองเพื่อสร้างความได้เปรียบจากช่องโหว่ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เพื่อรวมศูนย์อำนาจของตนเอง ส่งผลให้สถาบันการเมืองตัวแทนไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางการเมืองแก่กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ขนชั้นต่าง ๆ ได้ ทำให้ 2) กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ขนชั้นต่าง ๆ (Political groups and classes) ที่ไม่ได้รับการตอบสนองจากสถาบันการเมืองตัวแทนออกมาเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองรูปแบบการเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้น โดยมีจุดเปลี่ยนสำคัญ คือ รายการเมืองไทยรายสัปดาห์ของสนธิ ลิ้มทองกุล ถูกถอดออกจากช่อง 9 อสมท. จากกรณีดังกล่าวนำไปสู่สถานการณ์พิเศษ (Extraordinary situations) เนื่องจากกลุ่มการเมืองสนธิ ลิ้มทองกุล ออกมาเคลื่อนไหวอย่างเต็มที่โดยใช้สื่อของตนเป็นเครื่องมือและเปิดทางให้กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ที่เคลื่อนไหวก่อนหน้านี้เข้าร่วมการต่อสู้ ต่อมากลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) มีสนธิ ลิ้มทองกุล เป็นหนึ่งในแกนนำสำคัญ ในฐานะ 3) ผู้นำ (Leader) สามารถใช้อุดมการณ์อนุรักษนิยมไทย “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” เข้าช่วงชิงการครองอำนาจนำทางอุดมการณ์สร้างเอกภาพให้แก่การเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นด้วยการประกอบสร้างความหมายของคำว่า “เรา” และ “ศัตรู” โดยใช้วาทกรรม สัญลักษณ์ และวาทศิลป์ ส่งผลให้การเมืองมวลชนแบบข้ามชนชั้นเป็นไปในทิศทางการเมืองมวลชนอนุรักษนิยมไทยได้สำเร็จ มีมวลชนเข้าร่วมสนับสนุนจำนวนมาก กลายเป็นฐานความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่การรัฐประหาร พ.ศ. 2549 และกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบอบอำนาจนิยม-จารีตไทยในเวลา

ต่อมา ดังที่ปรากฏผ่านปรากฏการณ์ทางการเมืองนับตั้งแต่รัฐประหาร พ.ศ. 2549 การเมืองมวลชนอนุรักษ์นิยมไทยร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่มคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ระหว่างปี พ.ศ. 2556 ถึง พ.ศ. 2557 จนสามารถสร้างความชอบธรรมแก่การทำการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 ได้อีกครั้งโดยการนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา

เอกสารอ้างอิง

- กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. (2560). **พัฒนาการและพลวัตรของขบวนการต่อต้านทักษิณ: จากขบวนการเสรีนิยมอันหลากหลายสู่ขบวนการอนุรักษ์นิยมเข้มข้น.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กุลวิทย์ วิริยทัต. (2552). **กลยุทธ์การสร้างแบรนด์ทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย พ.ศ. 2551.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เก่งกิจ กิติเรียงลาภ และเควิน ฮิววิตสัน. (2552). บทวิพากษ์ ‘การเมืองภาคประชาชน’ ในประเทศไทย: ข้อจำกัดของแนววิเคราะห์และยุทธศาสตร์การเมืองแบบ ‘ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่’. **ฟ้าเดียวกัน**, 7(2), 120-155.
- ธนศักดิ์ สายจำปา. (2557). **การเมืองของความปรารถนากับการศึกษาการเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธิดารัตน์ อเนกเวียง. (2548). **วาทกรรมวิเคราะห์ของสนธิ ลิ้มทองกุลในรายการเมืองไทยรายสัปดาห์.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญเลิศ ช่างใหญ่. (2550). **วาทกรรมกำมะลอ: ภาษาการเมืองบนหน้าหนังสือพิมพ์.** กรุงเทพฯ: มติชน.

- ปณิธาน พิชาลย์. (2555). การต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในสมัยรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูวมินทร์ วาดเขียน, จำเนียร ชุณหโสภาค และโยธิน แสงวดี. (2564). บทบาทของสำนักสันติอโศกในการเคลื่อนไหวทางสังคม. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 6(4), 434-450.
- วรวรรณ อินทะรังษี. (2561). การเคลื่อนไหวทางความคิดของนักวิชาการและนิตยสารข่าวรายสัปดาห์ในวิกฤติการเมืองไทยระหว่างปี พ.ศ.2549-2553. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัชรพล พุทธิรักษา. (2549). รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการปกครอง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภิกานต์ วาทยากรณ. (2553). สินค้าสัญลักษณ์ในพื้นที่เคลื่อนไหวทางการเมือง: ศึกษากรณีตลาดสินค้ากลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสังคมวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรศักดิ์ ศรีธรรมกุล. (2560). บทบาทของชนชั้นกับการเมืองไทยในช่วง พ.ศ.2549 - 2557. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 5(1), 43-58.
- อัสมา หวังกุลลา. (2553). บทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางไทยในขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยภายใต้ระบอบทักษิณ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการปกครอง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อิทธิพล โคตะมี. (2560). ปฏิบัติการภาษาและการสร้างความชอบธรรมในการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองไทย พ.ศ.2549-2557. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการปกครอง, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอกพลณัฐ ญัฐพัชร์นันท์. (2556). ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ขบวนการและขบวนการโต้กลับ: กรณีศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดงตั้งแต่ปี 2549-2553. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Acaroglu, O. (2020). **Rethinking Marxist approaches to transition: A theory of temporal dislocation.** Brill: Leiden.

Barr, R. R. (2019). Populism as a political strategy. In Carlos Torre, **Routledge handbook of global populism** (pp.44-56). Routledge: New York.

Bickerton, C., & Accetti, C. I. (2017). Populism and technocracy: Opposites or complements? **Critical Review of International Social and Political Philosophy**, 20(2), 186-206.

Case, W. (2009). Low-quality democracy and varied authoritarianism: Elites and regimes in Southeast Asia today. **The Pacific Review**, 22(3), 255–269.

Case, W. (2015). **Routledge handbook of Southeast Asian democratization.** Routledge: London.

Chambers, P. W., & Croissant, A. (2010). Monopolizing, mutualizing, or muddling through factions and party management in contemporary Thailand. **Journal of Current Southeast Asian Affairs**, 29(3), 3-33.

Connors, M. K. (2005). Thailand: The facts and f(r)ictions of the ruling. **Southeast Asian Affairs**, 365–384.

Drew, J. (1999). The politics of persuading: Ernesto Laclau and the question of discursive force. **Journal of Advanced Composition**, 19(2), 292-297.

- Ferrara, F. (2013). The resistible rise of Thaksin Shinawatra: Crisis, change and the collapse of Thailand's democracy. In Narayanan Ganesan, **Conjunctures and continuities in Southeast Asian politics** (pp.151-183). Singapore: ISEAS.
- Ganesan, N. (2006). Appraising democratic consolidation in Thailand under Thaksin's Thai Rak Thai government. **Japanese Journal of Political Science**, 7(2), 153-174.
- Hewison, K. (2005). Neo-liberalism and domestic capital: The political outcomes of the economic crisis in Thailand. **The Journal of Development Studies**, 41(2), 310-330.
- Kongkirati, P. (2019). From illiberal democracy to military authoritarianism: Intra-elite struggle and mass-based conflict in deeply polarized Thailand. **The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science**, 681(1), 24-40.
- Laclau, E. (1977). **Politics and ideology in Marxist theory: Capitalism, fascism, populism**. London: NLB.
- Laclau, E. (1990). **New reflections on the revolution of our time**. London: Verso.
- Laclau, E. (1996). **Emancipations**. New York: Verso.
- Laclau, E. (2005a). **On populist reason**. London: Verso.
- Laclau, E. (2005b). Populism: What's in the name? In Francisco Panizza, **Populism and the mirror of democracy** (pp.32-49). London: Verso.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (1987). **Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics**. London: Verso.

McCargo, D. (2011). Toxic Thaksin? Thailand's troublesome ex-premier.

Journal of Representative Democracy, 47(3), 295-306.

Mutebi, A. M. (2006). Thailand's independent agencies under Thaksin:

Relentless gridlock and uncertainty. **Southeast Asian Affairs**, 303-321.

Peruzzotti, E. (2019). Laclau's theory of populism: A critical review. In Carlos

Torre, **Routledge handbook of global populism** (pp.33-43).

New York: Routledge.

แนวทางการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3
ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

A Guidelines for Budget Management of School
under the Secondary Education Service Area Office 3
in Pharnakhon Si Ayutthaya Province

ชลพงษ์ ทองอุดม^{1*} | Chonlapong Thongudom
ธีระวัฒน์ มอนไรสง² | Teerawat Montaisong

Abstract

The research study aimed to 1) study the level of budgeting performance of educational institutions, and 2) create guidelines for budget management of educational institutions under the Office of Secondary

¹ นักศึกษาปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา; Master student, Program in Educational Administration, Faculty of Education, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา; Asst. Prof., Program in Educational Administration, Faculty of Education, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

*Corresponding author email: chonlapong11@gmail.com

Education Area 3 in Pharnakhon Si Ayutthaya province. The sample group consisted of 116 school administrators and teachers who worked on budgets and 5 experts in school budget management. The questionnaires and the semi-structured interviews were upon as the research instruments. The percentage, mean, and standard deviation were used to analyze the data. The results revealed that the school administrators and teachers who worked on the budget had performed overall and individual budget management at a high level. There are 22 guidelines for managing the budget of educational institutions, divided into 7 aspects: 1) A budget preparation and proposal of the budget which included four approaches related to strategy analysis, the appointment of the board of directors, mission review, and environmental analysis, 2) A budget allocation, which had four approaches related to budget auditing, off-budget checks, activity analysis, and prioritizing and setting a budget, 3) An audit, monitoring, evaluation, and reporting, consisting of two approaches related to the preparation of the audit plan, follow-up, and supervision, and the creation of an annual strategy assessment tool and action plan, 4) A resource mobilization and investment for education, which also included four approaches related to data registration or guidelines for earning income, stakeholder resources analysis, honoring, and reporting, 5) A financial management, consisting of three approaches related to the formulation of financial management policies and budget control, training, meetings to clarify and enhance the personnel's potential, and planning to receive money for disbursement over the years, 6) An accounting management, which consists of three approaches related to recording and summarizing daily accounts, the preparation of financial reports and financial statements,

and the preparation of statements of financial position and assets, and 7) A management of supplies and assets, including two approaches related to asset utilization and procurement regulations.

Keywords: Budget Management, Secondary School, Pharnakhon Si Ayutthaya Province

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาาระดับในการปฏิบัติงานด้านงบประมาณของสถานศึกษา และ 2) สร้างแนวทางในการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณ จำนวน 116 คน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารงบประมาณในสถานศึกษา จำนวน 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณมีการปฏิบัติงานด้านบริหารงานงบประมาณโดยรวมและรายด้านในระดับมาก โดยมีแนวทางในการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาแบ่งเป็น 7 ด้าน 22 แนวทาง ได้แก่ 1) ด้านการจัดทำและเสนอของบประมาณ มี 4 แนวทางที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์กลยุทธ์ การแต่งตั้งคณะกรรมการ การทบทวนภารกิจ และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม 2) ด้านการจัดสรรงบประมาณ มี 4 แนวทางที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบวงเงินงบประมาณ การตรวจสอบเงินนอกงบประมาณ การวิเคราะห์กิจกรรม และการจัดลำดับความสำคัญและกำหนดงบประมาณ 3) ด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลและรายงานผล มี 2 แนวทางที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนการตรวจสอบ ติดตามผลและนิเทศ และการสร้างเครื่องมือประเมินกลยุทธ์และแผนการปฏิบัติงานประจำปี 4) ด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา มี 4 แนวทางที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำทะเบียนข้อมูลหรือ

แนวปฏิบัติในการจัดหารายได้ การวิเคราะห์แหล่งทรัพยากรที่มีส่วนได้ส่วนเสีย การยกย่องเชิดชูเกียรติ และการรายงานผล 5) ด้านการบริหารการเงิน มี 3 แนวทางที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายการบริหารการเงินและควบคุมงบประมาณ การอบรมประชุมชี้แจงและส่งเสริมศักยภาพแก่บุคลากร และการวางแผนรับเงินไว้เบิกเหลื่อมปี 6) ด้านการบริหารบัญชี มี 3 แนวทางที่เกี่ยวข้องกับการบันทึกและสรุปบัญชีประจำวัน การจัดทำรายงานทางการเงินและงบการเงิน และการจัดทำงบแสดงฐานะการเงินและทรัพย์สิน และ 7) ด้านการบริหารพัสดุและสินทรัพย์ มี 2 แนวทางที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำระเบียบการใช้สินทรัพย์และการจัดหาพัสดุ

คำสำคัญ: การบริหารงบประมาณ, สถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา, จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทนำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีภารกิจหลักในการจัดและส่งเสริมการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไปในทิศทางที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 และยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายโดยมีนโยบาย 6 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการจัดการศึกษาเพื่อความมั่นคง (2) ด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน (3) ด้านการส่งเสริม พัฒนาคูครูและบุคลากรทางการศึกษา (4) ด้านโอกาสความเสมอภาคและความเท่าเทียม การเข้าถึงบริการทางการศึกษา (5) ด้านการจัดการศึกษาเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ (6) ด้านการพัฒนาระบบบริหารจัดการและส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560: 3)

ในการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาเป็นการดำเนินการเกี่ยวกับงบประมาณที่สถานศึกษาได้รับให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ถูกต้องตามระเบียบ ทันเวลาและทันเหตุการณ์ งบประมาณจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการบริหารสถานศึกษา เป็นเครื่องมือในการบริหารงานสถานศึกษาตามนโยบายหรือเป้าหมายของสถานศึกษาที่จำเป็นต้องใช้งบประมาณเป็นเครื่องมือในการควบคุมนโยบายในการดำเนินงานของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด (จิรกันต์ กองคา, 2555: 37) ซึ่งการบริหารงบประมาณของสถานศึกษานั้น มีการจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี มีเป้าหมายที่สอดคล้องกับนโยบายและจุดเน้นของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับแผนกลยุทธ์หรือแผนพัฒนาการศึกษา มีการรายงานผลการดำเนินงานของสถานศึกษา แต่การใช้จ่ายงบประมาณยังขาดความสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา เนื่องจากขาดการติดตามตรวจสอบที่เป็นระบบ และการจัดทำรายงานผลการใช้จ่ายงบประมาณเมื่อสิ้นปีงบประมาณ อีกทั้งการใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์ ยังมีสถานศึกษาที่ปฏิบัติไม่ถูกต้องตามระเบียบ (สรุภูมิ ตั้งดี, 2558: 4)

รูปแบบด้านการบริหารงบประมาณมีแนวทางการดำเนินงาน คือ มีการจัดทำและวิเคราะห์ต้นทุนของกิจกรรมหรือโครงการ จัดทำระบบที่มีคุณภาพเพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับการเงิน การควบคุมภายใน จัดให้มีการตรวจสอบและติดตามผล การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การรายงานทางการเงินต่อผู้บริหารสถานศึกษาเป็นประจำทุกเดือน อีกทั้งมีการจัดส่งให้ตรงตามเวลาที่กำหนด ถูกต้อง รัดกุม และตรวจสอบได้ ซึ่งการบริหารงบประมาณเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้องค์กรสามารถดำเนินกิจกรรมภายใต้ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจได้ ทั้งนี้ เนื่องจากการวางแผนงบประมาณมีส่วนช่วยประกอบการตัดสินใจของสถานศึกษา ดังนั้น การบริหารงบประมาณจึงเป็นหัวใจสำคัญต่อการบริหารงานในสถานศึกษา เพื่อให้การใช้ทรัพยากรเกิดประโยชน์สูงสุด บรรลุตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์และตัวชี้วัด ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณเป็นสำคัญ หากมีการใช้ทรัพยากรอย่างไม่วางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพในการใช้งบประมาณ (เกริกฤทธิ์ พวงสมจิต, 2555: 11)

สำหรับระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์มีแนวคิดและหลักการที่สำคัญ 3 ประการ คือ (1) การปรับปรุงให้สถานศึกษาสามารถใช้วิธีการและกระบวนการงบประมาณเป็นเครื่องมือในการจัดสรรทรัพยากรให้เกิดผลสำเร็จตามนโยบาย (2) การมุ่งเน้นให้เกิดการใช้จ่ายงบประมาณโดยคำนึงถึงความโปร่งใส มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และ (3) การมอบความคล่องตัวในการจัดทำและบริหารงบประมาณให้กับผู้ปฏิบัติตามกระบวนการงบประมาณ 4 ขั้นตอน คือ (1) การวางแผนและจัดทำงบประมาณ (2) การอนุมัติงบประมาณ (3) การบริหารงบประมาณ และ (4) การติดตามและประเมินผล ซึ่งการวางแผนถือเป็นหัวใจหลักของการบริหารจัดการงบประมาณ โดยเฉพาะการบริหารเชิงกลยุทธ์ ซึ่งเป็นกระบวนการในการกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายของสถานศึกษา ก่อนการวางแผนสถานศึกษาจะต้องวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของสถานศึกษาและประเมินสภาพภายในสถานศึกษา มีการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT analysis) มีการจัดทำแผนกลยุทธ์ของสถานศึกษาโดยการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดทำแผนกลยุทธ์จะต้องแสดงพันธกิจ วิสัยทัศน์ เป้าประสงค์และตัวชี้วัดที่ชัดเจน ในการกำหนดแผนกลยุทธ์นั้นต้องสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด อีกทั้งควรพิจารณาถึงต้นทุนการผลิต ความคุ้มค่าของผลผลิต และมีการบูรณาการที่เชื่อมโยงระหว่างกลยุทธ์กับแผนปฏิบัติการ โดยมีการนำแผนไปปฏิบัติตามหลักการติดตามประเมินผลด้วยเครื่องมือ PART นอกจากนี้ ในส่วนของการจัดทำงบประมาณจะต้องวางแผนและเก็บค่าใช้จ่ายในสถานศึกษาคู่ขนานไปกับการเก็บข้อมูลจากระบบเทคโนโลยีสารสนเทศภาครัฐ (GFMS) และในการคำนวณต้นทุนการผลิตจะต้องให้ครอบคลุมทุกเงินงบประมาณ มีการควบคุมติดตามและประเมินผลของแผนงาน/โครงการเป็นระยะ ๆ และนำผลการประเมินมาพิจารณาแก้ไขปรับปรุงในการจัดทำงบประมาณในปีต่อไป (สำนักงานงบประมาณ, 2547: 14)

จากการศึกษาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 พบว่า สถานศึกษามีปัญหาเกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณหลายด้าน เช่น การวางแผนสถานศึกษาทุกขนาดมีความพร้อมและสามารถวางแผนและจัดทำงบประมาณได้เอง แต่งบประมาณที่ได้รับอนุมัติมีจำนวนน้อย หรือ

จำนวนไม่แน่นอน ส่งผลให้งานไม่เป็นไปตามแผนงาน หรือด้านการจัดทำงบประมาณ ไม่มีความชัดเจนเกี่ยวกับภาระรายจ่ายที่เกิดขึ้นในภาพรวม และมีปัญหาเกี่ยวกับการปรับ วงเงินในการจัดทำงบประมาณล่วงหน้า ซึ่งปัญหาที่พบในโครงการตรวจสอบการบริหาร การเงินและการดำเนินการของสถานศึกษาในปิงปงบประมาณ พ.ศ. 2562 ของสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ได้กำหนดออกตรวจสอบสถานศึกษาในสังกัด พบว่า (1) ระบบการเงิน มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่การเงินที่เป็นกรรมการเก็บเงิน ซึ่งทำให้ การสอบทานความถูกต้องมีโอกาสดังกล่าวได้ (2) ระบบบัญชี การบันทึกบัญชี ไม่เป็นปัจจุบัน เนื่องจากครูที่รับผิดชอบมีภาระงานการสอนมากและงานรับผิดชอบ ด้านอื่น ๆ และ (3) บุคลากรที่มาช่วยปฏิบัติงานด้านการเงิน บัญชีและพัสดุ มีการ เปลี่ยนแปลงผู้รับผิดชอบอยู่บ่อยครั้ง เนื่องจากการขอย้ายและเกษียณอายุราชการของ บุคลากรด้านงบประมาณ จึงเป็นเหตุให้การทำงานไม่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะบางสถานศึกษา ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการจัดทำงบประมาณที่ทำให้ การบริหารงานงบประมาณไม่ตรงกับนโยบายและตัวชี้วัดที่กำหนด อีกทั้งยังขาดความ เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ และยังขาดงบประมาณที่จำเป็นต่อการพัฒนาการศึกษาใน สถานศึกษาด้านการบริหารจัดการอีกด้วย (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3, 2563)

ดังนั้น การดำเนินงานวางแผนด้านงบประมาณอย่างต่อเนื่อง และการจัดทำ รายงานผลการใช้จ่ายเมื่อสิ้นปีงบประมาณ ด้านความถูกต้องรัดกุมและเชื่อถือทางด้าน การเงินการบัญชี ด้านการใช้ประโยชน์สินทรัพย์ให้เกิดความคุ้มค่า รวมทั้งการได้รับการ สนับสนุนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและประชาสังคมในการสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนา การศึกษาในลักษณะต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารงบประมาณของผู้บริหาร การศึกษาระดับเขตพื้นที่การศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ เกี่ยวข้องกับการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าการบริหารงานงบประมาณที่ดีและมีประสิทธิภาพ นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาและครูมีความสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการศึกษา โดยเฉพาะ การบริหารงบประมาณ ซึ่งนับเป็นปัจจัยหลักของสถานศึกษาทุกระดับ ผู้วิจัยจึงสนใจ

ที่จะศึกษาระดับการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารงบประมาณให้มีประสิทธิภาพต่อการจัดการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับในการปฏิบัติงานด้านงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อสร้างแนวทางในการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาที่ใช้ในการศึกษานี้ จัดแบ่งเป็น 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดทำและเสนอของบประมาณ ด้านการจัดสรรงบประมาณ ด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงาน ด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา ด้านการบริหารการเงิน ด้านการบริหารบัญชี และด้านการบริหารพัสดุและสินทรัพย์

ตัวแปรอิสระ

การบริหารงานงบประมาณ

1. ด้านการจัดทำและเสนอของบประมาณ
2. ด้านการจัดสรรงบประมาณ
3. ด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการดำเนินงาน
4. ด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา
5. ด้านการบริหารการเงิน
6. ด้านการบริหารบัญชี
7. ด้านการบริหารพัสดุและสินทรัพย์

ตัวแปรตาม

แนวทางการบริหารงานงบประมาณ
ของสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาระดับในการปฏิบัติงานด้านบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 39 คน และครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณ จำนวน 1,420 คน ซึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปีการศึกษา 2563 รวมเป็นประชากร 1,459 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3, 2563: 29-30) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณ จำนวน 116 คน กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) จากนั้นใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) ตามขนาดโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ โรงเรียนขนาดใหญ่ โรงเรียนขนาดกลาง และโรงเรียนขนาดเล็ก

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบ่งข้อคำถามเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ ได้แก่ เพศ ตำแหน่งในสถานศึกษา ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงานด้านงบประมาณ และขนาดของสถานศึกษา ตอนที่ 2 สอบถามเกี่ยวกับระดับในการปฏิบัติงานด้านบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณ ประกอบด้วยข้อคำถามตามกรอบการบริหารงบประมาณ 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดทำและเสนอของบประมาณ ด้านการจัดสรรงบประมาณ ด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงาน ด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา ด้านการบริหารการเงิน ด้านการบริหารบัญชี และด้านการบริหารพัสดุและสินทรัพย์ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วน

ประมาณค่า 5 ระดับตามแนวทางของลิเคิร์ท โดยกำหนดค่าคะแนนของช่วงน้ำหนัก ได้แก่ 5 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติงานงบประมาณอยู่ในระดับมากที่สุด 4 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติงานงบประมาณอยู่ในระดับมาก 3 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติงานงบประมาณอยู่ในระดับปานกลาง 2 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติงานงบประมาณอยู่ในระดับน้อย และ 1 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติงานงบประมาณอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามโดยศึกษาแนวคิดและทฤษฎีจากเอกสาร ตำรา บทความ รายงานการประชุมสัมมนา รายงานผลการดำเนินงานประจำปีของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 รายงานผลด้านงบประมาณ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยและสร้างแบบสอบถามที่มีเนื้อหาตามกรอบการบริหารงบประมาณ 7 ด้าน เป็นข้อคำถามจำนวน 50 ข้อ จากนั้นนำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) แล้วนำมาคำนวณค่าความสอดคล้อง โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) อยู่ระหว่าง 0.80-1.00 จากนั้นจึงนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.97 จากนั้นปรับปรุงแบบสอบถามและนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยแจกแบบสอบถามจำนวน 116 ฉบับ ได้กลับคืนมาจำนวน 96 ฉบับ (ร้อยละ 82.75) ของแบบสอบถามที่แจกไปทั้งหมด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามในตอนต้นที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยคำนวณค่าร้อยละ และวิเคราะห์ข้อมูลในตอนต้นที่ 2 ระดับในการปฏิบัติงานด้านบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาของผู้บริหาร

สถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณ โดยคำนวณค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 2 สร้างแนวทางในการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารงบประมาณที่ปฏิบัติงานด้านการบริหารงบประมาณในสถานศึกษา โดยผู้วิจัยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ 1 คน สถานศึกษาขนาดใหญ่ 1 คน สถานศึกษานขนาดกลาง 1 คน และสถานศึกษาขนาดเล็ก 2 คน รวม 5 คน ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิมีคุณสมบัติ 3 ประการ คือ (1) มีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน (2) มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไป และ (3) มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานด้านการบริหารการศึกษา 5 ปีขึ้นไป

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผู้วิจัยนำประเด็นที่มีระดับในการปฏิบัติงานด้านการบริหารงานงบประมาณซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในแต่ละด้านที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 นำมาสร้างเป็นแนวคำถามในการสัมภาษณ์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักตามแนวคำถามในการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยกำหนดเป็นแนวทางในการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ระดับในการปฏิบัติงานด้านการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ผลการศึกษพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70.83) เป็นเพศหญิง โดยเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานในตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 28 คน (ร้อยละ 29.27) และครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณ จำนวน

68 คน (ร้อยละ 70.83) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ (ร้อยละ 54.20) มีวุฒิการศึกษา ระดับปริญญาตรี โดยผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนสูงสุด 28 คน (ร้อยละ 29.16) เท่ากัน มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานด้านงบประมาณต่ำกว่า 5 ปี, 5-10 ปี, และ 11-20 ปี และเป็น ผู้ที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาขนาดเล็กและขนาดกลางจำนวนสูงสุด 40 คน (ร้อยละ 41.66) เท่ากัน ดังรายละเอียดในตาราง 1

ตาราง 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	28	29.27
หญิง	68	70.83
รวม	96	100
2. ตำแหน่งในสถานศึกษา		
ผู้บริหารสถานศึกษา	28	29.27
ครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณ	68	70.83
รวม	96	100
3. ระดับการศึกษา		
ปริญญาตรี	52	54.20
ปริญญาโท	44	45.80
รวม	96	100
4. ประสบการณ์ในการปฏิบัติงานด้านงบประมาณ		
ต่ำกว่า 5 ปี	28	29.16
5 – 10 ปี	28	29.16
11 – 20 ปี	28	29.16
21 ปีขึ้นไป	12	12.50
รวม	96	100
5. ขนาดของสถานศึกษา		
สถานศึกษาขนาดเล็ก	40	41.66
สถานศึกษาขนาดกลาง	40	41.66

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
สถานศึกษาขนาดใหญ่	12	12.50
สถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ	4	4.16
รวม	96	100

2. ระดับในการปฏิบัติงานด้านบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณมีการปฏิบัติงานด้านบริหารงานงบประมาณโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.42$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานดังกล่าวทุกด้านในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการบริหารพัสดุและสินทรัพย์ ($\bar{X} = 4.50$) ด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงาน ($\bar{X} = 4.49$) ด้านการบริหารการเงิน ($\bar{X} = 4.48$) ด้านการบริหารบัญชี ($\bar{X} = 4.47$) ด้านการจัดสรรงบประมาณ ($\bar{X} = 4.45$) ด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา ($\bar{X} = 4.30$) และด้านการจัดทำและเสนอของงบประมาณ ($\bar{X} = 4.29$) ดังรายละเอียดในตาราง 2

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับในการปฏิบัติงานด้านบริหารงานงบประมาณโดยรวมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การบริหารงานงบประมาณ	ระดับในการปฏิบัติงาน			อันดับ
	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ	
1. ด้านการจัดทำและเสนอของงบประมาณ	4.29	.628	มาก	7
2. ด้านการจัดสรรงบประมาณ	4.45	.611	มาก	5
3. ด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการดำเนินงาน	4.49	.536	มาก	2
4. ด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุน เพื่อการศึกษา	4.30	.695	มาก	6
5. ด้านการบริหารการเงิน	4.48	.601	มาก	3

การบริหารงานงบประมาณ	ระดับในการปฏิบัติงาน			อันดับ
	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ	
6. ด้านการบริหารบัญชี	4.47	.617	มาก	4
7. ด้านการบริหารพัสดุและสินทรัพย์	4.50	.510	มาก	1
รวม	4.42	.599	มาก	

เมื่อพิจารณาระดับในการปฏิบัติงานด้านบริหารงานงบประมาณของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณเป็นรายชื่อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในแต่ละด้าน ผลการศึกษาพบว่า

1. ด้านการจัดทำและเสนอของบประมาณ สถานศึกษามีการวางแผนในการกำหนดกลยุทธ์และแผนพัฒนาการศึกษาร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษาและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในลักษณะบูรณาการ ($\bar{X} = 4.16$)

2. ด้านการจัดสรรงบประมาณ สถานศึกษามีการพิจารณาการจ่ายเงินนอกงบประมาณตามแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา ($\bar{X} = 4.37$)

3. ด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงาน สถานศึกษามีการนิเทศการดำเนินงานด้านงบประมาณประจำปีและการจัดทำสรุปรายงานผลการดำเนินงานเสนอต่อคณะกรรมการสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสาธารณสุข ($\bar{X} = 4.25$)

4. ด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา สถานศึกษามีการรายงานผลการดำเนินงานประจำปีในการจัดหารายได้และผลประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรเสนอต่อคณะกรรมการสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสาธารณสุข รวมทั้งเผยแพร่เชิญเกียรติผู้สนับสนุนทุนเพื่อการศึกษา ($\bar{X} = 4.25$)

5. ด้านการบริหารการเงิน สถานศึกษามีการวางแผนการขอใช้เงินเหลือจ่ายและกันเงินเหลือมีส่งหน่วยงานที่รับผิดชอบตามระยะเวลาที่กระทรวงการคลังและต้นสังกัดกำหนด ($\bar{X} = 4.37$)

6. ด้านการบริหารบัญชี สถานศึกษามีการแสดงถึงฐานะทางการเงิน การคลัง และทรัพย์สินของสถานศึกษาที่แสดงให้เห็นได้จากทะเบียนบัญชีประเภทต่าง ๆ และสถานศึกษามีการควบคุมทางบัญชี และรายงานทางการเงินที่เป็นปัจจุบันของสถานศึกษาตามระยะเวลาที่ต้นสังกัดกำหนด ($\bar{X} = 4.41$)

7. ด้านการบริหารพัสดุและสินทรัพย์ สถานศึกษามีการวางแผนการจัดหาสินทรัพย์ในการทดแทนสินทรัพย์เดิมโดยผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา ($\bar{X} = 4.33$)

ตอนที่ 2 แนวทางในการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารงบประมาณในสถานศึกษา โดยนำประเด็นจากผลการวิจัยในตอนที่ 1 ซึ่งมีค่าเฉลี่ยของระดับในการปฏิบัติงานด้านบริหารงานงบประมาณของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณอยู่ในระดับต่ำสุดมากำหนดเป็นข้อคำถาม สรุปแนวทางในการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาจัดแบ่งเป็น 7 ด้าน 22 แนวทาง ดังนี้

1. ด้านการจัดทำและเสนอของบประมาณ มี 4 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 สถานศึกษาต้องวิเคราะห์กลยุทธ์ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษาว่าต้องการผลลัพธ์หรือผลผลิตใด เพื่อนำมาวางแผนล่วงหน้าด้านงบประมาณ

แนวทางที่ 2 สถานศึกษาควรแต่งตั้งคณะกรรมการในการดำเนินงานรับผิดชอบและทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

แนวทางที่ 3 สถานศึกษาควรมีการทบทวนภารกิจด้านการจัดการศึกษาของสถานศึกษาและมีการประเมินสภาพของสถานศึกษา เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจของสถานศึกษา

แนวทางที่ 4 สถานศึกษาควรศึกษาข้อมูลสารสนเทศที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์สภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษา

2. ด้านการจัดสรรงบประมาณ มี 4 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 5 สถานศึกษาควรตรวจสอบวงเงินงบประมาณที่ได้รับตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดสรรตามระเบียบเงินงบประมาณ

แนวทางที่ 6 สถานศึกษามีการตรวจสอบเงินนอกงบประมาณที่ได้รับจากการระดมทรัพยากร โดยผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาและรายงานผลการใช้เงิน รวมถึงทำแผนการตรวจสอบติดตามการใช้เงินทั้งเงินงบประมาณและเงินนอกงบประมาณ

แนวทางที่ 7 สถานศึกษาควรวิเคราะห์กิจกรรมตามภารกิจที่ต้องดำเนินการตามแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา

แนวทางที่ 8 สถานศึกษาควรจัดลำดับความสำคัญและกำหนดงบประมาณของแต่ละแผนงาน หรืองานเร่งด่วนตามนโยบายให้เป็นไปตามกรอบวงเงินงบประมาณที่ได้รับและเงินนอกงบประมาณที่ได้จากการระดมทรัพยากร

3. ด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงาน มี 2 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 9 สถานศึกษาควรมีการจัดทำแผนการตรวจสอบ ติดตามผลและนิเทศผลการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนปฏิบัติงานประจำปีงบประมาณ

แนวทางที่ 10 สถานศึกษาควรสร้างเครื่องมือเพื่อประเมินผล/ประเมินกลยุทธ์และแผนการปฏิบัติงานประจำปี โดยรายงานผลต่อคณะกรรมการสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสาธารณชน

4. ด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา มี 4 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 11 สถานศึกษาควรจัดทำทะเบียนข้อมูลหรือแนวปฏิบัติในการจัดหารายได้และผลประโยชน์อื่นให้เป็นไปตามระเบียบที่เกี่ยวข้อง

แนวทางที่ 12 สถานศึกษาควรวิเคราะห์แหล่งทรัพยากรบุคคล หน่วยงานภายนอกสถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สมาคมศิษย์เก่า หรือสมาคมผู้ปกครองของสถานศึกษาในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

แนวทางที่ 13 สถานศึกษาควรยกย่องเชิดชูเกียรติ ผู้สนับสนุนการศึกษา ผู้มอบทุนการศึกษา ในฐานะผู้ให้การสนับสนุนด้านการศึกษาและเผยแพร่ต่อสาธารณชน ผ่านระบบสารสนเทศ

แนวทางที่ 14 สถานศึกษาควรรายงานผลต่อคณะกรรมการสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสาธารณชน

5. ด้านการบริหารการเงิน มี 3 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 15 สถานศึกษามีนโยบายการบริหารการเงินและควบคุมงบประมาณ โดยคำนึงถึงความคุ้มค่า

แนวทางที่ 16 สถานศึกษาจัดให้มีการอบรม ประชุมชี้แจง และส่งเสริมศักยภาพให้บุคลากรด้านการเงินและการควบคุมเงินงบประมาณ

แนวทางที่ 17 สถานศึกษาควรมีการวางแผนรับเงินไว้เบิกเหลื่อมปี ให้เป็นไปตามขั้นตอนและวิธีการที่กระทรวงการคลังกำหนด

6. ด้านการบริหารบัญชี มี 3 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 18 สถานศึกษามีการบันทึกและสรุปบัญชีประจำวันอย่างเป็นปกติ โดยตรวจสอบความถูกต้องของเงินสดและเงินฝากธนาคารตรงตามเงินคงเหลือประจำวัน

แนวทางที่ 19 สถานศึกษาควรจัดทำรายงานทางการเงินและงบการเงินส่งหน่วยงานเขตพื้นที่ภายในระยะเวลาที่กำหนด

แนวทางที่ 20 สถานศึกษาควรจัดทำงบแสดงฐานะการเงินและทรัพย์สินของสถานศึกษารายงานต่อสำนักงานเขตพื้นที่และสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน โดยจัดทำรายงานประจำปีด้านงบประมาณ อีกทั้งการส่งเสริมให้บุคลากรของสถานศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในงานด้านการเงินโดยการอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการเงิน

7. ด้านการบริหารพัสดุและสินทรัพย์ มี 2 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 21 สถานศึกษาควรจัดทำระเบียบการใช้สินทรัพย์ที่เกิดจากการจัดหาของสถานศึกษา ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา

แนวทางที่ 22 สถานศึกษาควรจัดหาวัสดุทั้งในส่วนที่สถานศึกษาจัดหาได้เองและประสานผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานอื่น ๆ ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยระดับในการปฏิบัติงานด้านบริหารงานงบประมาณและแนวทางในการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาเขต 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยนำข้อค้นพบที่ได้มาอภิปรายผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ด้านการจัดทำและเสนอของบประมาณ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูปฏิบัติงานด้านการจัดทำและเสนอของบประมาณโดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสถานศึกษามีการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ และแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการ และกำหนดหน้าที่ของผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณของสถานศึกษาอย่างชัดเจน โดยงบประมาณ หมายถึง แผนเบ็ดเสร็จ ซึ่งแสดงออกในรูปตัวเงินแสดงโครงการดำเนินงานทั้งหมดในระยะหนึ่ง รวมถึงการบริหารกิจกรรม โครงการและค่าใช้จ่าย ตลอดจนทรัพยากรที่จำเป็นในการสนับสนุนการดำเนินงานให้บรรลุตามแผนประกอบด้วยการทำงาน 4 ขั้นตอนคือ (1) การจัดเตรียม (2) การอนุมัติ (3) การบริหาร และ (4) การตรวจสอบและติดตามผล โดยการวางแผนงบประมาณเริ่มต้นจากการวางแผนกลยุทธ์ของหน่วยงานประกอบด้วยวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ผลผลิตหลัก กลยุทธ์ โครงสร้างแผนงาน ตัวบ่งชี้ความสำเร็จของผลงานและการวางแผนงบประมาณระยะปานกลาง (MTEF) ไว้ล่วงหน้า ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพจน์ นันทะเทศ (2559: 229) ที่พบว่าสถานศึกษาควรกำหนดทิศทางของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าประสงค์ของสถานศึกษาในการกำหนดขั้นตอนและวิธีการจัดสรรงบประมาณตามกรอบงบประมาณที่ได้รับ และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุรวุฒิ ตั้งดี (2558: 141) ที่ศึกษาการบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประถมศึกษาชยันต ซึ่งกล่าวถึงการกำหนดเป้าหมายและยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ระดับกระทรวงและสำนักงานเขตพื้นที่ให้สอดคล้องกับสถานศึกษา

2. ด้านการจัดสรรงบประมาณ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูปฏิบัติงานด้านการจัดสรรงบประมาณโดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเพราะสถานศึกษามีบทบาทและอำนาจในการตัดสินใจผ่านคณะกรรมการสถานศึกษาในการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของสถานศึกษา และสถานศึกษามีการอนุมัติเบิกจ่ายงบประมาณที่ได้รับจัดสรรตามเงื่อนไขหลักเกณฑ์ กฎ ระเบียบว่าด้วยการเบิกเงินจ่ายเงินตามวัตถุประสงค์และนโยบายทางการศึกษาของสถานศึกษา การจัดสรรงบประมาณจึงหมายถึงแผนงานของผู้บริหารที่จัดทำขึ้นเป็นสายลักษณะอักษรสำหรับงวดเวลาใดเวลาหนึ่งในอนาคต โดยการจัดทำในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรงบประมาณที่เป็นตัวเงินให้กับงานและหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานของหน่วยงานนั้น ๆ บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของหน่วยงานตามที่กำหนดไว้ งบประมาณมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 องค์ประกอบ คือ แผนงาน รายรับและรายจ่าย โดยให้แผนงานเป็นฐานของสามเหลี่ยม ทั้งนี้เพราะถ้าไม่มีความชัดเจนในเรื่องการจัดลำดับความสำคัญของการศึกษาก็จะไม่มีหลักการพื้นฐานที่ใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับจำนวนค่าใช้จ่ายที่จะดำเนินงาน (Poisel, 1998: 250) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เกริกฤทธิ์ พ่วงสมจิตร (2555: 11) ที่ศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาการบริหารงานงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยาเขต 2 ซึ่งพบว่าการบริหารงบประมาณเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้องค์กรสามารถดำเนินกิจกรรมภายใต้ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจได้ ทั้งนี้ เนื่องจากการวางแผนงบประมาณมีส่วนช่วยประกอบการตัดสินใจของสถานศึกษา ดังนั้น การบริหารงบประมาณจึงเป็นหัวใจสำคัญต่อการบริหารงานในสถานศึกษา เพื่อให้การใช้ทรัพยากรเกิดประโยชน์สูงสุด บรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์และตัวชี้วัด ซึ่งขึ้นกับผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณเป็นสำคัญ หากมีการใช้ทรัพยากรอย่างไม่วางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพในการใช้งบประมาณ และสอดคล้องกับงานวิจัยของสุพจน์ นันทะเทศ (2559: 229) ที่ศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการ

บริหารงบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสระแก้วเขต 2 ซึ่งพบว่าการวิเคราะห์กลยุทธ์ของสถานศึกษาต้องสอดคล้องกับต้นสังกัดและความเหมาะสมของงบประมาณที่สถานศึกษาได้รับตามกรอบงบประมาณโดยใช้ผลของการวิเคราะห์ วิจัย ผลผลิต ตัวชี้วัดและการจัดทำข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษามาประกอบการจัดสรรงบประมาณ

3. ด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงาน ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูปฏิบัติงานด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการดำเนินงานโดยรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องด้วยสถานศึกษามีระบบตรวจสอบภายใน โดยผู้ได้รับแต่งตั้งปฏิบัติงานอย่างถูกต้องเป็นไปตามระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และสถานศึกษาได้รับการตรวจสอบด้านการเงิน บัญชีและพัสดุ ประจำปีโดยฝ่ายตรวจสอบภายในจากต้นสังกัดหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งสถานศึกษามีการนิเทศการดำเนินงานด้านงบประมาณประจำปี และการจัดทำสรุปรายงานผลการดำเนินงานเสนอต่อคณะกรรมการสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาด้านการตรวจสอบภายใน หน่วยงานต้องมีฝ่ายที่รับผิดชอบในการตรวจสอบภายใน มีอิสระในการดำเนินงาน มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน การตรวจสอบเน้นการตรวจสอบทางการเงิน และการตรวจสอบผลการดำเนินงาน ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพจน์ นันทะเทศ (2559: 230) ที่ศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้วเขต 2 ซึ่งพบว่าการจัดทำรายงานประจำปีและรายงานผลการประเมินต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การสร้างเครื่องมือประเมินผลการใช้เงิน การประสานแผน การดำเนินการตรวจสอบ ติดตาม นิเทศให้เป็นไปตามแผนการตรวจสอบติดตามของสถานศึกษา พร้อมทั้งเสนอข้อปัญหาต่อคณะกรรมการสถานศึกษา

4. ด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูปฏิบัติงานด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยคณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการประชุมการจัดทำ

แผนระดมทุนและทรัพยากร เพื่อจัดหารายได้และผลประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรในสถานศึกษา และสถานศึกษามีการประมาณการทรัพยากรที่จำเป็นและจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสมประกอบการวิเคราะห์กับคุณค่าในการดำเนินงาน รวมทั้งสถานศึกษามีการจัดทำข้อมูลสารสนเทศเพื่อการศึกษา โดยจัดทำข้อมูลตามบริบทและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา และสถานศึกษามีการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการใช้ทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุพจน์ นันทะเทศ (2559: 230) ที่ศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้วเขต 2 ซึ่งพบว่า การเก็บรักษาเงินและเบิกจ่ายการใช้ให้เป็นไปตามแผนปฏิบัติการประจำปี ระเบียบกองทุน จัดระบบสวัสดิการกองทุนเพื่อการศึกษาของสถานศึกษา จัดหารายได้และผลประโยชน์ วิเคราะห์แหล่งทรัพยากรบุคคล หน่วยงาน องค์กรท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการให้การสนับสนุนการจัดการศึกษา ตลอดจนประสานความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปารिता ศุภการกำจร (2558: 49) ที่ศึกษาการบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 35 ซึ่งพบว่าสถานศึกษามีการจัดหารายได้และการให้บริการจากสินทรัพย์ และการระดมทรัพยากรจากทุกภาคส่วน

5. ด้านการบริหารการเงิน ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูปฏิบัติงานด้านการบริหารการเงินโดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งอาจเป็นเพราะสถานศึกษามีหลักฐานการรับเงินและการจ่ายเงินงบประมาณ เงินนอกงบประมาณและเงินรายสถานศึกษาตามระเบียบกระทรวงการคลัง และสถานศึกษามีหลักฐานการจ่ายเงินให้กับผู้มีสิทธิรับเงิน โดยชอบตามกฎหมายที่กระทรวงการคลังกำหนด รวมทั้งสถานศึกษามีรายงานการนำส่งเงินคลังประเภทต่าง ๆ พร้อมหลักฐานตามระเบียบกระทรวงการคลังกำหนด ซึ่งสถานศึกษามีการแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบเงินคงเหลือประจำวันของสถานศึกษาในการเก็บรักษาเงินตามหลักฐานที่เกี่ยวข้อง สถานศึกษามีการควบคุมทางการเงิน ทะเบียนคุมใบเสร็จรับเงินและหลักฐานการจ่ายเงินอย่างเป็นระบบ และสถานศึกษามีการรายงานเงินคงเหลือประจำวันและรายงานหมายเหตุประกอบทางการเงินตามลักษณะ การ

จ่ายเงินของสถานศึกษาต่อสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินและต้นสังกัดในการรายงานทางการเงินและผลดำเนินงานในกระบวนการรายงานต้องมีการกำหนดดัชนีชี้วัด กรอบและโครงสร้างการประเมินและรายงานผลที่ชัดเจนและมีการรายงานทั้งการเงินและผลการดำเนินงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐกฤษ จันทรรณมา (2555: 206) ที่ศึกษาการบริหารงบประมาณตามมาตรฐานการจัดการทางการเงิน 7 ด้านของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 10 ในจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งพบว่าการเงินเป็นปัจจัยหนึ่งในการบริหารองค์กรที่มีความสำคัญสูง หากพิจารณาจะเห็นว่างบประมาณมีความสำคัญต่อการบริหารสถานศึกษา โดยเป็นทั้งเครื่องมือในการบริหารและการควบคุมนโยบายของสถานศึกษา ซึ่งต้องจัดให้สอดคล้องกับนโยบายและเป้าหมายของการศึกษา อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาว่าได้ดำเนินการตามนโยบาย สถานศึกษามีแผนงาน/โครงการใดตอบสนองต่อนโยบาย และเป็นการตรวจสอบผลงานหรือประสิทธิภาพการทำงานของผู้บริหารและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณว่าได้ดำเนินงานตามที่ได้รับอนุมัติและเป็นไปตามหลักเกณฑ์เงื่อนไขมากน้อยเพียงใด

6. ด้านการบริหารบัญชี ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูผู้ปฏิบัติงานด้านการบริหารบัญชีโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยสถานศึกษามีการจัดทำบัญชีและการรายงานทางบัญชีของสถานศึกษาเป็นไปตามคู่มือการบัญชีสำหรับหน่วยงานย่อยตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเงิน การคลังและบัญชี พ.ศ. 2515 อีกทั้งสถานศึกษามีการรายงานผลการดำเนินงานประจำปีผ่านระบบสารสนเทศทางการเงินการคลังได้อย่างถูกต้อง โปร่งใสและตรวจสอบได้ สถานศึกษามีการทบทวนและปรับปรุงแก้ไขในการปฏิบัติงานด้านบัญชีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและรายงานต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารมีความรู้และประสบการณ์จากการบริหารงบประมาณและดำเนินงานด้านบริหารงบประมาณเป็นไปตามขั้นตอนและวัตถุประสงค์ก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และการอบรมความรู้เกี่ยวกับกฎ ระเบียบและวิธีการปฏิบัติงานการบริหารงบประมาณจากหน่วยงานต้นสังกัด ส่วนครูมีความสามารถและความเข้าใจในการปฏิบัติงานด้านงบประมาณจากการปฏิบัติ

หน้าที่ การอบรม การศึกษาด้วยตนเองและศึกษางานจากการปฏิบัติโดยตรงเกี่ยวกับงานงบประมาณ เพราะการปฏิบัติงานใด ๆ จะให้ได้รับความสำเร็จจำเป็นต้องเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับงาน ซึ่งการบริหารทางการเงินและการควบคุมงบประมาณนั้น หน่วยงานจำเป็นต้องกำหนดรายการและโครงสร้างทางบัญชี เอกสารหลักฐานที่จำเป็น การปรับระบบบัญชีจากเกณฑ์เงินสดไปสู่ระบบเกณฑ์คงค้าง มีระบบการควบคุมการเบิกจ่ายและบริหารจัดการงบประมาณที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชุบริ ม่วงกุ่ม (2558: 224) ที่ศึกษาการบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต ซึ่งพบว่าการบริหารงบประมาณยังประสบปัญหาหลายด้าน อันเกิดจากตัวบุคคล เช่น กรณีเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบด้านงบประมาณของสถานศึกษาได้รับการย้าย ส่งผลต่อความต่อเนื่องในการบริหารงานงบประมาณ ทั้งนี้เกิดจากการทำงานไม่แล้วเสร็จและขาดความต่อเนื่องของการปฏิบัติงาน

7. ด้านการบริหารพัสดุและสินทรัพย์ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูปฏิบัติงานด้านการบริหารพัสดุและสินทรัพย์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสถานศึกษาส่วนใหญ่มีการลงทะเบียนคุมทรัพย์สินที่อยู่ในครอบครองของสถานศึกษา เพื่อสนับสนุนให้เกิดการใช้สินทรัพย์อย่างคุ้มค่า อีกทั้งในภาพรวมทุกสถานศึกษามีระบบจัดซื้อจัดจ้างที่มีความถูกต้องตามพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 โดยการบริหารสินทรัพย์นั้น หน่วยงานที่มีระบบบริหารสินทรัพย์ที่มีประสิทธิภาพแสดงให้เห็นถึงการบริหารสินทรัพย์ โดยการบริหารจัดการทรัพยากรขององค์กรเป็นสิ่งที่ทุกองค์กรต้องให้ความสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องการจัดสรรงบประมาณที่เหมาะสม การพิจารณาเลือกกิจกรรมที่มีความสำคัญก่อนหลัง การกำหนดระบบการปฏิบัติงานและระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงการควบคุมดูแลและการตรวจสอบภายในที่ชัดเจน จะช่วยให้กิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประหยัดและบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพจน์ นันทะเทศ (2559: 230) ที่ศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้วเขต 2 ซึ่งพบว่า

ผู้บริหารและบุคลากรที่เข้ามารับหน้าที่เกี่ยวกับงานงบประมาณบางส่วนต้องมีความรู้และทักษะความชำนาญในการปฏิบัติงาน และเนื่องจากกฎหมาย ระเบียบ หนังสือสั่งการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารงบประมาณมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวย่อมดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย แนวทาง แผนปฏิบัติการกระทรวงและนโยบาย เช่น กฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับการบริหารงบประมาณและระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชุบริ ม่วงกุ่ม (2558: 232) ที่ศึกษาการบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี ซึ่งพบว่าเนื่องจากผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูฝ่ายงานบริหารงบประมาณมีการบริหารสินทรัพย์อย่างมีประสิทธิภาพนั้นคือมีการจัดหาและจัดซื้อจัดจ้างและใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์อย่างคุ้มค่า ทั้งนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักในการบริหารสินทรัพย์ ตลอดจนมอบหมายภารกิจให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาศึกษาล่วงหน้าตามแนวปฏิบัติในการบริหารสินทรัพย์ของสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สถานศึกษาควรมีการวิเคราะห์ทิศทางและกลยุทธ์ของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศและผลของการวิเคราะห์ผลผลิตและผลลัพธ์ รวมทั้งศึกษาข้อตกลงการปฏิบัติงานและเป้าหมายตามกลยุทธ์

1.2 สถานศึกษาควรมีบทบาทและอำนาจในการตัดสินใจผ่านคณะกรรมการสถานศึกษาในการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของสถานศึกษา

1.3 สถานศึกษาควรรายงานผลการดำเนินงานประจำปีในการจัดหารายได้และผลประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรเสนอต่อคณะกรรมการสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสาธารณชน รวมทั้งเผยแพร่เชิดชูเกียรติผู้สนับสนุนทุนเพื่อการศึกษา

1.4 ผู้บริหารควรให้คำปรึกษาแนะนำ พร้อมทั้งกำกับติดตามการปฏิบัติงานของครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณอย่างต่อเนื่อง

1.5 ผู้บริหารควรส่งเสริมและสนับสนุนบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถและจัดอบรมให้ความรู้แก่ครูและบุคลากรผู้ปฏิบัติงานที่ด้านพัสดุและสินทรัพย์ เพื่อให้มีความรู้อย่างถูกต้องและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และควรรายงานข้อมูลพัสดุครุภัณฑ์ในระบบสารสนเทศ M-OBEC และ B-OBEC ที่เป็นปัจจุบัน

1.6 ครูผู้ปฏิบัติงานด้านการเงินต้องมีความตระหนักและให้ความสำคัญในการปฏิบัติตามแนวปฏิบัติและคู่มือการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องอย่างถูกต้องครบถ้วน

1.7 ครูผู้ปฏิบัติงานด้านบัญชีต้องให้ความสำคัญในการปฏิบัติตามแนวปฏิบัติและคู่มือการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องอย่างถูกต้อง ชัดเจน ครบถ้วนและเหมาะสมแก่เวลาในการรายงานทางบัญชี

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณได้อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดภายใต้งบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด

2.2 ศึกษาความสัมพันธ์ของการบริหารงบประมาณในยุคดิจิทัลกับคุณภาพของการจัดการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา

2.3 ศึกษาหรือวางแผนการพัฒนาระบบการบริหารงบประมาณในยุคดิจิทัลสำหรับผู้บริหารและครูผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณ

เอกสารอ้างอิง

- กรมบัญชีกลาง. (2544). การคำนวณค่าเสื่อมราคามูลค่าทรัพย์สิน. สืบค้น 15 สิงหาคม 2563, จาก <http://www.kumpawahealth.com/img/titleswb/913.doc>
- กรมบัญชีกลาง. (2562). แนวทางการควบคุมภายในด้านการรับเงิน. กรุงเทพฯ: กระทรวงการคลัง.

- เกริกฤทธิ์ พวงสมจิตร. (2555). การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาการบริหารงานงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยาเขต 2. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- ซูبری ม่วงกุ่ม. (2558). การบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- ฐิรณันต์ กองคา. (2556). การดำเนินการบริหารงบประมาณสถานศึกษาในเครือข่ายสายเหนือสัมพันธ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอนเขต 1. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ณัฐกฤษ จันทรคณา. (2555). การบริหารงบประมาณตามมาตรฐานการจัดการทางการเงิน 7 ด้านของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 10 ในจังหวัดสมุทรสาคร. วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 7(1), 204-218.
- ปาริตา ศุภการกำจร. (2558). การบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 35. วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, 3(2), 38-53.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2540). วิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ระเบียบกระทรวงการคลัง ว่าด้วยการเบิกเงินจากคลัง การรับเงิน การจ่ายเงิน การเก็บรักษาเงิน และการนำเงินส่งคลัง พ.ศ. 2562. (2562). ราชกิจจานุเบกษา, 136(ตอนพิเศษ 120 ง), 9-29.

สำนักงบประมาณ. (2547). **ระเบียบว่าด้วยการบริหารงานงบประมาณ พ.ศ. 2546.**

กรุงเทพฯ: กระทรวงการคลัง.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3. (2560). **รายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ 2559.** นนทบุรี: ผู้แต่ง.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3. (2562). **ข้อมูลสารสนเทศปีการศึกษา 2562.** นนทบุรี: ผู้แต่ง.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3. (2563). **แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ 2563.** นนทบุรี: ผู้แต่ง.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2547ก). **การจัดทำงบประมาณการรายจ่ายล่วงหน้าระยะปานกลาง (MTEF).** กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2547ข). **แนวทางการจัดทำรายละเอียดคำขอตั้งงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณค่าครุภัณฑ์ที่ดินและสิ่งก่อสร้าง.** กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). **การวางแผนเชิงกลยุทธ์.** กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สุพจน์ นันทะเทศ. (2559). **สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้วเขต 2.** วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 13(61), 225-241.

สุรจุมิ ตั้งดี. (2558). **การศึกษาการบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

Geraldo, E. F. (1999). **An evaluation of the effect of agency conditions on the implementation of Florida's performance-based program budgeting.** Doctoral Dissertation, The Florida State University.

- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. **Educational and Psychological Measurement**, 30(3), 607-610.
- Poisel, M. A. (1998). **Evolution of performance-based budgeting in Florida community college system**. Doctoral Dissertation, The Florida State University.

ความรู้ด้านจิตรกรรมฝาผนังวัดเตย
ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
Knowledge from Mural Paintings of Wat Toei
in Bangtanai Subdistrict, Pakkret District,
Nonthaburi Province

ขวัญฤทัย เวณโกเศศ¹ | Khwanruthai Venukoses
อุสา สุทธิสาคร^{2*} | Usa Sutthisakorn

Abstract

The objectives of this study were 1) to study the details and history of the mural paintings of Wat Toei in Bangtanai Subdistrict, Pakkret District, Nonthaburi Province, and 2) to systematically collect and disseminate the knowledge of Wat Toei murals in print media. It is a qualitative research, based on documents and in-depth interviews with 4 community experts and 1 painting artist, a total of 5 people. The data collection period was

¹ นักศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย; Student, Interdisciplinary Studies Program, School of Humanities, University of the Thai Chamber of Commerce

² รองศาสตราจารย์ ดร., ประจำสาขาสหวิทยาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย; Assoc. Prof., Interdisciplinary Studies Program, School of Humanities, University of the Thai Chamber of Commerce

*Corresponding author email: usa_sut@utcc.ac.th

from February - April 2021. The results showed that Bang Tanai Subdistrict, Pakkret District, Nonthaburi Province is a Mon community that immigrated to live since the late Ayutthaya period and Wat Toei is considered as one of the temples that have created outstanding murals by Ajarn Thep Neramit, Thai painting and skilled craftsman of the Fine Arts Department. The painting in the ubosot is a traditional Thai painting with a blend of Thai and Mon cultures. The color of the painting is quite bright, colorful, and not pale. The painting depicts the story of the Lord Buddha, starting from the period when Thao Sakka Thewarat invited Thao Sandusit Thewarat to come down from heaven and be reborn to enlighten as Lord Buddha until entering nirvana, and also the Ten Jataka tales. The highlight that reflects being Mon in the uposatha hall is the Dhamma chanting, Namotassa to Dhammacakkappavattana Sutta which is written in Mon characters around the uposatha hall. This is an important identity of Mon art that commonly applies abstract beliefs about Buddhism to convey as artistic works.

Keywords: Knowledge, Mural Painting, Wat Toei, Nonthaburi Province

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารายละเอียดและประวัติความเป็นมาของจิตรกรรมฝาผนังวัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 2) เพื่อรวบรวมและเผยแพร่ความรู้ด้านจิตรกรรมฝาผนังวัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี อย่างเป็นระบบในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้รู้ในชุมชนจำนวน 4 คน และผู้สร้างงานจิตรกรรม จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 5 คน ระยะเวลาเก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน พ.ศ. 2564 ผลการวิจัยพบว่า ตำบลบางตะไนย์ อำเภอ

ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นชุมชนมอญที่อพยพมาอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย และวัดเตยถือเป็นวัดหนึ่งที่มีการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังที่มีความโดดเด่นโดยฝีมือของอาจารย์เทพเนรมิต จิตรกรรมไทย ช่วงชั้นครูจากกรมศิลปากรงานจิตรกรรมภายในอุโบสถเป็นแบบจิตรกรรมไทยประเพณี มีการผสมผสานระหว่างไทยกับมอญ สีของงานจิตรกรรมค่อนข้างสดใส จัดจ้าน ไม่ซีด ในภาพวาดแสดงเรื่องราวพุทธประวัติตั้งแต่ท้าวสักกะเทวราชกราบทูลเชิญท้าวสันดุสิตเทวราชจุติจากสวรรค์เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจนถึงปรีณิพพานและชาตกลีบชาติ จุดเด่นที่สะท้อนความเป็นมอญในอุโบสถ คือ มีการเขียนบทสวดนะโมตัสสะจนถึงธัมมจักกัปปวัตนสูตรเป็นอักขระมอญเวียนรอบอุโบสถพอดี และมีอัตลักษณ์ที่สำคัญทางด้านศิลปกรรมมอญคือการนำคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่เป็นนามธรรมมาถ่ายทอดเป็นงานศิลปกรรม

คำสำคัญ: ความรู้, จิตรกรรมฝาผนัง, วัดเตย, จังหวัดนนทบุรี

บทนำ

จิตรกรรมฝาผนัง (Mural painting) เป็นงานที่เขียนลงบนโครงสร้างของตัวอาคาร เช่น ฝาผนัง เพดาน เสา ช่อ คาน บานประตูหน้าต่างภายในวัดหรืออาคารเสนาสนะต่าง ๆ เนื้อหาหรือเรื่องราวที่นิยมเขียนส่วนมากจะเป็นพุทธประวัติ ไตรภูมิ เทพชุมนุม ชาตกรรมทางศาสนา ปรีชาธรรม นิทานพื้นบ้าน วิถีชีวิต พระราชพิธี และเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ในแต่ละยุคสมัย มีความประณีต สวยงาม แสดงออกถึงความรู้สึกรักชาติรักถิ่นและความน้อมนวลอ่อนโยน สร้างสรรค์กันมาอย่างยาวนานนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (ชัยศวนิชพัฒนานันท์, 2560) จิตรกรรมฝาผนังจึงเป็นศิลปะประเภทหนึ่งซึ่งแสดงลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์ของแต่ละชาติและเป็นรากฐานของวัฒนธรรม มีคุณค่าแห่งมรดกสังคมที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยเป็นจิตรกรรมแบบประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน สะท้อนถึงความเชื่อความศรัทธาของคนไทยที่มีต่อพระพุทธศาสนาและอุบายสั่งสอนผู้คนในเรื่องคุณธรรมและการทำความดีของคนในสมัยโบราณ จิตรกรรมในแต่ละภูมิภาคมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปมีการสอดแทรกนิทานพื้นบ้าน

เรื่องราวท้องถิ่น ข้าวของเครื่องใช้ การแต่งกาย และชีวิตความเป็นอยู่ลงไปบนภาพเขียน ทำให้เราศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นได้จากภาพเขียนเหล่านี้ (มนต์ผกา วงษา, 2543)

ตำบลบางตะไนย์ อำเภอบางเกร็ง จังหวัดนนทบุรี เป็นตำบลที่มีชาวมอญเข้ามาอยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่นตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย โดยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้โปรดเกล้าฯ ให้ชาวมอญอาศัยที่บ้านปากเกร็ดเมื่อปี พ.ศ. 2317 และในปี พ.ศ. 2365 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ชาวมอญอาศัยที่บ้านบางตะไนย์ บางพูด คลองบ้านแหลมใหญ่ จนกลายเป็นชุมชนมอญต่อเนื่องกันจนปัจจุบัน (องค์การบริหารส่วนตำบลบางตะไนย์, ม.ป.ป.) ชาวมอญนับเป็นชนชาติที่เคยเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดชาติหนึ่งในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ มีอารยธรรมและภาษาเป็นของตนเองมาแต่โบราณ ชาวมอญเป็นชนเผ่ามองโกลอยด์ มีถิ่นฐานเดิมอยู่ทางด้านตะวันตกของประเทศจีน มีภาษาพูดอยู่ในตระกูลภาษามอญ-เขมร (Mon-Khmer) ในอดีตชาวมอญเคยมีอาณาจักรอยู่บริเวณตอนล่างของประเทศเมียนมา (สิโรตม์ ภินันท์รัชต์ธร, 2557) การอพยพเข้าสู่ประเทศไทย ปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกใน พ.ศ. 2127 ชาวมอญในดินแดนพม่าเดินทางไปมาหาสู่ เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งหลักแหล่งในดินแดนไทยเป็นปกติตั้งแต่โบราณกาล แต่มีการอพยพครั้งใหญ่ ๆ หายยมาเป็นระลอก มี 9 คราว ด้วยกันสมัยอยุธยา 6 คราว สมัยธนบุรี 1 คราว และสมัยรัตนโกสินทร์ 2 คราว สาเหตุการอพยพมักเกี่ยวข้องกับการเมือง เช่น ลี้ภัยจากกองทัพพม่าเข้ามาในฐานะเชลยสงคราม ชาวมอญที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ได้รับการดูแลอย่างดีจากพระมหากษัตริย์ไทย โดยจัดหาหลักแหล่งที่เหมาะสมให้เป็นที่อยู่ ส่วนมากจะอยู่ริมน้ำโดยเฉพาะบริเวณสองฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยาตอนเหนือของกรุงเทพมหานครขึ้นไปบริเวณที่มีชาวมอญตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ ได้แก่ ปากเกร็ด นนทบุรี สามโคก ปทุมธานี และนครเขื่อนขันธ์หรือปากลัด พระประแดง รongลงมา ได้แก่ ตามลำน้ำแม่กลอง ในอำเภอบ้านโป่ง อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี (วารดา พุ่มผกา, 2560)

ชาวมอญเป็นผู้ที่เคร่งครัดในพระพุทธศาสนา จึงได้สร้างวัดอารามไว้ในชุมชนของตนเอง และมักวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังเพื่อตกแต่งอาคาร เสนาสนะต่าง ๆ เพื่อใช้

สอนพุทธศาสนา หรือบอกเล่าเรื่องราวของผู้คนในสมัยนั้น อัตลักษณ์ที่สำคัญทางด้านศิลปกรรมอยู่คือการนำคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่เป็นนามธรรมมาถ่ายทอดเป็นงานศิลปกรรม งานจิตรกรรมฝาผนังในวัดของชุมชนมอญแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ลักษณะภาพจิตรกรรมแบบไทยประเพณี และจิตรกรรมรูปแบบช่างพื้นบ้าน (วารดา พุ่มผกา, 2560)

วัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ถือเป็นวัดมอญวัดหนึ่งที่มีการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังทั้งดงามภายในตำบลบางตะไนย์โดยฝีมือของอาจารย์เทพเนรมิต จิตรกรรมไทย ช่างชั้นครูจากกรมศิลปากร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เนื่องจากวัดเตยเป็นวัดมอญและอาจารย์เทพเนรมิตผู้เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังก็เป็นคนไทยเชื้อสายมอญ ทำให้มีอัตลักษณ์มอญหลายอย่างปรากฏภายในอุโบสถ ที่เห็นได้ชัดที่สุดคือบทสวดมนต์ซึ่งถูกเขียนด้วยอักษรมอญบริเวณลายขอบเหนือหน้าต่าง นับตั้งแต่ชนะโมตัสสะถึงธรรมจักรกับปวัตินสูตรเวียนรอบอุโบสถพอดี

ปัจจุบันแม้คนไทยจะมีความผูกพันกับวัด แต่งานจิตรกรรมต่าง ๆ กลับไม่ได้ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ผู้คนส่วนมากมักไม่ทราบเกี่ยวกับรายละเอียด ประวัติความเป็นมา หรือเล็งเห็นความสำคัญของสิ่งเหล่านั้นนัก ได้แต่ชื่นชมความสวยงามเพียงอย่างเดียว นับวันอาจทำให้งานจิตรกรรมเหล่านี้เลือนหายไปจากการรับรู้ถึงความสำคัญของคนในสังคมไทยปัจจุบัน (แผน เอกจิตร, 2562) เช่นเดียวกับวัดเตยซึ่งชาวบ้านภายในชุมชนเองหรือนักท่องเที่ยวจากภายนอกไม่ค่อยทราบเกี่ยวกับเรื่องราว เนื้อหา รูปแบบทางทัศนศิลป์ของจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดซึ่งใช้เวลาสร้างสรรค์อย่างยาวนาน อีกทั้งยังมีคุณค่าทางศิลปะ สามารถนำไปสู่การเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ การรักและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมของชาติ เป็นมรดกให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาสืบต่อไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นที่ต้องศึกษาวิจัยเพื่อรวบรวมความรู้ด้านจิตรกรรมฝาผนังวัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เผยแพร่ในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อประชาสัมพันธ์วัดและให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไป รวมถึงช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนและท้องถิ่นเกิดความสนใจมองเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทยมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารายละเอียดและประวัติความเป็นมาของจิตรกรรมฝาผนังวัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
2. เพื่อรวบรวมและเผยแพร่ความรู้ด้านจิตรกรรมฝาผนังวัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี อย่างเป็นระบบในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนัง

จิตรกรรมฝาผนัง เป็นงานที่เขียนลงบนโครงสร้างของตัวอาคาร เช่น ฝาผนัง เพดาน เสา ช่อ คาน บานประตูหน้าต่างภายในวัดหรืออาคารเสนาสนะต่าง ๆ เรื่องราวที่นิยมเขียนจะเป็นพุทธประวัติ ไตรภูมิ เทพชุมนุม ชาดก วรรณกรรมทางศาสนา ปรีชาธรรม นิทานพื้นบ้าน วิถีชีวิต พระราชพิธี และเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ในแต่ละยุคสมัย (ชัยศ วิจิตรวัฒนาวิทย์, 2560) จิตรกรรมฝาผนังจึงเป็นศิลปะประเภทหนึ่งที่แสดงลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์ของแต่ละชาติและเป็นรากฐานของวัฒนธรรม มีคุณค่าแห่งมรดกสังคมที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ (มนต์ผกา วงษา, 2543)

วราดา พุ่มผกา (2560) กล่าวว่า ชาวมอญอพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาและเข้ามามากในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้สร้างชุมชนอยู่อาศัยตามที่ต่าง ๆ ชาวมอญเป็นผู้ที่เคร่งครัดในพระพุทธศาสนาจึงได้สร้างวัดวาอารามไว้ในชุมชน และมักวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังเพื่อตกแต่งอาคาร เสนาสนะต่าง ๆ เพื่อสอนพุทธศาสนาหรือบอกเล่าเรื่องราวของผู้คน อัตลักษณ์สำคัญด้านศิลปกรรมมอญคือการนำคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่เป็นนามธรรมมาถ่ายทอดเป็นงานศิลปกรรม ลักษณะของจิตรกรรมแบ่งเป็นรูปแบบจิตรกรรมไทยประเพณี คือ การวาดภาพที่เป็นระเบียบแบบแผน สะท้อนเอกลักษณ์ของช่าง จนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนเป็นที่ยอมรับและสืบทอดจนกลายเป็นประเพณี และรูปแบบช่างพื้นบ้านที่มีลักษณะเรียบง่าย สะท้อนภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ไม่ได้ยึดหลักการเขียนภาพตามระเบียบแบบแผนตามคติของช่างหลวง

แต่องค์ประกอบหลักยังคงเน้นเกี่ยวกับพุทธประวัติ และนิยมสอดแทรกภาพวิถีชีวิตของ
ผู้คนในชุมชนนั้น

การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังตามวัดในชุมชนมอญหลายภูมิภาคของ วารดา
พุ่มผกา (2560: 59) พบว่า จิตรกรรมฝาผนังตามวัดในชุมชนมอญเป็นการสะท้อนคติ
ความเชื่อของชาวมอญที่มีต่อพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีมอญส่วนใหญ่
จึงมีความเชื่อมโยงกับพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า โดยผลงานเขียนส่วนใหญ่เป็นงาน
ของช่างหลวง นอกจากนั้นยังเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวมอญ ซึ่งสะท้อนถึง
ความสัมพันธ์ที่ตระหว่างคนไทยและมอญที่มีมาแต่อดีต

แนวคิดเกี่ยวกับมอญ

มอญเป็นชนชาติที่เคยเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดชาติหนึ่งในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์
มีอารยธรรมและภาษาเป็นของตนเองมาแต่โบราณ ชาวมอญเป็นชนเผ่ามองโกลอยด์
มีถิ่นฐานเดิมอยู่ทางด้านตะวันตกของประเทศจีน มีภาษาพูดอยู่ในตระกูลภาษามอญ-
เขมร (Mon-Khmer) ในอดีตชาวมอญเคยมีอาณาจักรอยู่บริเวณตอนล่างของประเทศ
เมียนมา (สิโรตม์ ภินันท์รัชชัตร์, 2557)

การอพยพของชาวมอญเข้าสู่ประเทศไทย ปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกใน
พ.ศ. 2127 เดิมชาวมอญในดินแดนพม่าเดินทางไปมาหาสู่ เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งหลัก
แหล่งในดินแดนไทยเป็นปกติตั้งแต่โบราณกาล แต่มีการอพยพครั้งใหญ่ ๆ ทอยอยมาเป็น
ระลอก จากภาวะสงคราม 9 คราวด้วยกัน สมัยอยุธยา 6 คราว สมัยธนบุรี 1 คราว และ
สมัยรัตนโกสินทร์ 2 คราว ชาวมอญที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ได้รับการดูแลอย่างดี
จากพระมหากษัตริย์ไทย โดยจัดหาหลักแหล่งที่เหมาะสมให้เป็นที่อยู่ ส่วนมากจะอยู่
ริมน้ำโดยเฉพาะบริเวณสองฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยาตอนเหนือของกรุงเทพมหานครขึ้นไป
บริเวณที่มีชาวมอญตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ ได้แก่ ปากเกร็ด นนทบุรี สามโคก
ปทุมธานี และนครเขื่อนขันธ์หรือปากลัด พระประแดง รongลงมา ได้แก่ ตามลำน้ำแม่
กลอง ในอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี (วารดา พุ่มผกา, 2560)

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อสิ่งพิมพ์

นันทา วิทูรศักดิ์ (2542: 197) ได้อธิบายความหมายของสิ่งพิมพ์ คือ วัสดุตีพิมพ์ ได้แก่ สิ่งพิมพ์ที่รวบรวมเป็นเล่มจากการตีพิมพ์จากเครื่องพิมพ์ เป็นวัสดุเพื่อการอ่าน การศึกษาค้นคว้า การวิจัย เป็นต้น ขณะที่ คณิง เพชรสมัย (2541: 3) เห็นว่าจุดประสงค์ของการออกแบบสิ่งพิมพ์ ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ เพื่อช่วยในการสื่อความเพื่อดึงดูดความสนใจ เพื่ออำนวยความสะดวกในการอ่าน และเพื่อสร้างบรรยากาศขั้นตอนการออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์ เริ่มจากขั้นการคิดสร้างสรรค์ เป็นการคิดเพื่อค้นหาแนวทางใหม่ ๆ เป็นการคิดอย่างมีระบบ ขั้นนี้กรู้ เป็นการพัฒนาแนวคิดเดิมให้ชัดเจนขึ้นและขั้นการออกแบบ

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยสนใจศึกษาความรู้จากจิตรกรรมฝาผนังในวัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นวัดของชาวมอญเพื่อเผยแพร่ในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อประชาสัมพันธ์วัดและให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไป เพื่อให้คนในชุมชนท้องถิ่นสนใจและเห็นคุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษารายละเอียดของงานจิตรกรรมภายในอุโบสถวัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน พ.ศ. 2564 มีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้รู้ในชุมชน จำนวน 4 คน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดเตย พระลูกวัด นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางตะไนย์ เจ้าหน้าที่ภายในองค์การบริหารส่วนตำบลบางตะไนย์ และผู้สร้างงานจิตรกรรม จำนวน 1 คน คือ อาจารย์เทพเนรมิตจิตรกรรมไทย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ ใช้สัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชนและผู้สร้างงานจิตรกรรม และแบบบันทึกข้อมูล ได้แก่ ชื่อผลงานจิตรกรรม ตำแหน่งที่พบผลงาน และรายละเอียดของผลงาน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยลงพื้นที่สังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างตามแนวคำถามในการสัมภาษณ์ และบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับผลงานจิตรกรรม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์หลังจากพื้นที่ มาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) โดยสรุปจากข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม

ผลการวิจัย

1. รายละเอียดของตำบลบางตะไนย์และวัดเตย

เดิมตำบลบางตะไนย์เป็นบ้านเรือนคนไทยกลุ่มน้อยที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่สมัยอยุธยา ต่อมาชาวมอญหรือชาวรามัญได้อพยพมาในสมัยกรุงธนบุรี และตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตอำเภอปากเกร็ดและอำเภอสองโคก จังหวัดปทุมธานี มีประชากรตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ เดือนตุลาคม 2559 รวมทั้งสิ้น 4,821 คน 2,070 ครัวเรือน ไม่รวมประชากรแฝง มีผู้นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 98 ผู้นับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 2 มีวัดจำนวน 4 แห่ง ศาลเจ้า 5 แห่ง

วัดเตย ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นวัดมอญที่มีความสำคัญมากและเป็นสถานที่สำหรับจัดงานประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ ในตำบลบางตะไนย์ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2317 ภายหลังจากการสร้างวัดเสร็จสมบูรณ์ มีการนิมนต์พระจากมอญมาเป็นเจ้าอาวาส เนื่องจากชาวมอญถือเป็นชนชาติเก่าแก่ที่สุดชนชาติหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สั่งสมอารยธรรมด้านศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี อักษรศาสตร์ สถาปัตยกรรม กฎหมาย ดนตรี และนาฏศิลป์ เป็นมรดกตกทอดมายังภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

วัดเตย มีอุโบสถ 2 หลัง หลังเดิมไม่ได้ใช้งานแล้ว คงใช้งานแต่อุโบสถปัจจุบัน ภายในอุโบสถมีพระประธานประจำอุโบสถปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง 60 นิ้ว สูง 96 นิ้ว นอกจากนี้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2520 โดยเจ้าอาวาสวัดคนปัจจุบัน คือ พระครูนนทธรรมาภรณ์

2. ประวัติอาจารย์เทพเนรมิต จิตรกรรมไทย

ผู้สร้างจิตรกรรมภายในวัดเตยเป็นหลัก คือ อาจารย์เทพเนรมิต จิตรกรรมไทย โดยอาจารย์เทพเนรมิตหรือช่างเทพ คือ ช่างชั้นครูจากกรมศิลปากร เป็นคนไทยเชื้อสายมอญ จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาจากคณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร บวชเรียนอีก 3 พรรษาที่สำนักวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จนได้นักธรรมชั้นเอก ระยะเวลาการสร้างผลงานที่วัดเตยเป็นเวลา 5 ปี วัดอุประสงค์ในการสร้างงานของอาจารย์เทพเนรมิต คือ มีความต้องการให้คนรุ่นหลังมองเห็นคุณค่าของศิลปะที่บรรพบุรุษสร้างเอาไว้และส่งต่อจินตนาการไปยังรุ่นสู่รุ่น

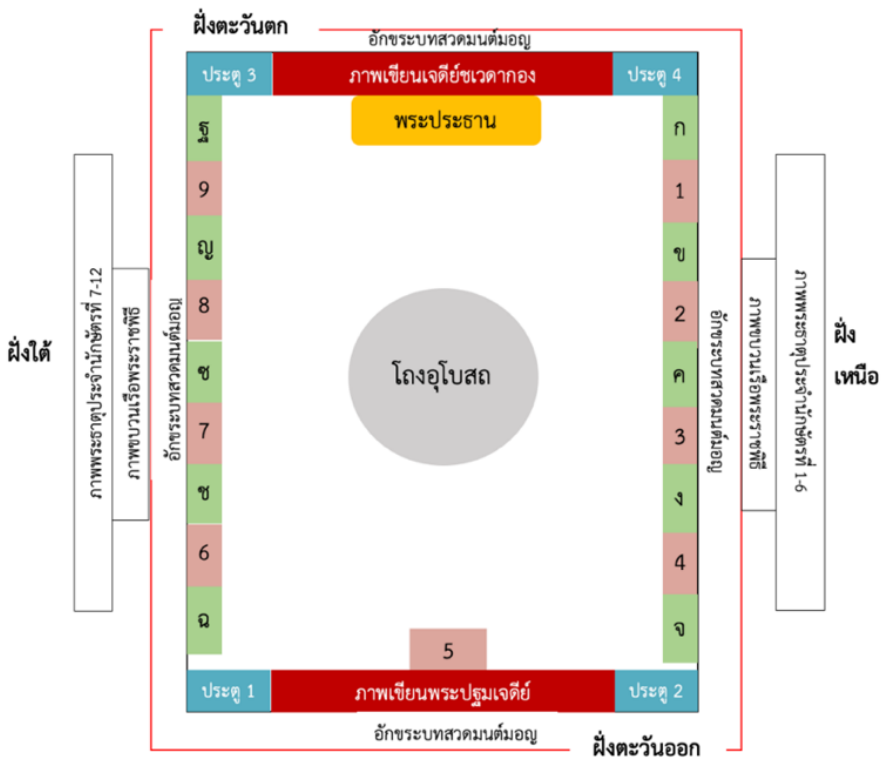
การตั้งปณิธานว่าจะอุทิศตนทำงานด้านนี้อย่างจริงจังทำให้ท่านมีผลงานปรากฏอยู่ในพระอุโบสถ วิหารและมณฑปวัดต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ทั้งในท้องถิ่นบ้านเกิดคือจังหวัดราชบุรีและอีกหลายจังหวัด เช่น ปัตตานี ลพบุรี กาญจนบุรี นนทบุรี กรุงเทพมหานคร ซึ่งอาจารย์เทพเนรมิตได้ออกแบบงานจิตรกรรมทั้งหมดโดยไม่คิดค่าแรง

3. แนวคิดของจิตรกรรมฝาผนังวัดเตย

จุดเริ่มต้นในการสร้างจิตรกรรมฝาผนังวัดเตย พระครูนนทธรรมาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดเตย ใช้เวลา 12 ปีในการหาช่างฝีมือ เป็นช่างชุดแรกและชุดเดียวที่ไม่มี การเปลี่ยนแปลงอีก ซึ่งท่านเจ้าอาวาสเป็นผู้มอบโจทย์และแนวคิดต่าง ๆ ให้กับช่าง โจทย์ ที่ให้เหมือนกับวัดอื่น คือ มีการสร้างสรรค์ภาพพุทธประวัติ ทศชาติชาดก ฯลฯ แต่กำหนดให้ จัดรูปแบบให้เรียบง่าย ดูดีขึ้นหรือแปลกกว่าวัดอื่น เรื่องที่ท่านต้องการแบบสดใสมิ ชีวิตชีวา เพราะมองว่ามนุษย์เรามีชีวิตแล้วต้องมีวิญญาณ มีความรู้สึก จึงให้ช่างใช้สีแบบ จัดจ้าน เนื่องจากอนาคตสีจะเลือนหรือซีดลงตามธรรมชาติ นอกจากนี้มีการใช้กระจกกัน ไม่ให้โดนลม น้ำ ควัน ฯลฯ เพราะอาจมีผลกระทบกับสี โดยทางวัดเป็นผู้ดูแลงบประมาณ

และท่านเจ้าอาวาสประสานงานกับอาจารย์เทพเนรมิตติดตามความคืบหน้าของงานจนกระทั่งงานเสร็จสมบูรณ์

สำหรับแง่มุมพิเศษในการทำงานศิลปะภายในวัดที่อาจารย์เทพเนรมิตปฏิบัติมาตลอด คือ การใช้น้ำมันตมผสมสีก่อนจะบรรจุใช้สีวาดลงบนผนัง เพื่ออนุรักษ์วิชาช่างรูปแบบโบราณให้เกิดความงดงามสืบทอดไป วิธีการดูภาพพุทธประวัติและทศชาติชาดกของวัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี คือ ดูจากเหตุการณ์ในแต่ละภาพจะเรียงลำดับจากบนลงล่าง

ภาพที่ 1 แผนผังงานจิตรกรรมภายในอุโบสถ ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

คำอธิบายภาพ: ก-ฐ คือ ภาพเขียนทศชาติชาดกบนบานหน้าต่าง และ 1-9 คือ ภาพเขียนพุทธประวัติ

ก: เตมียชาดก	ฉ: ภูริทัตชาดก
ข: ชนกชาดก	ช: จันทชาดก
ค: สุวรรณสามชาดก	ซ: นารทชาดก
ง: เนมิราชชาดก	ญ: วิรุทธชาดก
จ: มโหสถชาดก	ฐ: มหาเวสสันดรชาดก

- 1: ภาพ พูลเชิณฺ์สันดุสิตเทวราชโพธิสัตว์จุติ, พระราชพิธีอภิเษกสมรส
ระหว่างพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา
- 2: ภาพ ทรงพระสุบินนิมิต, ทรงพระประสูติกาล
- 3: ภาพ เทวทูตทั้ง 4, เสด็จออกผนวช
- 4: ภาพ ทรงออกมหาภิเนษกรรมณ, ทรงตัดโมลีถีเฬศบรรพชา
- 5: ภาพ นางสุชาดาถวายข้าวมรุปายาส
- 6: ภาพ ผจญมาร
- 7: ภาพ โปรดพุทธบิดาและนางพิมพา
- 8: ภาพ เสด็จจากดาวดึงส์, ยมกปาฏิหาริย์, ตันมะม่วงในพุทธประวัติ
- 9: ภาพ ปรีณิพพาน

จุดที่เหนือขึ้นไปจากภาพและบานหน้าต่าง จะพบกับอักขระมอญตัวทองบทสวดบนลายขอบหน้าต่างเหนือหน้าต่าง ตั้งต้นที่นะโมตัสสะ ไปจนจบบทสวดธรรมจักรกับปวัตินสูตร เวียนรอบโบสถ์พอดี ซึ่งช่างเทพเนรมิตเคยกล่าวว่าเป็นเพียงหนึ่งเดียวในประเทศไทย เป็นส่วนที่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญได้มากที่สุด

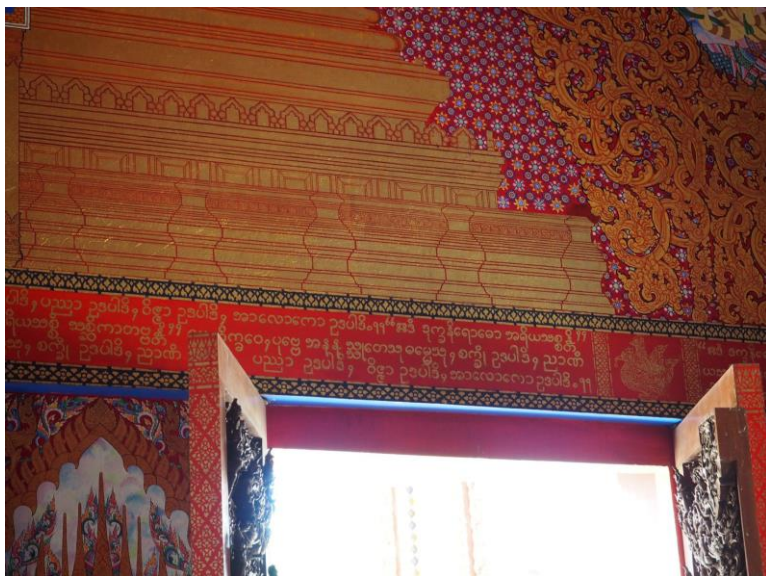

ตัวอย่างภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ

ภาพที่ 2 ซ้าย: ทรงพระสุบินนิมิต, ทรงพระประสูติกาล/ขวา: นางสุชาดากวายนรำร่ายยาสม
(พุทธประวัติ)

ภาพที่ 3 ซ้าย: เนมิราชขาดก (ขาดกชาติที่ 4) / ขวา: มโหสถขาดก (ขาดกชาติที่ 5)

ภาพที่ 4 อักขระบทสวดมอญเหนือบานหน้าต่าง

ภาพที่ 5 ขบวนเรือพระราชพิธี

ภาพที่ 6 พระธาตุประจำ 12 นักษัตร

4. การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์

การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยจัดทำในรูปแบบของคู่มือความรู้และแผ่นพับ ผู้ชมสามารถเข้าถึงได้จากการสแกน QR Code ซึ่งเหมาะกับยุคดิจิทัลในปัจจุบันที่สามารถศึกษาข้อมูลผ่านระบบออนไลน์บนสมาร์ตโฟนหรือแท็บเล็ต เข้าถึงง่ายและสะดวก คู่มือมีขนาด A5 โดยใช้โปรแกรม Adobe Photoshop และ Microsoft Word ในรูปแบบไฟล์ PDF และการจัดทำแผ่นพับ แบ่งเป็น 7 ส่วน โดยใช้โปรแกรม Microsoft PowerPoint

ภาพที่ 7 QR Code สำหรับคู่มือ (ซ้าย) และ QR Code สำหรับแผ่นพับ (ขวา)

อภิปรายผล

จากการศึกษาตำบลบางตะไนย์แต่เดิมจะเห็นได้ว่าเป็นบ้านเรือนคนไทยกลุ่มน้อยที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่สมัยอยุธยา ต่อมาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงโปรดเกล้าฯ ให้ชาวมอญที่อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตอำเภอปากเกร็ดและอำเภอสสามโคก ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสภาพของหมู่บ้านเจริญขึ้นตามลำดับ มีกลุ่มชนหลายชาติเข้ามาตั้งถิ่นอาศัยภายในตำบล จนมีการผสมผสานหลากหลายระหว่างชนชาติไทย มอญ จีน และชาติอื่น ๆ สำหรับประชาชนที่สืบเชื้อสายมอญซึ่งยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวมอญเดิมก็ยังมีอยู่ แม้จะลดน้อยลง

วัดเตย ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นวัดมอญที่มีความสำคัญมากและเป็นสถานที่สำหรับจัดงานประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ ในตำบลบางตะไนย์ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2317 มีอุโบสถทั้งสิ้น 2 หลัง ภายในประดิษฐานพระประธานเป็นพระอุโบสถปางมารวิชัย จากการสัมภาษณ์ท่านเจ้าอาวาส พบว่า บทบาทของคนในชุมชนกับวัดยังมีการพึ่งพาอาศัยกัน ชาวบ้านเหมือนเป็นรั้ววัด ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาตลอด

ด้านงานจิตรกรรม พระครูนนทธรรมาภรณ์เจ้าอาวาสวัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ใช้เวลา 12 ปีในการหาช่างฝีมือ คือ อาจารย์เทพเนรมิต จิตรกรรมไทย ซึ่งท่านเจ้าอาวาสเป็นผู้มอบโจทย์และแนวคิดต่าง ๆ ให้กับช่าง สีที่ใช้จะออกแนวสดใสดำ มีชีวิตชีวา มีการใช้กระจกกันไม่ให้โดนลม น้ำ ควัน ฯลฯ เพราะอาจมีผลกระทบกับสี แม่พิมพ์พิเศษสำหรับการทำงานศิลปะภายในวัดที่อาจารย์เทพเนรมิตปฏิบัติมาตลอด คือ การใช้น้ำมันตัมสมสีก่อนจะบรรจุใช้สีนั้นวาดลงบนผนัง เพื่อยกย่องวิชาช่างครูแบบโบราณ วิธีการดูภาพพุทธประวัติและทศชาติชาดกโดยหลักของวัดเตย คือ ดูจากด้านบนลงด้านล่าง

งานจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถหลังใหม่วัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี จะเรียงแบบเวียนตามเข็มนาฬิกานับจากทางซ้ายของพระประธาน

(ทิศเหนือ > ทิศตะวันออก > ทิศใต้ > ทิศตะวันตก) ประกอบด้วย พุทธประวัติ 9 ภาพ ทศชาติชาดกหลังบานหน้าต่าง 10 บาน และอื่น ๆ ได้แก่ บานประตูลายพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ บานประตูลายพญานาคราช บานประตูลายท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ทิศ พระเจดีย์เกศาธาตุชเวดากอง ตปัสสะและภัลลิกะขณะถวายข้าวสัตตูก่อนสัตตูปง วิมานชั้นพรหม พระปฐมเจดีย์ อัครมอญ ขบวนเรือพระราชพิธี และพระธาตุประจำปีเกิด 12 นักขัต

อาจกล่าวได้ว่า งานจิตรกรรมภายในอุโบสถวัดเตยเป็นแบบจิตรกรรมไทยประเพณี เป็นระเบียบแบบแผนสะท้อนเอกลักษณ์ของช่าง ผสมผสานระหว่างไทยกับมอญเนื่องจากวัดนี้เป็นวัดมอญและอาจารย์เทพเนรมิตผู้สร้างสรรค์ผลงานก็มีเชื้อสายมอญ ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ อัครมอญเหนือขอบหน้าต่างที่เป็นบทสวดมนต์ เริ่มตั้งแต่ นะโมตัสสะเวียนรอบอุโบสถไปจบที่ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร และพระเจดีย์เกศาธาตุชเวดากองซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของ(ประเทศ)พม่า แต่ส่วนใหญ่จะเน้นภาพพระเจดีย์ของไทยเป็นหลัก สีของงานจิตรกรรมค่อนข้างสดใส จัดจ้าน ไม่ซีด เนื่องจากความต้องการของช่างเจ้าอาวาสที่ต้องการให้สีคงความสดไว้นานที่สุดก่อนจะเลือนหายไปตามกาลเวลา

องค์ประกอบของงานจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถตรงตามอัตลักษณ์ทางด้านศิลปกรรมมอญ คือ มีการนำคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่เป็นนามธรรมมาถ่ายทอดเป็นงานศิลปกรรมแบบรูปธรรม ผลงานด้านจิตรกรรมที่ปรากฏอยู่ตามวัดมอญในชุมชนมอญส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบจิตรกรรมไทยประเพณีแบบช่างหลวง ซึ่งภาพวาดจะมีแบบแผนการจัดองค์ประกอบวางภาพ การใช้สี เน้นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติและชาดกตามที่ วารดา พุ่มผกา (2560) และบุญกร วชิระเอียรชัย (2552) ได้กล่าวไว้ เนื่องจากประกอบไปด้วย พุทธประวัติตั้งแต่ท้าวสักกะเทวราชกราบทูลเชิญท้าวสันดุสิตเทวราชลงมาจุติยังโลกมนุษย์เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจนถึงปรินิพพาน และชาดกสิบชาติตั้งแต่เตมียชาดกถึงเวสสันดรชาดกอย่างครบถ้วน นอกจากนี้การจัดวางตำแหน่งมีการจัดให้จุดที่อยู่ในระยะสายตาที่มองเห็นได้ชัดเจนที่สุดเป็นส่วนที่เขียนเรื่องชาดกหรือพุทธประวัติ โดยจุดเด่นของภาพหรือตอนสำคัญที่เป็นเสมือนหัวใจของเรื่อง มักจะเด่นชัดและอยู่ในสายตาพอดี สอดคล้องกับรูปแบบงานจิตรกรรมฝาผนังในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่ ปริญญา ภิภุ (2545) ได้นำเสนอไว้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. องค์การบริหารส่วนตำบลบางตะไนย์ ควรดำเนินการจัดการและเผยแพร่ความรู้หรือข้อมูลต่าง ๆ ด้านวัฒนธรรมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและเป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากบางตะไนย์เป็นตำบลที่มีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรม อีกทั้งคนในพื้นที่และนายธนิต สุขทอง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมในตำบลเป็นอย่างดี หากมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล จัดการอย่างเป็นระบบ และเผยแพร่ในรูปแบบที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่ายก็น่าจะเป็นประโยชน์แก่ชุมชนในพื้นที่และภายนอกมากขึ้น

2. ภาครัฐควรมีส่วนร่วมในการสนับสนุน อนุรักษ์ และให้ความสำคัญกับศิลปวัฒนธรรมไทยทั้งวัดเตย ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และวัดอื่น ๆ โดยเฉพาะวัดที่ไม่เป็นที่รู้จัก เนื่องจากเป็นสิ่งมีคุณค่าที่กำลังจะสูญหาย ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่มีโอกาสศึกษาหรือดำรงไว้ต่อไป

3. สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องจิตรกรรมฝาผนังหรือเผยแพร่ความรู้ด้านจิตรกรรมฝาผนังของวัดอื่นในรูปแบบสิ่งพิมพ์ที่ทันสมัย สามารถเข้าถึงได้ ปลุกจิตสำนึกให้คนรุ่นใหม่ได้มีความซาบซึ้ง เข้าใจถึงคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมที่คนรุ่นเก่าได้สร้างสรรค์ไว้ด้วยความประณีต และหวงแหนทรัพยากรอันทรงคุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

คณิง เพชรสมัย. (2541). การออกแบบหนังสือพิมพ์และนิตยสาร. เชียงใหม่: ครองช่างการพิมพ์.

ชัยยศ วณิชพัฒนานาวัด. (2560). นวัตกรรม แนวความคิด และวิธีการการจำลองภาพเสมือนจริงที่มีมุมมองภาพที่สมบูรณ์ของจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี. สืบค้น 14 เมษายน 2564, จาก <http://dspace.lib.buu.ac.th/xmlui/handle/1234567890/3532>

- นันทา วิฑูฒิตักดิ์. (2542). **หนังสือและการพิมพ์**. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- บุญยกร วชิระเอียรชัย. (2552). จิตรกรรมฝาผนังตอนถวายพระเพลิงพุทธสรีระ. ใน เกรียงไกร เกิดศิริ (บรรณาธิการ), **งานพระเมรุ ศิลปะสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่อง** (หน้า 308-312). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปริญญ์ ภิภู. (2545). **วัดศรีเทพวรวิหาร**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุรวัฒน์.
- แผน เอกจิตร. (2562). การพัฒนาคู่มือการชมงานจิตรกรรมฝาผนังของวัดในจังหวัดสุพรรณบุรีเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงศิลปะในงานจิตรกรรมไทย. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, 8(1), 178-192.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. (2554). สืบค้น 14 เมษายน 2564, จาก <http://www.dictionary.orst.go.th>
- มนต์ผกา วงษา. (2543). **การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังต่างยุคสมัย**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- วารดา พุ่มผกา. (2560). **ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรมของชุมชนไทยเชื้อสายมอญเพื่อออกแบบสื่อการเรียนรู้**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎิบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สิโรตม์ ภินันท์รัชต์ธร. (2557). **ศิลปกรรมของชาวมอญสมัยรัตนโกสินทร์ในภาคกลางของประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎิบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- องค์การบริหารส่วนตำบลบางตะไนย์. (ม.ป.ป.). **ฐานข้อมูลทางศาสนาและความเชื่อทางวัฒนธรรมมอญ**. นนทบุรี: ผู้แต่ง.

กลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการ ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา

Strategy for Developing a Qualitative Pharmacy Business of Entrepreneurs in Phranakhon Si Ayutthaya

สุพจน์ ฌโนมมาราภรณ์^{1*} | Suphot Thanormwaraporn
ภัทรนันท์ สุรชาตรี² | Phattaranan Surachatri

Abstract

This research aimed to study personal factors of customers, marketing mix factors, and strategy for developing a qualitative pharmacy business of entrepreneurs in Phranakhon Si Ayutthaya, to compare the strategy for developing a qualitative pharmacy business of entrepreneurs in Phranakhon Si Ayutthaya classified by their personal factors of customers,

¹ นักศึกษาปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา; Master student, Program in Business Administration, Faculty of Management Science, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา; Asst. Prof., Program in Business Administration, Faculty of Management Science, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

*Corresponding author email: supochfc@gmail.com

and to study the relation between marketing mix factors and the strategy for developing a qualitative pharmacy business of entrepreneurs in Phranakhon Si Ayutthaya. The data were collected using questionnaires so as to ask 400 customers of qualitative pharmacy shops in the district of Phranakhon Si Ayutthaya. The data were analyzed by using percentage, average, standard deviation, t-test, f-test, and LSD by setting the significant level at .05. The findings revealed that the majority of sampling was female with ages between 36-45, a status of being single, a bachelor degree, employees of private companies, and incomes between 15,001 - 20,000 baht. The marketing mix factors that affected on the developing a qualitative pharmacy business of entrepreneurs in Phranakhon Si Ayutthaya were considered from the factors of production, the factors of personnel, and the factors of price were in high level. The strategy of developing a qualitative pharmacy business of entrepreneurs in Phranakhon Si Ayutthaya shown at a high level as descending orders are the strategy of cost, focus, and difference. Secondly, the comparison of developing strategy on a qualitative pharmacy business of entrepreneurs in Phranakhon Si Ayutthaya shown that some factors of users, for example, different ages, different education levels, different occupations, and different incomes were influential. Thirdly, the relation between marketing mix factors and the strategy for developing a qualitative pharmacy business of entrepreneurs had the same level of significance which the first three-highest correlation coefficient revealed as personnel, price, and process.

Keywords: Marketing Strategy, Pharmacy Business, Entrepreneurs

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการ ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด และกลยุทธ์การพัฒนารูจากร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา 2) เพื่อเปรียบเทียบกลยุทธ์การพัฒนารูจากร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการ และ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดกับกลยุทธ์การพัฒนารูจากร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างผู้ให้บริการร้านยาคุณภาพในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน 400 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยคำนวณค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบความแตกต่างโดยใช้สถิติการทดสอบที การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว และการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยส่วนบุคคล ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 36-45 ปี สถานภาพโสด ระดับการศึกษาปริญญาตรี อาชีพพนักงานเอกชน และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,001-20,000 บาท ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการพัฒนารูจากร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา ส่วนใหญ่พิจารณาปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ ด้านบุคลากร และด้านราคาโดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก และกลยุทธ์การพัฒนารูจากร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยาในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ กลยุทธ์ด้านราคา ด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมาย และด้านความแตกต่าง 2) ผลการเปรียบเทียบกลยุทธ์การพัฒนารูจากร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการ พบว่า ผู้ใช้บริการที่มีปัจจัยส่วนบุคคลบางปัจจัย เช่น อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีผลต่อกลยุทธ์การพัฒนารูจากร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยาแตกต่างกัน และ 3) ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดกับกลยุทธ์การพัฒนารูจากร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขต

อำเภอพระนครศรีอยุธยาในภาพรวมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีค่าความสัมพันธ์สูงสุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านราคา และด้านกระบวนการ

คำสำคัญ: กลยุทธ์การตลาด, ธุรกิจร้านยา, ผู้ประกอบการ

บทนำ

ยารักษาโรคเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในการบรรเทาอาการเจ็บป่วยหรือให้หายขาดจากโรค ปัจจุบันพบว่ายารักษาโรคยังเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้บริโภคที่มีอาการเจ็บป่วยไม่รุนแรง ร้านยาจึงเป็นทางเลือกแรกของผู้บริโภคกรณีที่เจ็บป่วยทั่วไปและไม่รุนแรงเป็นส่วนใหญ่ ร้านยาเป็นหนึ่งธุรกิจในระบบบริการสุขภาพที่อยู่ใกล้ชิดประชาชน ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ด้านการกระจายยาเท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญเปรียบเสมือนเป็นที่พึ่งด้านสุขภาพของประชาชน และเป็นอีกหนึ่งทางเลือกของประชาชนในการเลือกใช้บริการ ดังจะเห็นได้จากประชาชนเมื่อมีอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยหรือรู้สึกไม่สบาย เช่น ไข้หวัด ปวดศีรษะ ท้องเสีย ท้องผูก เป็นต้น ประชาชนจะเลือกซื้อยา หรือหายามารับประทานเองจากร้านขายยาที่กระจายอยู่ทั่วไปในทุกภูมิภาคของประเทศไทย เนื่องจากเข้าถึงบริการได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว ใกล้บ้าน และไม่ต้องเสียเวลารอพบแพทย์นาน ทำให้ร้านยามีบทบาทสำคัญและเป็นที่พึ่งด้านสุขภาพของชุมชนในยามเจ็บป่วยเบื้องต้นได้ ดังนั้น ธุรกิจร้านยาตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2559 เป็นต้นมาจะขยายตัวและเติบโตอีกมาก จากความต้องการยาของตลาดในประเทศที่เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะพฤติกรรมการซื้อยามารับประทานเองมีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้จำนวนร้านขายยามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2560)

ร้านยาคือสถานที่ทำงานของเภสัชกรด้านเภสัชกรรม ในการแนะนำให้ผู้ซื้อและจำหน่ายโดยอ้างอิงใบสั่งแพทย์ หรือซักถามประวัติผู้ป่วยเพื่อจ่ายยาได้อย่างถูกต้อง เภสัชกรต้องอยู่ ณ ร้านยาตลอดเวลาที่เปิดร้าน ทั้งนี้ครอบคลุมถึงร้านยาในห้างด้วย ร้านยาแผนปัจจุบัน แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ร้านขายยาแผนปัจจุบันประเภท 1 (ขย.1) ต้องมีผู้ประกอบการวิชาชีพเภสัชกรรมเป็นผู้ปฏิบัติการ สามารถจำหน่ายยาประเภทยาอันตรายหรือ

ยาควบคุมพิเศษได้ ร้านขายยาแผนปัจจุบันประเภท 2 (ข.ย.2) ต้องมีผู้ประกอบการวิชาชีพเภสัชกรรม เวชกรรม ทันตกรรม ผดุงครรภ์ พยาบาล หรือบุคลากรที่ผ่านหลักสูตรอบรม 30 วันเป็นผู้ปฏิบัติการและสามารถจำหน่ายยาแผนปัจจุบันบรรจุเสร็จที่มีขายอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษ และร้านขายยาแผนปัจจุบันบรรจุเสร็จ สำหรับสัตว์ประเภท 3 (ข.ย.3) โดยมีผู้ประกอบการบำบัดโรคสัตว์เป็นผู้ปฏิบัติการและเป็นผู้จำหน่ายยาบรรจุเสร็จสำหรับสัตว์ (สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, 2562) เนื่องจากร้านขายยาแผนปัจจุบันมีจำนวนมากกว่าร้านขายยาประเภทอื่นทำให้มีคุณภาพของบริการที่ต่างกันและมีปัญหามากมาย เช่น ไม่มีเภสัชกรอยู่ประจำร้านตลอดเวลา โดยเฉพาะผู้ประกอบการร้านยาที่เป็นบุคคลทั่วไป ร้านยาไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อกำหนดและมาตรฐานด้านสถานที่ อุปกรณ์ และเครื่องมือควบคุมเก็บรักษาคุณภาพยา เช่น การจัดบริเวณให้คำปรึกษาด้านยา การจัดพื้นที่ตามประเภทยาอย่างชัดเจน แยกเก็บยาอันตราย ยาควบคุมพิเศษ ยาสำหรับสัตว์เป็นส่วนส่วนจากยาอื่น ๆ และการแสดงป้ายชื่อพร้อมรูปถ่ายเภสัชกร เป็นต้น (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2560) จากปัญหาดังกล่าวสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาจึงติดตามและเน้นย้ำให้ผู้ประกอบการทำความเข้าใจกับกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจร้านขายยา หลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมให้ชัดเจน เพื่อให้ธุรกิจเป็นไปอย่างถูกกฎหมายและมีคุณภาพมาตรฐานเกิดความปลอดภัยแก่ผู้ใช้บริการ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นจังหวัดขนาดใหญ่ในภาคกลางอยู่ใกล้กับเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานคร มีการขยายตัวของเศรษฐกิจที่ดี มีนิคมอุตสาหกรรมจำนวนมาก วิถีชีวิตของประชากรมีความเป็นสังคมเมือง ด้วยปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ที่ร่ายล้อมอยู่ทั่วไปส่งผลให้เสี่ยงต่อการเจ็บป่วยได้ง่าย ร้านยาจึงเป็นตัวเลือกแรกของประชาชนในการมาใช้บริการด้านสุขภาพ เมื่อมีอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นหรือรู้สึกไม่สบาย รวมถึงอาจซื้อยาสามัญประจำบ้านติดตัวไว้ประจำ ดังนั้น กระแสธุรกิจร้านยาจึงสามารถแผ่ขยายเข้ามาได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ผู้ประกอบการร้านยาจะต้องมีการปรับตัวและสร้างกลยุทธ์การตลาดเพื่อให้ธุรกิจสามารถแข่งขันได้ และประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้นโดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่เกิดการเจ็บป่วยอยู่บ่อย ๆ นอกจากการหาซื้อจากร้านยา

แล้ว ยังนิยมซื้อสินค้าประเภทอื่น เช่น ผ้าอ้อมสำเร็จรูป ไม่เท่า รถเข็นและนมผง ซึ่งเป็นสินค้าที่จำเป็นสำหรับเด็กและผู้สูงอายุอีกด้วย และจากการสำรวจร้านยาในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยาในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา พบว่า มีร้านขายยาเพิ่มขึ้นถึง 12 ร้าน ปัจจุบันจึงมีร้านขายยาทั้งสิ้น 33 ร้าน และมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นอีกจำนวนมาก

ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้ประกอบการธุรกิจร้านยารายหนึ่งในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จึงมีความสนใจที่จะศึกษากลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาร้านยาให้เป็นร้านยาที่มีมาตรฐาน สร้างจุดขายให้กับร้านและสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันเชิงธุรกิจของผู้ประกอบการร้านยาต่อไป

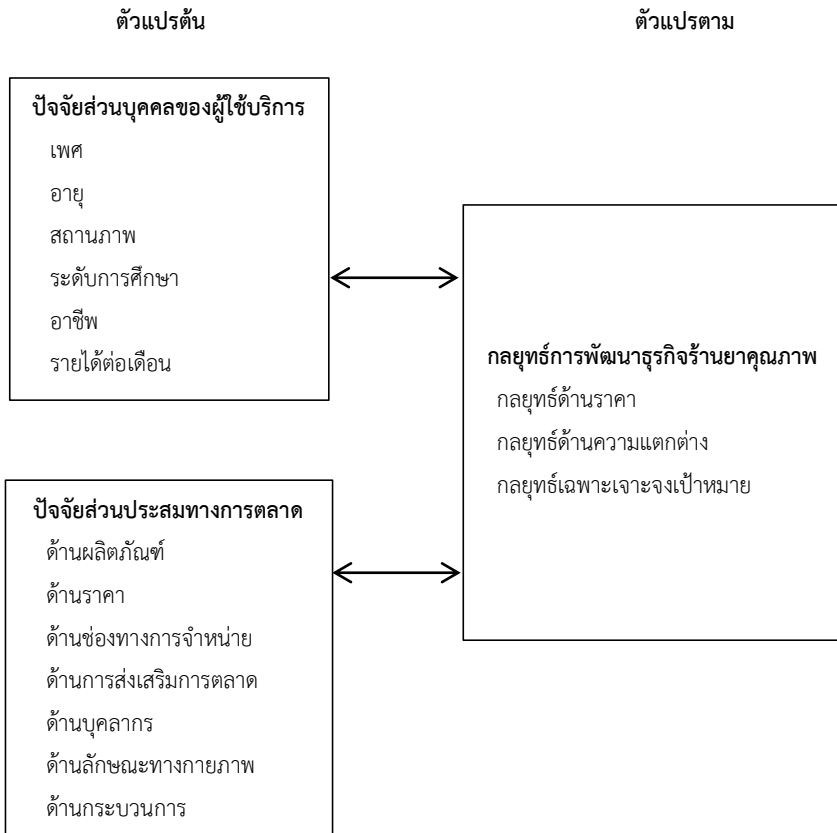
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการ ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด และกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อเปรียบเทียบกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการ
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดกับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา

สมมติฐานการวิจัย

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการต่างกันมีผลต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการแตกต่างกัน
2. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการร้านยาในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริโภคที่ทำงานหรืออาศัยอยู่ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยาที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป จำนวน 117,061 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริโภคที่มารับบริการร้านยาคุณภาพ และมีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้บริโภคที่มีอำนาจในการตัดสินใจซื้อสินค้าด้วยตนเอง จำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายจาก

ร้านยา จำนวน 33 ร้าน ซึ่งเป็นร้านขายยาคุณภาพที่ผ่านการรับรองจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และผ่านเกณฑ์ที่สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยากำหนด และสภาเภสัชกรรมเป็นผู้ให้การรับรองคุณภาพ จำนวน 13 ร้าน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบ่งข้อคำถามเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ตอนที่ 2 สอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการพัฒนารูทกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ ปัจจัยด้านราคา ปัจจัยด้านช่องทางการจำหน่าย ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด ปัจจัยด้านบุคลากร ปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพ และปัจจัยด้านกระบวนการ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และตอนที่ 3 สอบถามเกี่ยวกับกลยุทธ์การพัฒนารูทกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการ ได้แก่ กลยุทธ์ด้านราคา กลยุทธ์ด้านความแตกต่าง และกลยุทธ์ด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมาย มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

ผู้วิจัยตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยโดยนำเสนอแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านพิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) ซึ่งข้อคำถามมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) อยู่ระหว่าง 0.66-1.00 จากนั้นจึงนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับผู้มารับบริการร้านยาในเขตอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.98 จากนั้นปรับปรุงแบบสอบถามและนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยแจกแบบสอบถามจำนวน 400 ฉบับ ได้กลับคืนมาจำนวน 400 ฉบับ (ร้อยละ 100)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยคำนวณค่าความถี่และร้อยละ วิเคราะห์ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพและกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการโดยคำนวณค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการโดยใช้การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (F-test) กรณีที่พบความแตกต่างเป็นรายคู่ใช้วิธี Fisher's Least Significant Difference (LSD) และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดกับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการโดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Coefficient)

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการ ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด และกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ (ร้อยละ 65) เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 36-45 ปี (ร้อยละ 32.25) และมีสถานภาพโสด (ร้อยละ 46) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ (ร้อยละ 50.25) มีวุฒิการศึกษาในระดับปริญญาตรี โดยเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพพนักงานเอกชน (ร้อยละ 37) และมีรายได้ต่อเดือน 15,001-20,000 บาท (ร้อยละ 30.25)

2. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา พบว่า ผู้ใช้บริการมีความเห็นว่าปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีผลต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการโดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.92) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดทั้ง 7 ด้านมีผลต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพในระดับมาก ซึ่งปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดในด้านผลิตภัณฑ์มีผลต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพโดยมีค่าเฉลี่ยสูงเป็นลำดับแรก (ค่าเฉลี่ย 4.11) รองลงมาคือด้านบุคลากร (ค่าเฉลี่ย 4.05) และด้านราคา (ค่าเฉลี่ย 4.01) ดังรายละเอียดในตาราง 1

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับที่
1. ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์	4.11	0.72	มาก	1
2. ปัจจัยด้านราคา	4.01	0.92	มาก	3
3. ปัจจัยด้านช่องทางการจำหน่าย	3.95	0.82	มาก	4
4. ปัจจัยด้านการส่งเสริมการขาย	3.70	0.84	มาก	7
5. ปัจจัยด้านบุคลากร	4.05	0.73	มาก	2
6. ปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพ	3.92	0.57	มาก	5
7. ปัจจัยด้านกระบวนการ	3.74	0.56	มาก	6
รวม	3.92	0.83	มาก	

3. กลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา พบว่า ผู้ใช้บริการมีความเห็นต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการโดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.91) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ใช้บริการมีความเห็นต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพทุกด้านในระดับมาก โดยกลยุทธ์ด้านราคามีค่าเฉลี่ยสูงสุด (ค่าเฉลี่ย 3.94) รองลงมาคือกลยุทธ์ด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมาย (ค่าเฉลี่ย 3.91) และกลยุทธ์ด้านความแตกต่าง (ค่าเฉลี่ย 3.89)

เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นในแต่ละกลยุทธ์ มีผลการวิจัยดังนี้

1) กลยุทธ์ด้านราคา พบว่า ผู้ใช้บริการมีความเห็นต่อกลยุทธ์ด้านราคาในประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การลดราคาสินค้าตามเทศกาลจะเป็นจุดขายให้กับร้าน (ค่าเฉลี่ย 3.98) รองลงมา คือ การลดราคาสินค้าต่ำกว่าราคาที่จะระบุบนฉลากจะเป็นจุดขายให้กับลูกค้า (ค่าเฉลี่ย 3.92) และการตั้งราคาเหมาะสมและต่อรองราคาได้จะสร้างจุดขายให้กับร้าน (ค่าเฉลี่ย 3.90)

2) กลยุทธ์ด้านความแตกต่าง พบว่า ผู้ใช้บริการมีความเห็นต่อกลยุทธ์ด้านความแตกต่างในประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ร้านยาที่ท่านซื้อได้รับการรับรองว่าเป็นร้านยาคุณภาพจากสภาเภสัชกรรม (ค่าเฉลี่ย 3.99) รองลงมา คือ การจัดแบ่งโซนเป็นสัดส่วนสร้างจุดขายให้กับร้าน (ค่าเฉลี่ย 3.94) และการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการคิดเงิน เช่น เครื่องคิดเงินอัตโนมัติ จะเป็นจุดขายให้กับร้าน (ค่าเฉลี่ย 3.91)

3) กลยุทธ์ด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมาย พบว่า ผู้ใช้บริการมีความเห็นต่อกลยุทธ์ด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายในประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การมีสินค้าตัวอย่างให้ทดลองใช้ เช่น เครื่องสำอาง และอาหารเสริมให้กลุ่มวัยทำงาน ผู้สูงอายุ จะเป็นจุดขายให้ร้าน (ค่าเฉลี่ย 3.96) รองลงมา คือ การจัดรายการส่งเสริมการขายเครื่องสำอาง และอาหารเสริมในราคาพิเศษจะเป็นจุดขายให้ร้าน (ค่าเฉลี่ย 3.94) และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการดูแลสุขภาพ เช่น วัดระดับน้ำตาลฟรี วัดมวลกระดูกฟรีให้กลุ่มอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไปจะเป็นจุดขายให้ร้าน (ค่าเฉลี่ย 3.93) ดังรายละเอียดในตาราง 2

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา

กลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
กลยุทธ์ด้านราคา			
1. การลดราคาสินค้าต่ำกว่าที่ระบุบนฉลากจะสร้างจุดขายให้กับร้าน	3.92	0.86	มาก

กลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
2. การให้ส่วนลดเมื่อซื้อสินค้ามาก ๆ ลูกค้าจะกลับมาซื้อสินค้าอีก	3.86	0.81	มาก
3. การตั้งราคาเหมาะสมและต่อรองราคาได้จะสร้างจุดขายให้กับร้าน	3.90	0.85	มาก
4. การตั้งราคาสินค้าต่ำกว่าร้านอื่นจะเป็นจุดขายให้ร้าน	3.82	0.90	มาก
5. การลดราคาสินค้าตามเทศกาลจะเป็นจุดขายให้ร้าน	3.98	0.83	มาก
รวม	3.94	0.78	มาก
กลยุทธ์ด้านความแตกต่าง			
1. การจัดแบ่งโซนเป็นสัดส่วนสร้างจุดขายให้กับร้าน	3.94	0.71	มาก
2. การนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการคิดเงิน เช่น เครื่องคิดเงินอัตโนมัติ จะเป็นจุดขายให้กับร้าน	3.91	0.77	มาก
3. การเพิ่มช่องทางจัดจำหน่ายนอกเหนือจากซื้อที่ร้าน เช่น เฟซบุ๊ก อินเทอร์เน็ต เป็นต้น จะเป็นจุดขายให้กับร้าน	3.74	0.80	มาก
4. การแจกของขวัญสำหรับสมาชิกในโอกาสพิเศษหรือเทศกาลต่าง ๆ จะเป็นจุดขายให้ร้าน	3.87	0.81	มาก
5. ร้านยาที่ท่านซื้อได้รับการรับรองว่าเป็นร้านยาคุณภาพจากสภาเภสัชกรรม	3.99	0.75	มาก
รวม	3.89	0.79	มาก
กลยุทธ์ด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมาย			
1. การจัดรายการส่งเสริมการขายเครื่องสำอางและอาหารเสริมในราคาพิเศษจะเป็นจุดขายให้ร้าน	3.94	0.80	มาก
2. การมีสินค้าตัวอย่างให้ทดลองใช้ เช่น เครื่องสำอางและอาหารเสริมให้กลุ่มวัยทำงาน ผู้สูงอายุ จะเป็นจุดขายให้ร้าน	3.96	0.76	มาก
3. การจำหน่ายสินค้าทั้งปลีกและส่งจะทำให้ลูกค้ากลับมาซื้อสินค้าอีก	3.84	0.95	มาก
4. การจัดกิจกรรมส่งเสริมการดูแลสุขภาพ เช่น วัตรระดับน้ำตาลฟรี วัดมวลกระดูกฟรีให้กลุ่มอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไปจะเป็นจุดขายให้ร้าน	3.93	0.84	มาก

กลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
5. การเพิ่มช่องทางส่งสินค้าผ่านแอปพลิเคชันจะเป็นจุดขายดึงดูดลูกค้าทุกเพศทุกวัย	3.92	0.89	มาก
รวม	3.91	0.92	มาก
รวมทุกด้าน	3.91	0.92	มาก

ตอนที่ 2 การเปรียบเทียบกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการ ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้ใช้บริการที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพในด้านราคา ด้านความแตกต่าง และด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายไม่แตกต่างกัน
2. ผู้ใช้บริการที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในด้านความแตกต่างไม่แตกต่างกัน ในขณะที่มีความคิดเห็นต่อด้านราคาและด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. ผู้ใช้บริการที่มีสถานภาพต่างกันมีความคิดเห็นต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในด้านราคา ด้านความแตกต่าง และด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายไม่แตกต่างกัน
4. ผู้ใช้บริการที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในด้านราคา ด้านความแตกต่าง และด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
5. ผู้ใช้บริการที่มีอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายไม่แตกต่างกัน ในขณะที่มีความคิดเห็นต่อกลยุทธ์ด้านราคาและกลยุทธ์ด้านความแตกต่างแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

6. ผู้ใช้บริการที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกันมีความคิดเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายไม่แตกต่างกัน ในขณะที่มีความคิดเห็นต่อกิจกรรมด้านราคาและกลยุทธ์ด้านความแตกต่างแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตอนที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดกับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพในระดับสูง โดยมีความสัมพันธ์ในแต่ละด้านดังนี้ (ตาราง 3)

1. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์ มีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพในด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมาย ($r=0.63$) ในระดับสูง ในขณะที่ด้านความแตกต่างและด้านราคามีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง ($r=0.57$ และ 0.53 ตามลำดับ)

2. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดด้านราคา มีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพในด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายและด้านความแตกต่างในระดับสูง ($r=0.73$ และ 0.68 ตามลำดับ) ในขณะที่ด้านราคามีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง ($r=0.54$)

3. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดด้านช่องทางการจำหน่ายมีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพในด้านราคา ด้านความแตกต่าง และด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายในระดับปานกลาง ($r=0.56$, 0.52 , และ 0.49 ตามลำดับ)

4. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดด้านการส่งเสริมการตลาด มีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพในด้านราคา ด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายและด้านความแตกต่างในระดับปานกลาง ($r=0.59$, 0.58 , และ 0.53 ตามลำดับ)

5. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดด้านบุคลากร มีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพในด้านราคาและด้านความแตกต่างในระดับสูง ($r=0.75$ และ 0.61 ตามลำดับ) ในขณะที่ด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายมีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง ($r=0.56$)

6. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดด้านลักษณะทางกายภาพ มีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพในด้านความแตกต่าง ด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายและด้านราคาในระดับปานกลาง ($r=0.59, 0.58$, และ 0.54 ตามลำดับ)

7. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดด้านกระบวนการมีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพในด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายในระดับสูง ($r=0.63$) ในขณะที่ด้านความแตกต่างและด้านราคามีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง ($r=0.59$ และ 0.55 ตามลำดับ)

ตาราง 3 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดกับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด	กลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพ		
	ด้านราคา	ด้านความแตกต่าง	ด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมาย
1. ด้านผลิตภัณฑ์	.53**	.57**	.63**
2. ด้านราคา	.54**	.68**	.73**
3. ด้านช่องทางการจำหน่าย	.56**	.52**	.49**
4. ด้านการส่งเสริมการตลาด	.59**	.53**	.58**
5. ด้านบุคลากร	.75**	.61**	.56**
6. ด้านลักษณะทางกายภาพ	.54**	.59**	.58**
7. ด้านกระบวนการ	.55**	.59**	.63**
รวม	.61**	.68**	.65**

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา อภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการ ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด และกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จาก

ผลการวิจัยที่พบว่าผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง โดยเป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 36-45 ปี มีสถานภาพโสด มีวุฒิการศึกษาในระดับปริญญาตรี มีอาชีพพนักงานเอกชน และมีรายได้ต่อเดือน 15,001-20,000 บาท ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ใช้บริการที่เป็นเพศหญิงและมีอายุระหว่าง 36-45 ปี อาจมีความใส่ใจในเรื่องภาวะเจ็บป่วยเล็กน้อยมากกว่าเพศชาย สอดคล้องกับผลการวิจัยของ นาถชิดา ธนะฐากรกุล (2557: 143) ที่ศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดของผู้บริโภคที่ส่งผลกระทบต่อร้านขายยาในอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าปัจจัยเรื่องเพศและอายุมีผลต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดของผู้บริโภค ผลการวิจัยข้างต้นยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ จรรย์รัตน์ ทะมั่งกลาง (2554: 53) ที่ศึกษาการวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อเพิ่มยอดขายของร้านขายยาคุณภาพจรรย์รัตน์เภสัช จังหวัดขอนแก่น พบว่า ระดับการศึกษาของกลุ่มผู้บริโภคเพื่อวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาดมีความสัมพันธ์กับการเพิ่มยอดขายของร้านขายยาคุณภาพ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ทรรตวรรณ ชิววิว (2554: 86) ที่ศึกษาความเป็นไปได้ในการลงทุนเปิดร้านขายยาคุณภาพในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า อาชีพของกลุ่มผู้บริโภคมีความสัมพันธ์กับความเป็นไปได้ในการลงทุนเปิดร้านขายยาคุณภาพ

จากผลการวิจัยที่พบว่าผู้ใช้บริการมีความเห็นว่าปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีผลต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการโดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดในด้านผลิตภัณฑ์มีผลต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพสูงที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องจากผู้ใช้บริการร้านยาคุณภาพให้ความสำคัญกับตัวสินค้าหรือผลิตภัณฑ์เป็นอย่างมาก สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุภาพร ละมั่งทอง (2556: 114) ที่ศึกษาองค์ประกอบการดำเนินธุรกิจร้านขายยาที่ยั่งยืนในทัศนะของผู้ประกอบการ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้ประกอบการมีความคิดเห็นต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดในด้านผลิตภัณฑ์อยู่ในระดับสูง โดยเห็นว่าสินค้ามีความหลากหลายให้เลือกซื้อและมีคุณภาพ มีเภสัชกรอยู่ประจำตลอดเวลาเปิดและปิดทำการ และร้านยาสะอาด มีการจัดยาเป็นหมวดหมู่ สะดวกต่อการเลือกซื้อ

สำหรับผลการวิจัยที่พบว่าผู้ใช้บริการมีความเห็นต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการโดยรวมและรายด้านทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านราคา ด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมาย และด้านความแตกต่างในระดับมาก ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ จรรย์รัตน์ ทะมั่งกลาง (2554: 124-125) ที่ศึกษาการวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อเพิ่มยอดขายของร้านขายยาคุณภาพจรรย์รัตน์เภสัช จังหวัดขอนแก่น พบว่า ผู้บริโภคมีความคิดเห็นต่อการพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดในด้านความแตกต่างมากที่สุด โดยเฉพาะในประเด็นร้านยามีสินค้าให้เลือกใช้ที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน มีความหลากหลายของสินค้า และมีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาช่วยในการจัดเก็บรายได้คงคลังยา และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศีลจิตร อินทรพงษ์ (2558: 148) ที่ศึกษายุทธศาสตร์การสร้างรายได้เปรียบเทียบในการแข่งขันธุรกิจร้านยาพบว่า ยุทธศาสตร์ทางธุรกิจที่มีผลกระทบในเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานทางการเงินและการตลาดของธุรกิจร้านยา คือ การเน้นยุทธศาสตร์ด้านราคา ด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมาย และด้านการสร้างความแตกต่างในด้านราคา จะสร้างรายได้เปรียบเทียบกับการแข่งขันธุรกิจร้านยา

2. การเปรียบเทียบกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการ จากผลการวิจัยที่พบว่าผู้ใช้บริการร้านยาคุณภาพที่มีอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยาแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ใช้บริการที่มีอายุต่างกันมักจะมีทางเลือกในการเข้าใช้บริการร้านยาแตกต่างกันไปตามช่วงอายุ ผู้ใช้บริการที่มีระดับการศึกษาต่างกันก็อาจมีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านยา โดยเฉพาะในกรณีที่มีภาวะเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อย สำหรับผู้ใช้บริการที่ประกอบอาชีพต่างกันประกอบกับลักษณะงานประจำที่ปฏิบัติอยู่ทุกวันอาจส่งผลให้เกิดภาวะเจ็บป่วยได้ ก็จะเลือกใช้บริการร้านยาเป็นที่พักผ่อนสุขภาพเป็นอันดับแรก ส่วนผู้ใช้บริการที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกันอาจช่วยให้มีทางเลือกในการใช้บริการร้านยามากกว่าเนื่องจากไม่ต้องเสียเวลารอพบแพทย์เป็นเวลานาน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ นภาพร อินสิน (2553:

65-66) ที่ศึกษาความตระหนักของผู้บริโภคในการเข้ารับบริการร้านยาตามมาตรฐานร้านยาคุณภาพและความคิดเห็นของผู้ประกอบการร้านยา เกี่ยวกับโครงการพัฒนาและรับรองคุณภาพร้านยาในพื้นที่ตำบลธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร พบว่า อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเนื่องทำให้ระดับความสำคัญของความตระหนักในการเข้ารับบริการร้านยาคุณภาพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดกับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จากผลการวิจัยที่พบว่ากลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพในด้านราคา ด้านความแตกต่างและด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายมีความสัมพันธ์กับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ผันแปรตามกันในระดับปานกลางถึงระดับสูง ทั้งนี้ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากรณีที่ใช้บริการมีความคิดเห็นต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดในระดับสูงก็จะมีความคิดเห็นต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ จรรย์รัตน์ ทะมั่งกลาง (2554: 173) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อเพิ่มยอดขายของร้านขายยาคุณภาพจรรย์รัตน์เภสัช จังหวัดขอนแก่น พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อเพิ่มยอดขายมีความสัมพันธ์กันทุกด้านในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ จากผลการวิจัยที่พบว่ากลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพโดยมุ่งเน้นกลยุทธ์ด้านราคา ด้านความแตกต่างและด้านเฉพาะเจาะจงเป้าหมายมีผลต่อการดำเนินธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการ ข้อค้นพบดังกล่าวนำไปสู่ข้อเสนอแนะต่อการปรับกลยุทธ์ของผู้ประกอบการร้านยาดังนี้

1.1 จัดให้มีเภสัชกรอยู่ประจำร้านยาตลอดเวลาเพื่อคอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับเวชภัณฑ์ หรือผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพ เพื่อเป็นจุดขายให้กับร้าน

1.2 จัดให้มีที่จอดรถเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ เพื่อให้ผู้บริการมีเวลาเลือกซื้อสินค้าได้นานขึ้น

1.3 ปรับปรุงในด้านผลิตภัณฑ์และด้านการส่งเสริมการตลาดด้วยการประชาสัมพันธ์สินค้าหรือเวชภัณฑ์ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นจุดขายให้กับร้าน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ของผู้ประกอบการร้านยาในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยาเกี่ยวกับกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

2.2 ศึกษาตัวแปรอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจร้านยาคุณภาพของผู้ประกอบการในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนการดำเนินงานของผู้ประกอบการธุรกิจร้านยา

เอกสารอ้างอิง

- จรรยารัตน์ ทะมั่งกลาง. (2554). การวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อเพิ่มยอดขายของร้านขายยาคุณภาพจรรยารัตน์เภสัช จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ทรศวรรณ ชีววิ. (2554). การศึกษาความเป็นไปได้ในการลงทุนเปิดร้านยาคุณภาพในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์. รายงานการศึกษาอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นาถชิดา ธนะฐากรกุล. (2557). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดของผู้บริโภคที่ส่งผลต่อร้านขายยาในอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นำพร อินสิน. (2553). ความตระหนักของผู้บริโภคในการเข้ารับบริการร้านยาตามมาตรฐานร้านยาคุณภาพ และความคิดเห็นของผู้ประกอบการร้านยาเกี่ยวกับโครงการพัฒนาและรับรองคุณภาพร้านยาในพื้นที่ตำบลธาตุนิคม จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพ, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- ศีลจิตร อินทรพงษ์. (2558). ยุทธศาสตร์การสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันของธุรกิจร้านยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุฎบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2560). ธุรกิจร้านขายยา. สืบค้น 12 มกราคม 2563, จาก <http://www.pharmacytai.co.th//content.php?data=689917-opinion>
- สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. (2562). ร้านยาคุณภาพ. สืบค้น 9 มกราคม 2563, จาก <http://www.fda.moph.co.th//content.php?data=336604-opinion>
- สุภาพร ละมั่งทอง. (2556). องค์ประกอบการดำเนินธุรกิจร้านขายยาที่ยั่งยืนในทัศนะของผู้ประกอบการ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทั่วไป, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน
ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1
The Guidelines for the Development
of Internal Quality Assurance Operation of School
under Phranakhon Si Ayutthaya Primary Educational
Service Area Office 1

จินตนา วงษ์นาค^{1*} | Jintana Wongnak
ธีระวัฒน์ มอนโรตอง² | Teerawat Montaisong

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the condition of the internal quality assurance operation and 2) to study the guidelines for the development of the internal quality assurance operation of Ban Lam

¹ นักศึกษาปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา; Master student, Program in Educational Administration, Faculty of Education, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา; Asst. Prof., Program in Educational Administration, Faculty of Education, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

*Corresponding author email: vatanika1988@hotmail.com

รับต้นฉบับ: 5 กรกฎาคม 2564 ปรับแก้ต้นฉบับ: 15 พฤศจิกายน 2564 รับลงตีพิมพ์: 19 พฤศจิกายน 2564

DOI: 10.14456/husoaru.2021.6

Daeng School under Phranakhon Si Ayutthaya Primary Educational Service Area Office 1. The samples were 23 administrators of educational institutions, teachers, educational institution committees, and 5 key informants who were administrators of educational institutions. The research instruments were questionnaires and interview forms. The statistics used to analyze the data were percentage, mean and standard deviation. The results showed that the overall internal quality assurance operation of Ban Lam Daeng School was at a moderate level. The implementation of educational management development plans of educational institutions had the highest average and the lowest average for reporting results. There are 5 aspects of the development of internal quality assurance operation; (1) to establish the educational standards of educational institutions, such as appointing the committees for determining educational standards of educational institutions, (2) to prepare the educational development plans for educational institutions, such as setting visions, missions, strategies, projects and activities with consistence, (3) to implement the specified plans, such as assigning projects into the annual action plan, (4) to assess and examine the educational quality within educational institutions, such as summarizing data for annual report management, and (5) to report the results, such as following up on feedbacks for the preparation of management quality improvement plans.

Keywords: Quality Assurance, Internal Quality Assurance, Primary School

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน และ 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนบ้านลำแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู คณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 23 คน และผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่าการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนบ้านลำแดงโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยการดำเนินงานด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษามีค่าเฉลี่ยสูงสุดและด้านการรายงานผลมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด สำหรับแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน มี 5 ด้าน ได้แก่ (1) การกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา เช่น การแต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา (2) การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เช่น การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ โครงการ และกิจกรรมให้มีความสอดคล้องกัน (3) การดำเนินการตามแผนที่กำหนด เช่น การกำหนดโครงการลงไปในแผนปฏิบัติการประจำปี (4) การประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา เช่น การสรุปข้อมูลเพื่อใช้ในการจัดทำรายงานประจำปี และ (5) การรายงานผล เช่น การติดตามผลข้อมูลย้อนกลับเพื่อจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา

คำสำคัญ: การประกันคุณภาพการศึกษา, การประกันคุณภาพภายใน, โรงเรียนประถมศึกษา

บทนำ

การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา โดยให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และรองรับการประกันคุณภาพภายนอก (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545, 2545: 17) ซึ่งกำหนดให้กระบวนการประเมินคุณภาพของสถานศึกษาทั้งภายในและภายนอกมีความสอดคล้องกัน มีกลไกการประเมินที่มีประสิทธิภาพ โดยไม่เป็นการเพิ่มภาระงานแก่ครูผู้สอน และมุ่งหวังให้สถานศึกษาที่ผ่านการประเมินมีคุณภาพเทียบเคียงได้ในระดับสากล (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2559) กระบวนการประกันคุณภาพการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาในปัจจุบัน และต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาให้เข้มแข็ง มีประสิทธิภาพและดำเนินการอย่างยั่งยืน โดยมีความตระหนัก รับรู้และเห็นคุณค่าของการทำงานเป็นระบบ มีคุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา มีการกำหนดเป้าหมายและดำเนินกิจกรรมและโครงการที่ชัดเจน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553)

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศกฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 และให้ยกเลิกกฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2553 เหตุผลเพราะว่าแนวทางในการดำเนินการตามกฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2553 ไม่สอดคล้องกับหลักการประกันคุณภาพที่แท้จริง จึงส่งผลให้การประกันคุณภาพการศึกษาทั้งภายในและภายนอกไม่สัมพันธ์กัน เกิดความซ้ำซ้อนและคลาดเคลื่อนจากการปฏิบัติ ทำให้ไม่สะท้อนความเป็นจริง เป็นการสร้างภาระแก่สถานศึกษาและบุคลากรในสถานศึกษา ตลอดจนหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่กำกับดูแลและหน่วยงานภายนอกเกิดความ

จำเป็น สมควรปรับปรุงระบบหลักเกณฑ์และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อให้มีกลไกการปฏิบัติที่เอื้อต่อการดำเนินการตามมาตรฐานการศึกษาแต่ละระดับ และเกิดประสิทธิภาพในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา (กฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561, 2561: 5)

มีประกาศให้ใช้มาตรฐานการศึกษาระดับปฐมวัย ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานศูนย์การศึกษาพิเศษ ลงวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2561 เป็นการปรับมาตรฐานที่ประกาศใช้ภายใต้กฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 ประกอบด้วย 3 มาตรฐาน ได้แก่ มาตรฐานที่ 1 คุณภาพของผู้เรียน มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ และมาตรฐานที่ 3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แทนมาตรฐานเดิมที่ถูกยกเลิก โดยมีนโยบายปรับปรุงมาตรฐานและตัวชี้วัดให้มีจำนวนน้อยลง กระชับและสะท้อนถึงคุณภาพอย่างแท้จริง เน้นการประเมินตามสภาพจริง ไม่ยุ่งยาก สร้างมาตรฐานระบบการประเมินเพื่อลดภาระการจัดเก็บข้อมูล ลดการจัดทำเอกสารที่ใช้ในการประเมิน มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ปรับใหม่จึงมีจำนวนไม่มาก แนวทางการประเมินคุณภาพของสถานศึกษานั้นการเก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพตามบริบทของสถานศึกษา ไม่เพิ่มภาระการจัดทำเอกสารให้สถานศึกษา มาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทุนมนุษย์และเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายทุกคนในสถานศึกษาต้องรับรู้และปฏิบัติงานในหน้าที่ที่รับผิดชอบให้บรรลุเป้าหมาย คือ มาตรฐานที่สถานศึกษากำหนดและร่วมรับผิดชอบต่อผลการจัดการศึกษาที่เกิดขึ้น (สำนักทดสอบทางการศึกษา, 2561: คำนำ)

การดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนบ้านลำแดง ตามกฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 ประกอบด้วย (1) การกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา (2) การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา (3) การดำเนินการตามแผนที่กำหนด (4) การประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา และ (5) การรายงานผล ซึ่งการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในจากแบบรายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษาที่ผ่านมายังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

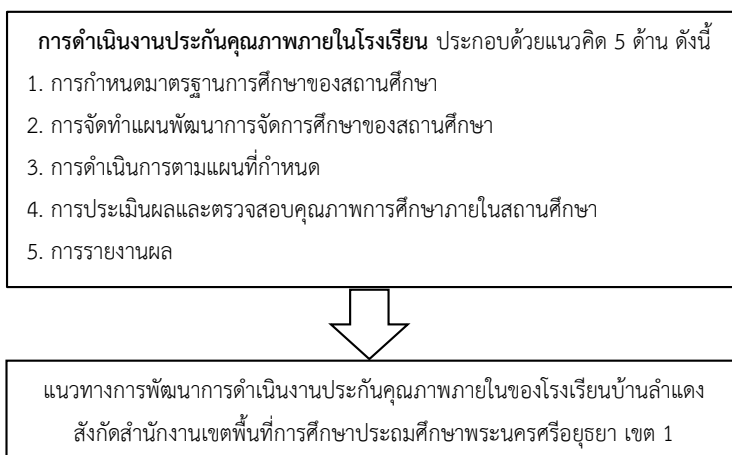
ผู้วิจัยเห็นความสำคัญในเรื่องดังกล่าวจึงศึกษาสภาพและหาแนวทางแก้ไขปัญหาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน เพื่อเป็นการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนบ้านลำแดงให้มีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนบ้านลำแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนบ้านลำแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนบ้านลำแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน ครู จำนวน 17 คน คณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 23 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม จัดแบ่งข้อคำถามเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ ได้แก่ เพศ อายุ ตำแหน่ง และประสบการณ์ในการทำงาน และตอนที่ 2 สอบถามเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนบ้านลำแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย 5 ด้าน เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง เมื่อวันที่ 9-15 ตุลาคม พ.ศ. 2563 ได้รับแบบสอบถามกลับคืน 23 ฉบับ (ร้อยละ 100)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามในตอนที่ 1 สภาพภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยคำนวณค่าร้อยละ และวิเคราะห์ข้อมูลในตอนที่ 2 สภาพการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน โดยคำนวณค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนบ้านลำแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญด้านการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเมื่อ วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2563

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยกำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียน บ้านลำแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 สภาพการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนบ้านลำแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ผลการวิจัย พบว่า การดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนบ้านลำแดงโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการรายงานผล

ตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียน บ้านลำแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา สถานศึกษาต้องแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาโดยครูและบุคลากรทางการศึกษามีส่วนร่วม ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และนำผลการวิเคราะห์มาจัดทำมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ โครงการและกิจกรรมให้มีความสอดคล้องกัน วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุและแนวทางการแก้ไขที่จำเป็นที่สุด เพื่อจัดทำโครงการตามลำดับความสำคัญของปัญหา และกำหนดโครงการลงไปในแผนปฏิบัติการประจำปี

2. ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา สถานศึกษาต้องแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษา โดยครูและบุคลากรทางการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วม มีผู้รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษา

เพื่อให้ผู้รับผิดชอบการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เน้นมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ SWOT และนำผลการวิเคราะห์ SWOT มาจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษา กำหนดเป็นวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ โครงการ และกิจกรรมให้มีความสอดคล้องกัน เหมาะสมกับสภาพและบริบทของสถานศึกษา

3. ด้านการดำเนินการตามแผนที่กำหนด ผู้บริหารควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการเก็บรวบรวมข้อมูลการดำเนินโครงการตามกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการดำเนินการไปแล้วไว้ให้เป็นปัจจุบัน ควรมีสถานที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานการจัดโครงการและกิจกรรมทั้งที่เป็นเอกสารและเทคโนโลยี เน้นการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์เพื่อพัฒนาการดำเนินงานตามแผนที่กำหนด มีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ ควรรายงานการดำเนินงานการจัดโครงการและกิจกรรมที่ดำเนินการแล้วไว้ให้เป็นปัจจุบันเพื่อสะดวกต่อการใช้ประโยชน์ แต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการจัดทำปฏิทินปฏิบัติงานประจำปีการศึกษา เพื่อความสะดวกในการติดตามข้อมูลการดำเนินงานโครงการและกิจกรรม มีการปรับปรุงการดำเนินงานตามแผนที่กำหนด โดยวิเคราะห์จากรายงานโครงการและกิจกรรมที่ดำเนินการ โดยมีการประชุมปรับปรุงแผนพัฒนาการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพและบริบทของสถานศึกษาในปัจจุบัน

4. ด้านการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา สถานศึกษาต้องมีการประเมินตนเองอย่างจริงจัง มีรูปแบบที่เหมือนกับการประเมินภายนอก มีคณะกรรมการประเมินที่ประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นคณะกรรมการในการประเมินภายในของสถานศึกษา ควรเชิญบุคลากรภายนอกสถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินตนเองของสถานศึกษา จัดประชุมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดทำรายงานประจำปีและชี้แจงแนวทางในการจัดทำรายงานประจำปี ต้องมีการกำหนดค่าเป้าหมายเพื่อจัดทำเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครบถ้วนและนำข้อมูลที่ได้สรุปเป็นสารสนเทศของสถานศึกษา เพื่อนำไปจัดทำรายงานประจำปี (SAR) ของสถานศึกษา

5. ด้านการรายงานผล สถานศึกษาติดตามและรับข้อมูลย้อนกลับ โดยสอบถามความคิดเห็น ความพึงพอใจและข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาและแผนปฏิบัติการประจำปีอย่างต่อเนื่อง สถานศึกษาต้องแต่งตั้งคณะทำงานในการจัดทำรายงานประจำปีของสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับงานจัดทำรายงานประจำปีของสถานศึกษา ต้องเน้นการมีส่วนร่วมของครูและบุคลากรทางการศึกษา นำข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียไปจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาและแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

1. สภาพการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนบ้านลำแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

1.1 ด้านการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา จากผลการวิจัยที่พบว่าสถานศึกษามีการดำเนินงานกำหนดมาตรฐานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องจากสถานศึกษาต้องวิเคราะห์และสังเคราะห์สาระสำคัญของมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาเพื่อนำมาจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษา โดยคำนึงถึงบริบทของสถานศึกษา ความต้องการ เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชนและท้องถิ่น ขอความเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นำข้อเสนอแนะของคณะกรรมการสถานศึกษามาปรับปรุงแก้ไขและให้ความเห็นชอบมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสยาม สุ่มงาม (2541: บทคัดย่อ) ที่ศึกษากระบวนการดำเนินงาน ปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการประกันคุณภาพการศึกษา กรณีศึกษาโรงเรียนนาร่องสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี พบว่า คณะผู้จัดทำยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษาและการจัดทำธรรมนูญโรงเรียน

1.2 ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา จากผลการวิจัยที่พบว่าสถานศึกษามีการดำเนินงานจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องจากสถานศึกษาดำเนินงานจัดทำแผนการจัดการศึกษาที่มุ่ง

คุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา โดยรวบรวมข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับสภาพภายในด้านจุดเด่นจุดที่ควรพัฒนาและสภาพภายนอกด้านโอกาสและอุปสรรคของสถานศึกษาได้ถูกต้องเหมาะสม กำหนดกลยุทธ์ ตัวชี้วัดความสำเร็จ ชื่อโครงการและกิจกรรมได้ถูกต้องเหมาะสม จัดทำรูปเล่มแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษาได้ถูกต้องครบถ้วนตามองค์ประกอบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุตรศรี บุษยาตรัง (2552: 74-80) ที่ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานการประกันคุณภาพภายในโรงเรียนบ้านทุ่งขาม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบุรี พบว่า การดำเนินงานการประกันคุณภาพภายในโรงเรียนบ้านทุ่งขามโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และการพัฒนาการดำเนินงานการประกันคุณภาพภายในโรงเรียนบ้านทุ่งขามได้ดำเนินการพัฒนาเป็น 2 วงจร แต่ละวงจรใช้กระบวนการบริหารงานอย่างมีคุณภาพ หรือวงจร PDCA โดยพัฒนาตามมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายในรอบที่สอง

1.3 ด้านการดำเนินการตามแผนที่กำหนด จากผลการวิจัยที่พบว่าสถานศึกษามีการดำเนินการตามแผนที่กำหนดโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องจากการนำเสนอรายละเอียดโครงการและกิจกรรมให้อนุมัติก่อนนำไปปฏิบัติได้ถูกต้องครบถ้วนทุกกิจกรรม กำหนดปฏิทินการปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนดและมีการรายงานผลการดำเนินโครงการและกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม มีการประเมินผลรายงานผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานได้ถูกต้องเหมาะสม และนำผลการประเมินและการรายงานไปปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ น้อยนันทา มีศรี (2559: 128-129) ที่ศึกษาสภาพ ปัญหา และแนวทางการพัฒนาการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 5 พบว่า สถานศึกษาต้องวิเคราะห์ทิศทางและเป้าหมายของแผนพัฒนาสถานศึกษา กำหนดผู้รับผิดชอบหลักในแต่ละกิจกรรม วิธีดำเนินงานและเป้าหมายที่ชัดเจน การวางแผนการพัฒนาต้องเรียงลำดับความสำคัญและความเร่งด่วน ลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง มีการนิเทศกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ

1.4 ด้านการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา จากผลการวิจัยที่พบว่าสถานศึกษามีการดำเนินงานประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานศึกษาประเมินตนเองโดยที่ไม่ได้ตรวจสอบเอกสารหลักฐาน ร่องรอย และคุณภาพผู้เรียนประกอบการประเมินตนเองของสถานศึกษา โดยที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาอาจขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินในแต่ละมาตรฐาน ทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน ไม่ตรงกับสภาพและบริบทของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาต้องมีการประเมินตนเองจากมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประเมินร่วมกันจัดทำเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อสรุปเป็นสารสนเทศของสถานศึกษา และนำข้อมูลไปจัดทำรายงานประเมินตนเองของสถานศึกษาได้อย่างถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตนา แก้วจันทร์เพชร (2558: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 1 พบว่า สถานศึกษาควรจัดอบรมประชุมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้แก่ครู บุคลากรทางการศึกษาและคณะกรรมการ ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนเอง และระดมความคิดโดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย และพัฒนาบุคลากรด้วยรูปแบบ Coaching หรือโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และนำบุคลากรศึกษาดูงานโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จหรือผ่านการประเมินแล้ว

1.5 ด้านการรายงานผล จากผลการวิจัยที่พบว่าสถานศึกษามีการรายงานผลการประกันคุณภาพภายในโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องจากสถานศึกษาติดตามและรับข้อมูลย้อนกลับโดยสอบถามความคิดเห็น ความพึงพอใจและข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาและแผนปฏิบัติการประจำปีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุปราณี พรหมดีสาร (2559: 185) ที่ศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดนครราชสีมา ตามทัศนะของผู้อำนวยการกองการศึกษา พบว่า ด้านการจัดทำรายงานประจำปีที่เป็นรายงานการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา ควรพัฒนาบุคลากรโดย

การอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการจัดทำรายงานประเมินคุณภาพภายใน แต่งตั้งคณะทำงานโดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกภาคส่วน กำหนดระยะเวลาที่แน่นอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ วิเคราะห์และแปลผลข้อมูล รายงานผลการดำเนินงานโครงการตามแผนปฏิบัติการประจำปีและรายงานสรุปตามมาตรฐานการศึกษา เขียนรายงานประจำปีที่สุดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาและผลการดำเนินงานโครงการในแผนปฏิบัติการประจำปี และรายงานผลการดำเนินงานประจำปีต่อหน่วยงานต้นสังกัด พร้อมทั้งเผยแพร่ต่อสาธารณชน

2. แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนบ้านลำแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

2.1 ด้านการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา จากผลการวิจัยที่พบว่าสถานศึกษานำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานมากำหนดเป็นมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาที่ครอบคลุมมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา คือ สถานศึกษาต้องแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา โดยครูและบุคลากรทางการศึกษามีส่วนร่วม ต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และนำผลการวิเคราะห์มาจัดทำมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ โครงการและกิจกรรมให้มีความสอดคล้องกัน วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และแนวทางการแก้ไขที่จำเป็นที่สุดเพื่อจัดทำโครงการตามลำดับความสำคัญของปัญหา และกำหนดโครงการลงไปในแผนปฏิบัติการประจำปี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญศิลป์ อาษาสนา (2550: 98-101) ที่ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาตามมาตรฐานด้านการบริหารและการจัดการ โรงเรียนบ้านคำแมด ตำบลคำแมด จังหวัดขอนแก่น โดยใช้กระบวนการเทียบเคียงสมรรถนะ พบว่า โรงเรียนมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้น่าอยู่ ได้มีการดำเนินการตามนโยบายโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ แต่การจัดการเทคโนโลยีของโรงเรียนยังไม่ครบถ้วน การดำเนินการพัฒนาระบบสารสนเทศต้องปรับปรุงและให้สามารถนำไปใช้ได้ การใช้ห้องเรียนคอมพิวเตอร์ในการเรียนการสอนยังไม่ทั่วถึงและขาดแคลนงบประมาณในการบำรุงรักษาอุปกรณ์ รวมทั้งอุปกรณ์

คอมพิวเตอร์ส่วนใหญ่ในห้องปฏิบัติการสิ้นสภาพการใช้งาน ห้องสมุดไม่มีระบบสืบค้น อินเทอร์เน็ตและการจัดบรรยากาศ ไม่มีการทำบันทึกการใช้แหล่งเรียนรู้ และผู้เรียนไม่ได้ศึกษานอกสถานที่

2.2 ด้านการดำเนินการตามแผนที่กำหนด จากผลการวิจัยที่พบว่าสถานศึกษาต้องแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษา โดยครูและบุคลากรทางการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วม มีผู้รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้รับผิดชอบการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้นมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ SWOT และนำผลการวิเคราะห์ SWOT มาจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษา กำหนดเป็นวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ โครงการและกิจกรรมให้มีความสอดคล้องกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฐานะ สายวาริรัตน์ (2553: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 พบว่า การวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบและครูผู้สอนโดยรวมและรายด้านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้านการเตรียมการ ด้านการดำเนินงาน และด้านการรายงานการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียน

2.3 ด้านการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา จากผลการวิจัยที่พบว่าสถานศึกษามีการเก็บรวบรวมหลักฐานการจัดโครงการและกิจกรรมที่ดำเนินการไว้อย่างเป็นระบบ สะดวกต่อการค้นหาและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ ผู้บริหารควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการเก็บรวบรวมข้อมูลการดำเนินโครงการตามกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการดำเนินการไปแล้วไว้ให้เป็นปัจจุบัน ควรมีสถานที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานการจัดโครงการและกิจกรรมทั้งที่เป็นเอกสารและเทคโนโลยี เน้นการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชุดา แก้ววรรณดี (2554: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาปัญหาและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก จังหวัดเชียงราย พบว่า โรงเรียนมีการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน 8 ด้าน ได้แก่ ด้านการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ด้านการจัดทำ

แผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ด้านการจัดระบบบริหารสารสนเทศ ด้านการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ด้านการติดตาม ตรวจสอบคุณภาพการศึกษา ด้านการประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ด้านการจัดทำรายงานประจำปีที่เป็นรายงานประเมินคุณภาพภายใน และด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

2.4 ด้านการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา จากผลการวิจัยที่พบว่าสถานศึกษามีแนวทางในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการติดตาม ตรวจสอบคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสมกับมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา คือ สถานศึกษาต้องมีการประเมินตนเองอย่างจริงจัง มีรูปแบบที่เหมือนกับการประเมินภายนอก มีคณะกรรมการประเมินที่ประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นคณะกรรมการในการประเมินภายในของสถานศึกษา ควรเชิญบุคลากรภายนอกสถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินตนเองของสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุปรานี พรหมดีสาร (2559: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดนครราชสีมา ตามทัศนะของผู้อำนวยการกองการศึกษา พบว่า การดำเนินงานประกันคุณภาพภายในมีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผู้อำนวยการกองการศึกษาที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกันมีปัญหาโดยรวมไม่แตกต่างกัน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่อยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลต่างกันมีปัญหาโดยรวมแตกต่างกัน และมีแนวทางแก้ไขปัญหาคือ สถานศึกษาควรจัดอบรมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ แต่งตั้งคณะกรรมการที่มีความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา มีการนิเทศ กำกับและติดตามเพื่อกระตุ้นการพัฒนางานให้เป็นระบบ และสร้างความตระหนักแก่บุคลากรในการปฏิบัติงานด้านการประกันคุณภาพภายใน

2.5 ด้านการรายงานผล จากผลการวิจัยที่พบว่าสถานศึกษาติดตามและรับข้อมูลย้อนกลับโดยสอบถามความคิดเห็น ความพึงพอใจและข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา

และแผนปฏิบัติการประจำปีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ หทัยรัตน์ บัวจกร (2557: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาปัญหาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 พบว่า สถานศึกษามีปัญหาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาด้านจัดให้มีการประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาด้านจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ด้านจัดทำรายงานประจำปีที่เป็นรายงานประเมินคุณภาพภายใน ด้านดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ด้านจัดให้มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ด้านจัดระบบบริหารและสารสนเทศ และด้านจัดให้มีการติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษา ซึ่งสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกันมีปัญหาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในไม่แตกต่างกันทั้งโดยรวมและรายด้าน

ข้อเสนอแนะ

1. ผู้บริหารควรจัดประชุมที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อสร้างความตระหนักและจิตสำนึกที่ดีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา
2. ผู้บริหารควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษามีการวิเคราะห์ SWOT และทบทวนแผนพัฒนาการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพและบริบทของสถานศึกษา
3. ผู้บริหารควรกำหนดปฏิทินการปฏิบัติงานที่มีเครื่องมือในการกำกับติดตามเป็นระยะ และเมื่อสิ้นสุดโครงการต้องมีการประเมินผลและรายงานผลการดำเนินโครงการและกิจกรรม
4. ผู้บริหารควรวิเคราะห์มาตรฐานของสถานศึกษาให้เข้าใจ ครอบคลุมประเด็นพิจารณาและจัดทำเครื่องมือในการประเมิน โดยเชิญคณะกรรมการสถานศึกษา ตัวแทนผู้ปกครอง และตัวแทนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินตนเองของสถานศึกษา

5. ผู้บริหารควรแต่งตั้งคณะทำงานในการจัดทำรายงานประจำปี และควรมีการประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อนำข้อมูลไปปรับปรุงแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาและแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561. (2561). ราชกิจจานุเบกษา, 135(ตอนที่ 11 ก), 3-5.
- ฐานะ สายวาริรัตน์. (2553). สภาพและปัญหาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- น้อยนัลดา มีศรี. (2559). การศึกษาสภาพ ปัญหา และแนวทางการพัฒนาการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 5. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา: เพื่อพร้อมรับการประเมินคุณภาพภายนอก. (2548). กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- บุตรศรี บุษยตรัจ. (2552). การพัฒนาการดำเนินงานการประกันคุณภาพภายในโรงเรียนบ้านทุ่งขาม อำเภอลำดวน จังหวัดเพชรบุรี. เพชรบุรี: โรงเรียนบ้านทุ่งขาม.
- บุญศิลป์ อาษาสนา. (2550). การพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษามาตรฐานด้านการบริหารและการจัดการโรงเรียนบ้านคำแมด ตำบลคำแมด กิ่งอำเภอลำดวน จังหวัดขอนแก่น โดยใช้กระบวนการเทียบเคียงสมรรถนะ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.

2545. (2545). ปทุมธานี: สกายบุ๊ก.

รัตนา แก้วจันทร์เพชร. (2558). แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชา การบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.

โรงเรียนบ้านลำแดง. (2560). รายงานผลการการประเมินตนเองภายในของสถานศึกษา. พระนครศรีอยุธยา: ผู้แต่ง.

วิชุดา แก้ววรรณดี. (2554). ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

สยาม สุ่มงาม. (2541). กระบวนการดำเนินงาน ปัญหา และแนวทางแก้ปัญหาการประกันคุณภาพการศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนนาร่อง สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยการศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1. โรงเรียนบ้านลำแดง. (2561). รายงานผลการสังเคราะห์ผลการประเมินคุณภาพภายในของสถานศึกษา ปีการศึกษา 2560 และผลการประเมินคุณภาพภายนอก. พระนครศรีอยุธยา: ผู้แต่ง.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). แนวทางการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา: เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2559). แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564). กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

สำนักทดสอบทางการศึกษา. (2561). แนวทางการประเมินคุณภาพตามมาตรฐาน การศึกษาระดับปฐมวัย ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับการศึกษาขั้น พื้นฐานศูนย์การศึกษาพิเศษ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร แห่งประเทศไทย.

สุปรานี พรหมดีสาร. (2559). การศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาการดำเนินงาน ประกันคุณภาพภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา ตามทัศนะของผู้อำนวยการกองการศึกษา. วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา.

หทัยรัตน์ บัวจจร. (2557). ปัญหาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2. วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏ วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

หลักเกณฑ์การส่งบทความตีพิมพ์
ในวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ลักษณะของวารสาร

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เป็นวารสารวิชาการที่ตีพิมพ์เผยแพร่งานค้นคว้าวิจัยและองค์ความรู้ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครอบคลุมสาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น การพัฒนาชุมชน นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิเทศศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ดนตรี ภาษา วรรณกรรม คติชนวิทยา ศิลปะ วัฒนธรรม ปรัชญาและศาสนา ภูมิศาสตร์ บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ และสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะทั่วไป

- เรื่องที่ตีพิมพ์ในวารสารต้องไม่เคยเผยแพร่ในวารสาร รายงาน หรือ สิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน
- เนื้อหาของบทความ หรือ ข้อคิดเห็นใดๆ ที่ตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ เป็นความคิดเห็นของผู้เขียนเท่านั้น กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป
- ต้นฉบับต้องได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนตีพิมพ์

ประเภทของผลงานที่จะรับตีพิมพ์

- บทความวิจัย (Research articles)
- บทความวิชาการ (Articles)
- บทความปริทรรศน์ (Review articles)
- บทความวิจารณ์หนังสือ (Book review)

รูปแบบการเตรียมต้นฉบับ

1. ต้นฉบับต้องพิมพ์บนกระดาษขาว ขนาด A5 พิมพ์หน้าเดียว ใส่เลขหน้ากำกับหน้าทุกหน้า โดยใช้แบบอักษร TH Sarabun PSK ขนาดตัวอักษร 14 ถ้ามีภาพประกอบ ควรเป็นภาพถ่ายขาวดำที่ชัดเจน นอกจากจำเป็นจึงควรใช้ภาพสี และถ้ามีภาพวาดลายเส้นให้วาดบนกระดาษขาว โดยใช้หมึกดำให้สะอาดและลายเส้นคมชัด ความยาวของเนื้อหารวมภาพและตาราง ไม่ควรเกิน 30 หน้า

2. การตั้งค่าหน้ากระดาษ

- ระยะขอบบน (Top margin) ขนาด 0.88” หรือ 2.25 เซนติเมตร
- ระยะขอบล่าง (Bottom margin) ขนาด 0.70” หรือ 1.80 เซนติเมตร
- ระยะขอบซ้าย (Left margin) ขนาด 0.70” หรือ 1.80 เซนติเมตร
- ระยะขอบขวา (Right margin) ขนาด 0.70” หรือ 1.80 เซนติเมตร

3. การส่งต้นฉบับ ผู้เขียนจัดส่งต้นฉบับทางระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย (ThaiJO) <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/husoarujournal/about/submissions> หรือ E-mail address: husoarujournal@aru.ac.th ให้แนบไฟล์ข้อมูลเรื่องเต็มรูปแบบ WORD. และ PDF. อย่างละ 1 ไฟล์

รายละเอียดการเตรียมต้นฉบับ

บทความที่ผู้เขียนจัดส่งให้กองบรรณาธิการพิจารณาให้เรียงลำดับตามองค์ประกอบ ดังนี้

1. **ชื่อเรื่อง (Title)** ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และจัดให้อยู่กึ่งกลางหน้ากระดาษ ชื่อภาษาอังกฤษ อักษรตัวแรกของทุกคำให้พิมพ์ด้วยตัวพิมพ์ใหญ่ โดยพิมพ์ชื่อเรื่องภาษาไทยใช้แบบอักษร TH Sarabun PSK ขนาด 20 ตัวหนา และชื่อเรื่องภาษาอังกฤษใช้แบบอักษร TH Sarabun PSK ขนาด 18 ตัวหนา

2. **ชื่อผู้เขียน (Authors)** ต้องระบุครบทุกคน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยใช้แบบอักษร TH Sarabun PSK ขนาด 16 ตัวหนา และให้จัดอยู่ชิดขวาหน้ากระดาษ และกำหนดเชิงอรรถหลังชื่อผู้เขียน (ภาษาไทย) ดังนี้

2.1 เชิงอรรถหมายเลข ให้ระบุตำแหน่ง หน่วยงานและที่อยู่ที่ตั้งกั
ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2.2 เชิงอรรถเครื่องหมายดอกจัน (ต่อจากเชิงอรรถตัวเลข) ให้ระบุ

*Corresponding author email: ของผู้เขียน

3. บทคัดย่อ และ Abstract ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีความยาวไม่
เกิน 200 คำ และให้ใช้แบบอักษร TH Sarabun PSK ขนาด 14 ตัวปกติ

4. คำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้เลือกคำสำคัญที่
เกี่ยวข้องกับบทความไม่เกิน 3 คำ โดยพิมพ์ต่อจากส่วนเนื้อหาของบทคัดย่อ และ Abstract
ให้ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวปกติ และให้จัดชิดซ้ายของหน้ากระดาษ อักษรตัวแรกของ
ทุกคำให้พิมพ์ด้วยตัวพิมพ์ใหญ่

5. เนื้อเรื่อง (Main Body) ให้จัดพิมพ์เป็น 1 คอลัมน์ โดยใช้แบบอักษร
TH Sarabun PSK ดังนี้

- หัวข้อใหญ่ ใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวหนา จัดชิดซ้ายคอลัมน์
- หัวข้อย่อย ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวหนา จัดชิดซ้ายคอลัมน์
- เนื้อความ ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวปกติ บรรทัดแรกทุกย่อหน้าเยื้อง

0.5 นิ้วของบรรทัดถัดไป ซึ่งบทความวิจัย บทความวิชาการและบทความปริทรรศน์มีส่วน
เนื้อเรื่องดังนี้

5.1 บทความวิชาการและบทความปริทรรศน์ ประกอบด้วย บทนำ
เนื้อหา บทสรุป และเอกสารอ้างอิง

5.2 บทความวิจัย ประกอบด้วย บทนำ วัตถุประสงค์ของการวิจัย
วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย สรุปและอภิปรายผล กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี) และ
เอกสารอ้างอิง

6. การเขียนเอกสารอ้างอิง (References) การอ้างอิงเอกสารให้เขียนตามแบบ APA (American Psychological Association) ดังนี้

1. การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

กรณีเอกสารอ้างอิงปรากฏก่อนข้อความ

ชื่อและนามสกุล (ปีพิมพ์) หรือ ชื่อและนามสกุล (ปีพิมพ์: เลขหน้า)

กรณีเอกสารอ้างอิงปรากฏท้ายข้อความ

.... (ชื่อและนามสกุล, ปีพิมพ์) หรือ (ชื่อและนามสกุล, ปีพิมพ์: เลขหน้า)

2. การอ้างอิงท้ายบทความ

(1) หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). **ชื่อหนังสือ** (ครั้งที่พิมพ์). สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

(2) บทความวารสาร

ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อบทความ. **ชื่อวารสาร**, ปีที่(ฉบับที่), เลขหน้า.

(3) วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). **ชื่อวิทยานิพนธ์**. ระดับของวิทยานิพนธ์, ชื่อมหาวิทยาลัย.

(4) เอกสารการประชุมสัมมนา

ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อบทความ. ใน **ชื่อเอกสารการประชุมสัมมนา** (เลขหน้า).
สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

(5) บทความในหนังสือพิมพ์

ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์, วันที่ เดือน). ชื่อบทความ. **ชื่อหนังสือพิมพ์**, เลขหน้า.

(6) สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์. ตำแหน่ง (ถ้ามี). สัมภาษณ์, วันที่ เดือน ปี.

(7) บทความหรือเอกสารจากอินเทอร์เน็ต

ชื่อผู้เขียนบทความ. (ปีพิมพ์). **ชื่อบทความ**. สืบค้น วัน เดือน ปี, จาก <http://www.x>

กรณีอ้างอิงบทความภาษาต่างประเทศให้ระบุข้อมูลการสืบค้นว่า Retrieved เดือน วัน, ปี, from <http://www.xxxxxxx>

หมายเหตุ

* การใช้คำย่อ สัญลักษณ์ คำย่อในบทความต้องมีคำเต็มเมื่อปรากฏเป็นครั้งแรกในบทความ หลังจากนั้นสามารถใช้คำย่อเหล่านั้นได้ตามปกติ หลีกเลี่ยงการใช้คำย่อที่ชื่อเรื่องและในบทคัดย่อ ไม่แนะนำให้ใช้คำย่อเกิน 4 ครั้ง ใน 1 บทความ สำหรับสัญลักษณ์ที่ใช้ในบทความจะต้องมีการใช้คำจำกัดความหรือคำอธิบายเมื่อปรากฏเป็นครั้งแรกในบทความ หลังจากนั้นไม่จำเป็นต้องมีคำจำกัดความหรือคำอธิบาย

** รูปภาพ จัดกึ่งกลางหน้ากระดาษ คำบรรยายรูปภาพให้พิมพ์ไว้ใต้รูปภาพ ตัวอักษร ขนาด 14 ตัวปกติ

*** ตาราง จัดชิดซ้ายของคอลัมน์ คำบรรยายตารางพิมพ์ไว้ด้านบนของหัวข้อตารางและใช้ตัวอักษร ขนาด 14 ตัวปกติ

ประกาศเกี่ยวกับลิขสิทธิ์

บทความที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นลิขสิทธิ์ของ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความ และไม่ได้เป็นทัศนะและความรับผิดชอบของ กองบรรณาธิการหรือของ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา